FESTSKRIFT MED ANLEDNING AV ÖREBRO STADSBIBLIOTEKS 75-ÅRSJUBILEUM

1862—1937

UTGIVEN AV ÖREBRO STADSBIBLIOTEK OCH SAMFUNDET ÖREBRO STADS- OCH LÄNSBIBLIOTEKS VÄNNER

REDIGERAD AV CENTRALBIBLIOTEKARIEN HENNING WIESLANDER

TRYCKT HOS A.-B. LITTORIN RYDÉN BOKTRYCKERI, ÖREBRO 1937 I 500 EXEMPLAR, VARAV 100 ÄRO NUMRERADE.

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok från 1937 digitaliserades i augusti 2017. Den innehåller bidrag av flera personer, som ännu inte har varit döda i 70 år.

Nike, vårdag. 1916. Oljemålning av Prins Eugen. Ill an är i vår tid gärna benägen för ju bil eer, för firande av fest med an led ning av nåendet av milsten å vägen. Då Örebro stadsbibliotek nu utger en festskrift efter "ß=årig tillvaror har det eme llertid en alldeles särs kild orsa hd ar till. Det är ingalunda endast det förhållandet att biblioteket funnits och verkat till nytta under 75 ar/ som ger an le dning till glädje och lest. Sjuttiofem-årsdagen samman fall er namlieen nara med bibliotekets övergång till c en tralbibliotek för Örebro län. Från att h ava tjänat endast staden och dess innevånare bl ir det ett ledande kulturorgan lör hela vårt län.

Till det tack, som biblioteket ärligen lörtjänar lör arbete under gången tid, lögas därlör vid detta jubileum en varm önskan, en livlig lör= hoppning om att biblioteket i sin nya skepnad, i sitt viktiga, vidgade värv må vinna framgång, Örebro läns innebyggare till gagn.

Örebro slott i augusti IQ37-

Bror C. Hasselrot. Hundra års b i b I i o t e k s k r ö n i k a

från Örebro.

Av HENNING W1ESLANDER.

DET FOLKLIGA BIBLIOTEKSVÄSENDET är av ganska ungt datum, ej blott i Sverige utan även i andra länder. England kan uppvisa några spridda försök att inrätta bibliotek för gemene man redan på 1600-talet, men i stort sett är det först under 1800-talet som folkbiblioteken uppkommit och utvecklats. I sin historik över de svenska folkbiblioteken framhåller Ty neil1) de från England inspirerade folkbildningsidéerna från 1820- och 1830-talen och påpekar i sammanhang härmed betydelsen av det 1833 bildade »Sällskapet för spridandet av nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna» — även det tillkommet efter engelskt mönster. Sällskapet tog först och främst sikte på »nyttig» undervisning, vilket en blick på dess kända publikation »Läsning för folket» snart ger vid handen. Stadgarna betona också, att de av föreningen utgivna skrifterna »böra liva och

öka arbetshågen, så väl genom anvisningar till dess förnuftigare och förmånligare användande inom de redan kända och idkade näringsgrenar, som

1) Tynell, Folkbiblioteken i Sverige.

2 7genom dess inledande på nya — allt i avsikt att befordra trevnad och välstånd bland de arbetande klasserna och i synnerhet allmogen.»

Det är betecknande för den tidens folkbildningsarbete, att det så gott som helt vänder sig till allmogen. »Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande . . .» fick också snart en avläggare i landsorten. 1835 bildades nämligen »Föreningen till spridande av nyttig folkläsning inom Karlstads stift», genom vars initiativ en hel rad folkliga bibliotek upprättades inom stiftet.

Till Karlstads stift hör ju även ett stycke av Örebro län, nämligen Karlskoga bergslag, och den livliga sockenbiblioteksverksamheten i Värmland har helt visst påverkat även grannlänet. En del sockenbibliotek synas ha tillkommit mycket tidigt, några långt före Örebro stadsbibliotek. Dit höra utom Karlskoga, bl. a. även sockenbiblioteken i Kumla, Fellingsbro, Götlunda, Hällefors, Ramundeboda, Stora Mellösa och Grythyttan.

Dessa bibliotek voro kommunalt understödda och hade till uppgift att tillgodose läslusten på landsbygden, att sprida upplysning och kunskap och att höja intresset för den allmänna bildningen — efter det nyssnämnda sällskapets nyss citerade program.

Men hur var det i städerna? Spriddes de nyttiga kunskaperna även där? »Läsning för folket» riktar sig otvivelaktigt mera till landsortens befolkning än städernas, även om dessa på 1830-talet helt säkert kunde uppvisa betydligt flera lantliga glädjeämnen än nu. Även om många stadsbor hade både åker och äng och kalvar och kor, så får man nog anta, att uppsatser som »Om skogsskötseln», »Om svenska jordens avkastning», »Upplysning om blodigelns fångst, behandling under transporter m. m. till befrämjande af en mera widsträckt och lönande handel med denna wara», »Några orcl om drankfodring», »Några ord om Föls

8behandling», valda ur första årgången av tidskriften, i första hand vända sig till det riktiga landet. Sällskapets något senare uttalade biblioteksprogram och det sätt varpå detta förverkligades särskilt i Värmland, d. v. s. genom inrättandet av sockenbibliotek, bekräftar detta antagande.

T städerna löste man sin läsfråga på annat sätt, nämligen dels genom stiftandet av s. k. läsesällskap, dels genom att privata lånbibliotek inrättades. Varken läsesällskapens eller lånbibliotekens historia är skriven och det är möjligt, att den icke skulle bli vare sig spännande eller särskilt givande, men den belyser på ett högst intresseväckande sätt en ny sida av vardagslivet för hundra år sedan.

Enligt Carlander skulle det ha varit den kände boktryckaren Lars Salwius som i mitten av 1700-talet inrättade det första svenska lånbiblioteket, vilket emellertid efter hans död 1773 skingrades. I Stockholm inrättades sedermera en mängd sådana bibliotek, vilka mot en viss avgift lånade ut böcker av olika slag. Till låntagarnas gagn tillhandahölls i allmänhet tryckta kataloger över de böcker som stodo till buds. Det var naturligtvis ej samma folkbildningsideal, som besjälade grundarna av »Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande», som föranledde upprättandet av lånbiblioteken. De voro helt enkelt affärsföretag, ofta förenade med en boklåda. Några av dem växte ut till ansenliga företag, som blomstrade långt in på 1900-talet. Det Kjellmanska lånbiblioteket räknade t. ex. vid sekelskiftet c:a 45,000 volymer,1) och många hade dessförinnan haft verkliga glansdagar.

Även i landsorten inrättades tidigt, naturligtvis efter mönster från Stockholm, lånbibliotek i allt flera städer. »Numera», skriver

Se vidare Lundin, Nya Stockholm, s. 354 ff.

2 9Carlander 1902, »finnes väl icke en stad, huru obetydlig" som helst, hvilken ej är försedd med ett lånbibliotek».

Men även på ett annat sätt försökte tidigare generationer att underlätta studier och läsning. Lika litet som nu

kunde man då inköpa alla böcker som intresserade och tanken på att finansiera inköpen genom samarbete låg nära till hands. Kooperationens idé har inte tillkommit i går. Man bildade sammanslutningar med uppgift att köpa böcker och tillhandahålla dem åt föreningens medlemmar, alltså en utvecklad form av vår tids läsecirklar. Dessa »läsesällskap», som de i allmänhet kallades, florerade framför allt under 1800-talets första hälft och funnos i ett flertal svenska städer.

Äldst tycks Upsala läsesällskap vara. Dess första katalog daterar sig från 1808, men redan 1798 hade det utgivit sina »Reglor». Sedermera ändrades dess namn till Akademiska Läse-sällskapet. Såsom vi skola se, torde det haft en viss betydelse för Örebro. Läsesällskapet i Karlskrona tillhör även 1800-talets första decennium och Jönköping kom snart efter. F. ö. tycks det vara huvudsakligen efter 1820-talet, som dessa läsesällskap togo fart.

Efter att nu ha konstaterat de olika sätt på vilka man för ungefär hundra år sedan sökte stilla den svenska allmänhetens läslust i stad och på land, ha vi allt skäl att särskilt undersöka, hur förhållandena gestaltade sig i våra egna bygder och vår egen stad.

Det äldsta bibliotek av mera allmän karaktär som vi kunna spåra i Örebro är givetvis det Karolinska läroverkets bibliotek, men dess uppgift är ju icke att tjäna den läsande allmänheten utan framför allt skolans lärare och elever och den har dessutom så utförligt skildrats av framstående pennor, att det ej finns anledning att här ingå på dess historia.

2 10Till allmänheten vände sig däremot de lånbibliotek och det läsesällskap av ovan antytt slag, som grundades i Örebro för något mer än hundra år sedan.

Om vi gå i kronologisk ordning, finna vi i början av 1820-talet ett lånbibliotek, enligt Carlander grundat av bokhandlaren Carl Magnus Torin. Han flyttade sedermera till Skara med både bokhandel och lånbibliotek, vilket senare f. ö. tjugo år efteråt övertogs av en illitterat rådman. Det Torinska bibliotekets första katalog, tryckt hos N. M. Lindh 1820, upptager 646 nummer, men ett stort antal arbeten voro i flera band, varför hela bokbeståndet uppgick till omkring 1000 band. Det var ett ganska blandat innehåll. Herr bokhandlaren skulle ha förtjänst på det och måste helt naturligtvis anlägga flera synpunkter än enbart litterära vid urvalet. Skönlitteraturen dominerar givetvis, men man finner även en del historiska och geografiska arbeten, t. ex. »Bagge, Beskrifning öfver Örebro, Jacobinismens historia af Barruel, Kalmare Unions-historia af Granberg, Kejsar Carl den stores historia, Konsten att bliva en god maka, mor och matmoder, Kronprinsens fälttåg 1813 & 1814, Linnerhjelms Resor i Sverige med kopparst., Om menniskans pligter, ålderdom och vänskap af Cicero, Reglor för omgänget med Fruntimmer lav Knigge, liksom också samme förf:s] Om omgänget med människor, Om Ovinnors omgänge med mankönet, Svedenstjerna, Resa genom England och Skottland, Hvilka äro de bästa medel att utrota sqvaller i småstäder?», samtliga tagna på måfå direkt ur katalogen.

Bland skönlitteraturen finna vi flera kända såväl svenska som utländska författarnamn, som gått till eftervärlden, men en mycket stor del av böckerna tillhöra tidens romantiska förströelselitteratur. Vid sidan av arbeten av Adlerbeth, Cederborg, Lidner, Thorild, Tessin, Wallenberg, eller bland utländska auk-

2 11torer Milton, Goldsmith, Goethe, Schiller, Wieland, Moliére, Lafontaine, Rousseau, Voltaire, Racine och andra finna vi talrika boktitlar, som avslöja att publikens smak även då för tiden var romantiskt inställd och att skräckromantiken florerade liksom nu detektivromanerna.

Det är frestande att anföra ett antal av dessa boktitlar, som nog ej äro så bekanta men desto mera betecknande:

»Alfonsine, el. Den underjordiska kärlekens barn, Biribinker, el. Äfventyr öfver alla äfventyr, Den förföljda oskulden, Det förförda, men förbättrade Fruntimret, Det långa Släpet, Frun med mustascherna, Hvar växer pepparn? el. Varning för giftaslystne, Volny, el. Den oförskräckte Riddaren», m. fi.

Antalet rena rövarromaner är ansenligt. Faktum är att av de 646 numren i lånbiblioteket innehålla 20 redan i titeln något som anger bokens karaktär av rövarroman: »Banditen Dolko, Ranunclo, mördare och röfvare, Koronato, bandithufvudman(!), Carlo di Franchechi, banditfurste» o. s. v. Många andra äro det naturligtvis i alla fall.

Trots detta urval, som ju måste ha tilltalat åtminstone en del av läsekretsen, ser det inte ut som lånbiblioteket lönat sig, ty Torin begav sig som sagt redan efter ett par år till Skara.

Då bokhandlare Torin flyttat från staden tycks det under resten av 1820-talet ej ha funnits några möjligheter för örebroarna att låna böcker. Men denna brist har synbarligen varit kännbar och den blev rätt snart avhjälpt. År 1831 utsände nämligen den då ganska nyinflyttade rektorn vid Karolinska läroverket Otto Joel Gumaelius ett upprop »Till den Läsande Allmänheten i Örebro och Trakten deromkring». Det är så pass intressant och, så vitt jag vet, så föga känt, att det kan vara av värde att återge det in extenso:

2 12»Undertecknad, som har den äran att wara Ledamot at" den så kallade Societeten i Örebro, erkänner denna Inrättnings wärde och skattar icke ringa Bolagets osparda bemödande att för Stadens och Landsortens Innevånare bereda godt tillfälle till Sällskapslifwets njutande i stort. Dess rum äro året om öppna för Tidningsläsning, Conversation och Conversations-spel; Den, som det åstundar, kan på stället, dock i särskilda rum, erhålla mat och andra förfriskningar; Baler gifwas stundom, och Skådespel wankas wanligen någon tid hwarje år. Undertecknad tror, att Societeten härigenom uppfyller sitt ändamål och motsvarar sitt namn.

Men alla nöjen äro icke offentliga. Man önskar stundom att förströ sig i ensamheten eller med sina närmaste, man will på ett angenämt sätt fylla en ledig stund inom hus, hwilket kanske isynnerhet är händelsen med Fruntimren, såsom de der till det mesta äro utestängda från offentliga nöjen. Läsning är en god tillflykt, ett behagligt sällskap i ensamheten ; Läsning är en ädel sysselsättning på lediga stunder, ett medel till bildnings winnande och till den bildades upplysning och förädling. Denna min öfwertygelse delas wisserligen af många, och tilläfwentyrs skola de icke wara få, som med uppmärksamhet och deltagande möta mitt wäl-menta Förslag om inrättandet af ett Läse-Sällskap i Örebro.

Till allt, som angår studier och läsning, hörer, såsom någonting dermed befryndadt, en wiss anstrykning af fattigdom. Wid inrättningen af ett Läse-Sällskap kan således icke blifwa fråga om eget hus eller egna salar, ej om fruktbärande Actier, utan (åtminstone till en början) om en högst anspråkslös local och om en mindre årlig och årligen åtgående penninge-afgift, som ej kommer att renta annat, än ett behagligt och ofta derjämte nyttigt tidsfördrif på en och annan ensam stund samt ett tillfridsställande af den lofliga nyfikenheten att få se och bedöma det, som framställes till Allmänhetens granskning.

I det Läse-Sällskap, hwaruti jag förr å annan ort detagit, war årsafgiften 4 R :dr B :co, inskrifningsafgiften 32 ss. B :co, och Inrättningen bar sig rätt wäl, ehuru Ledamöternas antal ej war stort. I början skall dock naturligtwis tillgången på Lecture bliwa mindre rik, innan man hinner samla ett litet Bibliothek, hwarföre undertecknad wågar föreslå, att hwarje Ledamot, i stället för inskrifningsafgift, gifwer till Läse-Sällskapet en Bok af ej mindre än 1 R:dr B :co i wärde, hwilken är påFörsta sidan av rektor Gumælius upprop, daterat 1831.

2 14Swenska Språket, fullständig, i godt stånd, icke äldre än 5 år och af ett någorlunda allmänt intresserande innehåll.

Den Satsen »Man bör följa med sin tid» erkännes allmänt såsom rigtig, äfwen af dem, som stadna bakefter tiden. Läse-Sällskapet skulle således hafwa för afsigt att först och främst skaffa sig det aldranyaste af Sweri-ges för den större mängden interessantare Litterature: Alla Brochurer, hwilka vanligen blott hafwa ett wärde för dagen, så färska som möjligt, alla Periodiska Skriftera af hwad innehåll som heldst, allt efter som de utkomma, alla Romaner, Romantiska Skildringar, Berättelser och Biographier, så snart de i Bokhandeln fullständiga utkommit, alla Poetiska Werk, Historiska, Politiska och Geographiska Arbeten, så wida de icke äro rent wetenskapliga. Åtskilliga Tidningar skulle också på wanligt sätt anskaffas i mon af tillgångarne. Rent wetenskapliga Skrifters inköpande skulle hero af särskilda beslut, derest ej en del af Ledamöterna wille förena sig om en högre Årsafgift för sin del, för att äfwen för sin räkning bekomma en sådan solidare Lecture.

Genom inköp af allt utkommande i ofwannämnda ämnen skulle wisser-ligen mycket af ringa eller intet wärde, kanske ock af dåligt eller smutsigt innehåll, inkomma i Sällskapets Boksamling; men detta torde dock wara mindre skadligt för Inrättningen, än att wänta med inköpet, till dess man hunnit inhemta tillförlitlig underrättelse

om hwarje Arbetes beskaffenhet. Ett blandat Sällskap har dessutom en blandad smak ; det. som misshagar en, behagar en annan. Läse-Sällskapets inrättning skulle också blifwa sådan, att ingen Ledamot twingades att emottaga till läsning, hwad han ansåge mindre godt. — En följd af alltför noga granskning af Skrifters wärde, innan man sett dem, och af wissas utdömande i förhand, skulle också blifwa den, att mången Skrift af sannt wärde sent eller måhända aldrig komme till Sällskapets kännedom. Bättre är att fria än fälla, när saken icke är klar.

För dem som ej kunna eller wilja sjelfwe på stället, med en Directörs goda minne, werkställa ombytet af Böcker, såsom Fruntimmer, Landt-boer o. s. w., skulle låntagningen i möjligaste måtto lättas medelst tryckta och beständigt completterade Cataloger öfwer Boksamlingen. Brochurer, Periodiska Skrifter och Tidningar skulle först på wissa tider finnas att läsa på stället, men kunde därefter cirkulera till de Stadsboer, som heldst hemma läsa nyheterna, ehuru de bliwit en och annan dag äldre.

2 15Ett Utkast till Stadgar för Örebro Läse-Sällskap är uppgjordt och finnes att se hos undertecknad, hos hwilken också de, som hugfällas åt Förslaget, behagade med det snaraste anteckna sina namn eller skrifte-ligen gifwa sin önskan tillkänna. Skulle antalet af Deltagare bliwa tillräckligt, skall det med första annonceras i Örebro Tidning, så att penningar må erläggas, wederbörliga beslut fattas, samt Böcker m. m. med görligaste första anskaffas, på det Läse-Sällskapet ofördröjligen må taga sin början.

Om undertecknad kan genom sin åtgärd wid Läse-Sällskapets inrättning och upprättande bidraga till gagn och nöje för Stadens och Landsortens bildade Innevånare och med detsamma för sig sjelf, skall hans afsigt wara wunnen.

Örebro i Januarii Månad 1831.

Otto Joël Gumaelius, Rector Scholae.»

Idéen till ett läsesällskap kan man anta att Gumaelius fått i Uppsala, ty då han lämnat akademien och tillträdde en tjänst i Strängnäs, dröjde det ej länge förrän ett läsesällskap bildades i denna stad. Han lämnade emellertid snart nog Strängnäs för rektoratet i Örebro och även här framlades inom kort förslag till stiftande av ett sådant sällskap.

Förslaget låg till sig ett år och i februari 1832 antogos stadgarna för Örebro Läsesällskap, varefter rörelsen omedelbart synes ha igångsatts. Samma år utsändes nämligen den första förteckningen över de böcker som funnos tillgängliga för sällskapets medlemmar. Den är av ganska stort intresse, då den ger en uppfattning om vad som ansågs kunna intressera ledamöterna. Det är ej, lika litet som Torins lista, samma bokurval som man finner i de ungefärligen samtida sockenbiblioteken. Den uppfostrande och »nyttiga» litteraturen har helt naturligt ej alls samma plats i detta sällskapsbibliotek, som givetvis huvudsakligen vände sig till den mera bildade läse-

2 16kretsen och ej anlade några bildningssynpunkter. Stadgarna ånge, att Örebro Läsesällskap »har för ändamål, att på gemensam bekostnad förskaffa sig en nyttig och underhållande läsning samt kännedom af det nya i Poësie, Vältalighet, Historia, Politik, Geographie, Dramatik, Romaner, Noveller och dylikt, som på Svenska språket från Bokprässarne utkommer». Vidare bestämmes, att »Ledamöterna kunna vara af båda könen, Stadens eller Landsortens innevånare, och deras antal äro obestämt». Inskrivningsavgiften sattes till »en Riksdaler Banco eller intressant Bok, som ej förut finnes i Boksamlingen» och avgiften i övrigt 2 R:dr B :co för varje halvår. Resande kunde få låna mot en avgift av 24 sk. b:co per månad. Angående utlåningen bestämdes, att man för varje gång skulle få låna »ett helt V e r k, så vida dess delar äro till innehållet sammanhängande, och dessutom någon poëtisk Skrift eller annan Brochure av ringare omfång». Låntiden var satt till 14 dagar »på det tillfälle att läsa en eller annan bok ej allt för länge må uppskjutas för någon». —

Örebro Läsesällskap har, av bevarade protokolls- och räkenskapsböcker att döma, varit ett ganska exklusivt sällskap åtminstone under sin första verksamhetstid. Det räknade bland sina medlemmar många av stadens förnämsta personer. Främst i raden landshövdingen greve Nils Snoilsky, fader till skalden, generalen m. m. greve M. Anckarswärd, översten friherre C. H. Anckardsvärd, landssecreteraren Alb. Nyberg, borgmästaren G. G.

Åhlund, översten och riddaren B. G. Aminoff, samt en hel rad brukspatroner, officerare, prästmän — och naturligtvis Rector Scholæ, Otto Joël Gumaelius, initiativtagaren till det hela.

Rektor Gumaelius utsågs också jämte magister Matths Falk till »utlåningsdirectör» samt meddelade »att han för innevarande år kostnadsfritt uplåter Rum till Sällskapets begagnande, dock med förbehåll, att, om Ljus erfordras, sådant af Sällskapet be-

2

17kostas . . .» Denna frikostighet visade han f. ö. under en lång följd av år, men huru länge framgår ej vare sig av räkenskaper eller protokoll.

Bokbeståndet anskaffades dels genom inköp, dels genom gåvor från medlemmarna. Somliga begagnade sig av stadgandet att böcker kunde lämnas i stället för kontant inskrivningsavgift. Så lämnade enligt ett protokoll brukspatron J. P. Grill »Canonga-tans [!] krönika 1—3», greve Lewenhaupt »Wandring genom Dalarne», major Paul »Walter Scott's Soiréer del. 1» o. s. v. — Major Paul överlämnade även, med rätt att böckerna »när som helst återtaga» — ett villkor, som många givare ställde — »Waldemar Sejer, Del 1—3; (häftad) i 1 :ssta Del 1 Talgfläck; Sjöröfvaren av Walter Scott Del 1—4-, 3 :dje delen mycket plumpad» m. m.

Efter fyra års verksamhet förfogade Sällskapet över 540 nummer och ett rätt livligt intresse för bokutlåningen tycks ha rått långt in på 1840-talet, även om man av medlemslistorna ser, att en del av högadeln och brukspatronerna dragit sig tillbaka. Vid flera tillfällen befunnos vissa böcker så slitna, att man då och då överlämnade ett antal utdömda böcker till stadsauctio-nisten för försäljning »å Auctionskammaren». Sällskapets ekonomiska ställning försämrades emellertid, trots bokauktionerna, på grund av att antalet medlemmar minskades år från år. Ännu 1842 var medlemsantalet, som vid stiftandet varit ett 60-tal, omkring 50, medan det 10 år senare var endast 26. År 1855 funnos blott 14 medlemmar kvar. Möjligen har Örebro brand 1854 haft sitt inflytande på Sällskapets rörelse, ehuru biblioteket ej synes ha lidit någon brandskada. Vid sammanträdet den 20 december 1855 meddelades »att sällskapets skulder utöfver dess tillgångar i kontanter, utgöra omkring B :co Riksd. 200. För att kunna betäcka denna skuld måste boksamlingen, som utgör 360 N:o försäljas».

18Protokollet, som är fört av herr Johan Broddén, fortsätter:

»Hr Broddén, som hos Sällskapet hade en fordran af 83 riksd. 16 sk. B :co erbjöd sig att betala sällskapets skulder, mot villkor att Sällskapets tillgångar i kontanter, böcker och öfrige effekter till honom öfverlätes med rätt att dem begagna och afyttra som sin egendom. De närvarande ledamöterna funno detta anbud vara så gott, enär det å ena sidan syntes föga möjligt att i bibliotekets nuvarande förfallna skick, genom auction derå, betäcka skulderna, och å den andra sidan, då det till allmänhetens begagnande åter lärer blifva tillgängligt och således uppfyller det gagn för samhället, som stiftarna för 25 år sedan afsågo, att de med full tillförsigt, äfven om frånvarande ledamöters bifall, antogo Hr Broddéns anbud och såmedelst, efter uppfyllandet af hans förbindelser, förklara Örebro Läsesällskaps tillgångar i fordringar, kontanter och inventarier tillhöra honom, Hr Broddén, som annan hans välfångna eegendom, att den efter eget behag nyttja eller afyttra. Örebro som ofvan. In fidem. Joh. Broddén. Justeradt: A. Wibelius. C. G. Dalin. E. Wistrand.»

Därmed var Örebro Läsesällskaps saga slut. Men icke herr Broddéns, tv, såsom vi skola se, kom han senare att under hela sin livstid spela en viss roll i Örebro stads bibliotekskretsar. Initiativtagaren, rektor O. J. Gumaelius, synes ha lämnat sällskapet år 1850. Han har åtminstone ej betalt någon årsavgift efter detta år, av räkenskaperna att döma. Johan Broddén, som nu gör sin entré i bibliotekskrönikan, var stadens förste folkskollärare och anställdes i stadens tjänst 1849. Han var ända till år 1863 ensam lärare vid stadens folkskola för gossar. Synbarligen har läsesällskapets stiftare, rektor Gumaelius, från början omfattat Broddén med ett välvilligt intresse, ty i förslaget till folkskolläraretjänstens besättande har han avgivit ett utförligt motiverat och särdeles välvilligt votum för Broddén. Det är därför ej att förundra sig över, att den unge och drif-tige läraren fick en hel del att säga till om även i läsesällskapet, som utan tvivel var i behov av yngre krafter. Han synes ha utsetts till bokutlånare från 1 oktober 1852 och betingade sig

19omedelbart ett högre arvode än sin företrädare, postskrivaren Eijserman. Han fick för året 7 10 1852—V 10 1853 38 riksdaler banco och i sällskapets slutliga redovisning hade han, som ovan angavs, en fordran på 83 riksdaler.

Sedan Broddén alltså inköpt hela den boksamling, som var kvar av läsesällskapets samling, öppnade han ett lånbibliotek, »ur vilket allmänheten kunde ösa visdom för 10 öre i veckan».1)

Detta Broddénska lånbibliotek ägde bestånd ända till 1902 och det har alltså levat och frodats vid sidan av Stadsbiblioteket under långa tider. Flera kataloger ha utgivits, alla upptagande bokbeståndet i nummerordning utan något försök till uppdelning. 1890 års katalog upptar 1843 nummer — stadsbiblioteket hade ungefär samtidigt omkring 1600 band — och vid bibliotekets slutliga försäljning var beståndet betydligt över 2000 band. Den utan jämförelse största delen av detta lånbibliotek, som uppbyggdes på läsesällskapets grund, bestod givetvis av romaner. Det är ganska intressant att se vilken övervikt den utländska litteraturen här hade. Av de 500 senast anskaffade böckerna i 1890 års katalog äro endast 148 svenska original, däribland några böcker av Strindberg, Ernst Ahlgren, Heidenstam, Hedberg, Frans och Tor, men mest av J. O. Åberg och Sigurd, medan återstoden utgöres av översättningar från främmande språk.

Men vi gå händelserna i förväg. Redan långt innan läsesäll-skapet 1855 avsomnade, hade en kulturell sammanslutning av en annan typ bildats, även den med biblioteksrörelse på programmet. Det var den 1850 stiftade Bildningsföreningen i Örebro. Efter mönster av den i Stockholm från år 1845 verksamma Stockholms Bildningscirkel tillkommo på flera håll i

Bromander, Örebro folkskoleväsen, där ytterligare upplysningar om Broddén stå att finna.

20Bildningsföreningens i Örebro sigill.

landet under åren före och efter halvsekelskiftet en hel rad sådana bildningscirklar eller bildningsföreningar, som uppställde helt andra mål för sig än de förut omnämnda läsesällskapen. För dessa senare hade den mer eller mindre litterära förströelsen varit huvudsaken och medlemmarna tillhörde så gott som uteslutande de s. k. bildade klasserna Bildningscirklarna ställde sig andra, mera socialt betonade uppgifter. Det var Stockholmsläkaren Johan Elimin, som under påverkan av vissa engelska folkbildningsideal tog initiativet »att tillvägabringa en bildningscirkel eller umgängeskrets av män utav vårt stånd och villkor1) ävensom av andra, vilka livas av samma behov som vi. Vi

*) Undertecknarna av uppropet voro skräddargesällerna Olof Renhult och Sven Trädgårdh. Se vidare Landelius, 1840—1850-talets bilningscirklar och arbetareföreningar i Sverige.

21åsyfta ej med en sådan inrättning ett litterärt sällskap eller institut, utan ett samfund, där man finge inhämta nyttiga och för samhällets medlemmar nödvändiga underrättelser — — — vilka genom lättfattliga framställningar kunna lämna hälsosamma och välgörande frukter och bibringa smak för ädlare sysselsättningar på lediga stunder.» Bildningscirkeln »blev inom kort en offentlig institution, som höll sina möten i Stockholms Börshus» och den räknade medlemmar ur alla samhällslager. Att intresset var mycket stort visar bl. a. att bildningscirkelns »gille» år 1847 var besökt av 700 personer och framgången i Stockholm lockade en hel rad städer i landsorten att stifta bildningscirklar. Inalles torde ett trettiotal sådana sammanslutningar uppstått under åren närmast före 1850, och man kan endast förvåna sig över att Örebro fick vänta ända till 1850, då mindre städer såsom Vänersborg, Växjö, Nyköping och Hjo redan tidigare igångsatt sina bildningssammanslutningar.

Bildningsföreningen i Örebro hade enligt stadgarna, »till syftemål, att bland sina medlemmar inbördes väcka och underhålla håg och sinne för tanke- och sedebildande sysselsättningar.» Bland föreningens tjänstemän nämnes bibliotekarien, som får sina sysslor noggrant angivna. Han skall, heter det, »vårda Föreningens samling av böcker, gravyrer och öfriga konstalster; förser dessa med nummer och Föreningens stämpel, förer öfver samlingen noggrann förteckning och håller denna tillgänglig för föreningens medlemmar på derför bestämd tid ; utlånar till ledamöterna emot qvitto och af honom godkänd säkerhet, böcker, hvilka då, jemte låntagarens namn m. m. antecknas i en särskild utlåningsbok».

Även här i Örebro tycks denna nya föreningstyp ha mottagits med intresse från olika läger. Första året finnas 224 personer antecknade som medlemmar, och alla möjliga stånd och yrken

22äro representerade. Hantverkarna dominera, men det finns även flera handlande och bokhållare, likaså studerande. Rector Gumaelius och en hel rad magistrar återfinnas även som medlemmar, likaså flera representanter för prästeståndet. Fruar och »mamseller» voro ganska talrikt företrädda.

Det var emellertid knappast på biblioteksområdet som Bildningsföreningen var mest verksam. Huvudvikten lades på föredragen och sången vid sammankomsterna och medlemmarnas insikter och kunskaper togos kraftigt i anspråk för båda dessa slag av underhållning. Vår gamle bekante, folkskolläraren Broddén, var föreningens sånglärare för ett arvode av 33 riksdaler 16 skilling banco för terminen och han framförde som körledare vid nästan varje sammankomst under flera års tid prov på sina elevers färdighet i sång. Föredragen rörde högst skiftande ting och anordnades av en för varje sammanträde utsedd »ansvarig». För att visa mångsidigheten av föreningens verksamhet torde det vara av ett visst intresse att ta del av ett protokoll in extenso och jag väljer på måfå protokollet för sammankomsten den 5 december 1852. Ansvarig var Rådman Ekblad och omkring 300 personer voro närvarande. Protokollet lyder i sin helhet som följer:

»1) Föreningens sångkör afsjöng 2:ne Ouarteter.

2) Sällskapet fick höra en quintett för Blåsinstrumenter anförd af Fanjunkare Tengvall.

3) Mag. Wirgin höll ett föredrag om Elektriciteten och förevisade några experimenter under det att Hornmusiken lät höra några stycken.

4) Rådman Ekblad talade om klockors construction och andra till Ur-makeriyrket hörande saker, — höll derefter ett föredrag om menniskans pligter emot djuren och visade slutligen huru försilfring medels galvanism tillgår.

5) Hornmusiken lät höra ett par stycken och sist en quintett compo-nerad av Prins Gustaf.

236) Assessor Dahlgren uppläste ett tal av Mag. Hedlund hållet i Götheborg vid en sorgefest i anledning av Hans Kongl. Höghet Prins Gustafs frånfälle, hvarefter Sällskapet åtskildes kl. 10.

Ex officio Erland Herlén.»

Det kunde också hända att »ett par valser och en fransäs af-dansades.» —

Trots uppriktiga försök att hålla intresset för föreningen uppe, lyckades styrelsen ej hålla medlemmarna kvar. Sammankomsterna blevo allt mindre talrikt besökta, bidragen verka ofta högst improviserade och vittna om brist på föredragshållare, sångarna tröttnade och biblioteket fick så småningom konkurrens att räkna med dels från Broddéns lånbibliotek dels från »Sockenbiblioteket», samt under någon tid även av ett nytt lånbibliotek, som ägdes av en f. d. fanjunkare E. W. Schmidt. På allmänt möte den 29 september 1861 beslöto »de tillstädesvarande enhälligt, att föreningen skulle upphöra». Frågan hade redan på våren diskuterats, varom protokollet förmäler: »I höst skall det visa sig, om föreningen eger lifaktighet nog att fortfara. Skulle hon ej vidare komma att bestå, må man trösta sig därmed, att man i ett här under bildning varande sockenbibliotek har att hoppas på ett tidsenligt och någorlunda tillfredsställande ersättningsmedel.»

Till beslutet om föreningens upphörande fogades bestämmelsen, att dess boksamling och musikalier skulle överlämnas till Örebro stads sockenbibliotek, dess fana och kassa skulle föräras Örebro frivilliga skarpskytteförening. Det är ganska anmärkningsvärt, att biblioteksrörelsen och skarpskytterörelsen vid denna tidpunkt synes helt ha undanträngt bildningscirkeln. Lande-lius påpekar också i sitt ovan anförda arbete, att skarpskytterö-

24relsen på många andra håll fick övertaga det intresse, som tidigare kommit bildningscirklarna till del.

Även i denna förening hörde familjen Gumælius till ledarna. Rektor Gumælius var en intresserad styrelseledamot under föreningens första år, prosten Gumælius var dess siste ordförande liksom Arvid Gumælius dess siste sekreterare.

Det var också den outtröttlige prosten Gumælius, som å allmän lagligen utlyst sockenstämma med Örebro stads- och Ånsta och Längbro landsförsamlingar den 27 februari 1859 förde fram biblioteksfrågan i en ny form. Stämmans protokoll förmäler därom:

»Undertecknad (Gumælius) framställde den stora vigten och fördelen af ett Socken Bibliotheks inrättande, hvarigenom åt allmogens ungdom isynnerhet bereddes tillfälle att genom läsning af nyttiga och lärorika böcker på lediga stunder få dessa på ett både angenämt och gagneligt sätt upptagna och tillika föröka de kunskaper, som i folkskolan blifvit grundlagda. Behofvet af en sådan inrättning vore nu mera så mycket angelägnare än förr, som det erfordrades vida större kunskaper för att motsvara medborgerligt förtroende i utförande av de communala angelägenheter, hvilka alltmer börja taga alla classers verksamhet i anspråk. Församlingsboerne, instämmande i dessa och flera anförda skäl, beslöto att ett sockenbibliothek för Änsta och Längbro gemensamt skall så fort som möjligt inrättas och på vissa tider hållas öppet till sockenboernas begagnande utan afgift. Kostnaden för böckers inköp och inbindning m. m. skall bestridas genom en årlig afgift, som utgår af hemmanen, beräknad efter en Rdr. riksmynt per helt mantal. Klockaren Hedin åtog sig, att hos sig förvara böckerna och besörja utlåningen. En Comité bestående af Pastor, Major Printzensköld och Herr Cederwall fick i uppdrag att upprätta ett reglemente för vården och utlåningen samt att öfver boksamlingens noggranna vård och begagnande hafva uppsigt. Församlingsboerna uttalade sin belåtenhet med klockaren Hedins beredvillighet att taga Biblio-theket om hand, emedan man af hans kända ordentlighet och nit hoppades framgång för företaget. Någon ersättning för hans besvär ansåg man sig

25icke ännu böra bestämma, icke heller några kostnader för böckernas förvaring.»

Även å sockenstämma med Örebro stadsförsamling behandlades den 13 mars 1859 frågan och temat varieras i protokollet på följande sätt:

»Pastor framställde för stadsförsamlingen, i likhet med hvad förut skett för Landsförsamlingarne (se prot. 27 febr. § 2) behofvet och nyttan af ett sockenbibliotheks inrättande för Stadsförsamlingens invånare, och uttalade särskilt den tanke, att i ett samhälle, der de industriidkande clas-serne utgjorde en så betydlig del af alla dess medlemmar, förökade kunskaper ej allenast vore i hög grad gagneliga utan, med den rigtning som vetenskapen, i förening med industrien i sednare tider tagit, rent af oundgängligen nödvändig för alla, som ville fylla sin plats, på ett för dem sjelfva fördelagtigt och hedrande sätt, samt att en allmännare väckt hog för och sysselsättning med läsning af gagneliga böcker och skrifter otvifvelaktigt skulle hafva ett fördelagtigt inflytande på befrämjande af ordentlighet och sedlighet, hvarföre han för sin del på det varmaste förordade denna inrättning. Församlingens Ledamöter gillade enhälligt denna uttalade åsigt och beslöts att ett Bibliothek till allmänt begagnande af Församlingens innvånare bör med det snaraste grundläggas. I afseende på sättet för verkställigheten gjordes äfven af Fabrikör Elgérus ett förslag men på ordförandens framställning, som trodde att ämnet fordrade en noggrannare pröfning, än hvartill på en sockenstämma vore tillfälle, helst då det för de flesta af de närvarande komme alldeles oförberedt, beslöts att ett förslag omfattande såväl utredning af det behöfliga anslagets storlek och sättet för dess utgörande, som reglementariska föreskrifter för Bibliothe-kets anskaffande, vård och ändamålsenliga begagnande borde först af några utsedda personer utarbetas och sedan församlingen underställas, hvarefter beslut lättare och säkrare kunde fattas. Då detta blifvit godkändt utsågos till Comitérade för detta ärende jämte församlingens pastor, Herrar Fabrikör Elgérus och Kamrer Westerling, hvilka pastor sammankallar.»

De utsedda kommitterade i såväl staden som landsförsamlingarna utredde biblioteksfrågan under åren 1859 och 1860 och

26först på hösten 1860, närmare bestämt den 19 november, beslöt sockenstämman att »särskilt Sockenbibliothek för staden och särskilt för Landsförsamlingarne skall inrättas och anmodades deputerade att med därå fästadt afseende upprätta särskildt reglemente för hvardera», en procedur som knappast kan kallas praktisk, då de båda bibliotekens uppgifter voro desamma. Stadens revisorer framställde ett förslag som också gick ut på samarbete, nämligen att »Sockenbibliotheken skulle förenas med något annat förut inrättadt Bibliothek i staden», men detta

avslogs av stämman utan närmare motivering.

Den allestädes verksamme Broddén har till Carlander lämnat en del upplysningar angående Örebro stadsbiblioteks bildande, vilka återges i »Svenska bibliotek och exlibris», del 1, (s. 320). Man finner där: »Första initiativet till denna allmänna boksamling togo några unge män geom att för ett av dem förut till nyttig läsning i bildande och lärorik riktning stiftadt bibliotek, hvari bokhandelsfirman Fagerström & Hallman var utlånings-förrättande, söka de styrandes intresse och vinna offentligt understöd — hvilket lyckades.» Med detta bibliotek avser Broddén tydligen det som 1861 upprättades av den biblioteksförening, som nedan skall behandlas, och vars bildande möjligen påskyndat den redan 1859 beslutade utredningen angående ett stadsbibliotek. Broddéns hos Carlander förekommande uppgift, att stadsbiblioteket skulle ha grundats 1866, är felaktig.

Landsförsamlingarna antogo den 1 april 1861 sitt reglemente och stadsförsamlingen godkände i sin helhet det för dess bibliotek utarbetade förslaget till »Reglemente för ett Stadsbibliotek i Örebro Stad» på Walborgsmässo kyrkostämma den 15 maj 1861. Det är rätt kuriöst att se, att de båda bibliotekens reglementen äro utformade på ett sätt, som vittnar om ett visst

27Kontraktsprosten, teol. och fil. dr. G. W. G U M Æ L I U S, stadsbibliotekets stiftare.

samarbete men även om att man vinnlagt sig om att göra dem så olika varandra som möjligt.

Den av sockenstämman utsedda styrelsen för stadens bibliotek sammanträdde för första gången den 21 september 1861 för att konstituera sig och planlägga arbetet.

Medlemmarna voro utom församlingens pastor, kontraktsprosten doktor G. W. Gumaelius, som var självskriven, bokhandlarna Bohlin och Rohloff, lektor Strömberg, kamrer Westerling och telegrafkommissarien och redaktören för Nerikes Allehanda Arvid Gumaelius, son till rektor G. De båda herrarna Gumaelius valdes till resp. ordförande och sekreterare. Vid detta första sammanträde beslöts även att förslag till bokinköp skulle verkställas. Genom bildningsföreningens donation vid dess upplösning samma höst fick det nya biblioteket ett välkommet

28tillskott, och sekreteraren fick i uppdrag" att »efterhöra och undersöka de böcker och andra saker som sockenbiblioteket fått i arf efter bildningsföreningen». Sedan det vid ett senare sammanträde meddelats, »att klockaren Hedin åtagit sig att mottaga och till en början handhafva boksamlingen, hvaröfver styrelsen yttrade sin belåtenhet» — Hedin kallas i ett kyrkostämmoprotokoll för »exemplariskt ordentlig» — och de genom bokhandlare Rohloff inköpta böckerna färdigställts, bestämde styrelsen, att utlåningen av böckerna tills vidare skulle äga rum »söndags morgnar kl. V28 till 1/29 samt onsdags aftnar kl. 6 till 7».

Söndagen den 3 augusti 1862 blev dagen för bibliotekets första utlåning. Nerikes Nya Allahanda skriver härom dagen förut:

»Örebro Stads boksamling (Sockenbibliotek) öppnas i morgon. Wi hafwa tagit kännedom derom ock weta, att der finnes en, icke stor. men till sitt innehåll god samling böcker, som inom staden utlånas afgiftsfritt åt alla på wilkor, som annons i dagens blad wisar. — Det war meningen att inrymma boksamlingen i det nya folkskolehuset; men då böckerna nu fåtts färdiga från bokbindaren, och klockaren Hedin åtagit sig att till en början bestrida utlåningen, så har bestyreisen redan nu welat göra boksamlingen tillgänglig. — Den är nu ett obetydligt frö (som wi tro, omkring 300 band), men bör hafwa utsigt att wäxa. Wi taga för gifwet, att morgondagens sockenstämma anslår minst samma belopp, som i fjol, och att boksamlingen får påräkna talrika gåfwor af enskilde.»

»Morgondagens sockenstämma» anslog också ungefär samma belopp som året förut, nämligen »10 öre af hwarje mantalsskrifven person eller inalles widpass 400 rdr.» (Nerikes Nya Allahanda.)

Detta var alltså Örebro stadsbiblioteks start.

Ungefär samtidigt stiftades en annan biblioteksorganisation, Örebro Bibliotheks-förening. Dess stadgar trycktes 1861 och

29ånge som föreningens ändamål »att åt sina medlemmar bereda tillfälle att, mot billig afgift, njuta af nyttig och underhållande läsning». Ett bibliotek skulle alltså inrättas och medel till inköp av böcker och bestridande av andra utgifter skulle beredas genom föreningens stiftelsefond och prenumerationsavgifter. Stiftelsefonden bestämmes i stadgarna att utgöra »minst 500, högst 1500 Rdr Rmt, fördelade i lotter 5 Rdr Rmt». Utom stadgarna har det icke lyckats erhålla andra upplysningar om denna förenings verksamhet än att utlåningen, som ovan nämnts, om-händerhades av Fagerström & Hallmans bokhandel. Att den emellertid ej kom riktigt i gång är tydligt, ty på biblioteksbestv-relsens sammanträde den 8 september 1865 tar styrelsen stälb ning till »ett erbjudande från Handl. Bjurström att till Socken-bibliotheket öfverlemna Örebro Bibliotheksföreningens boksamling mot vilkor 1 :o) att den i oförskingradt skick skulle förenas med Sockenbibliotheket; 2 :o att utelöpande aktier skulle af Soc-kenbibliotheket inlösas». Styrelsen beslöt, »att gåfvan med tacksamhet skulle emottagas, men förbindelsen att inlösa möjligen utelöpande aktier skulle begränsas till 70 à 80 rdr» och lektor Bogren, som i doktor Gumaelius frånvaro fungerade som ordförande, fick i uppdrag att föra de vidare underhandlingarna. Han fick emellertid betala 100 rdr för boksamlingen och i början av 1866 uppdrogs åt bokhandlare Rohloff att inventera nyförvärvet.

Det anmäldes vid ett senare sammanträde att åtskilliga av de i Biblioteksföreningens förteckning upptagna böckerna saknades, men hur det gick med de »nödiga upplysningar», som man samtidigt beslöt skaffa, därom berättar protokollboken intet. Örebro Biblioteksförening synes därmed vara ur spelet. — Det är anmärkningsvärt, att den ovan nämnda köpesumman ej finnes upptagen bland bibliotekets utgiftsposter vare sig 1865 eller 1866.

30Med undantag av det på läsesällskapets grund av skollärare Broddén bildade lånbiblioteket var alltså nu stads-, eller som det till en början kallades sockenbiblioteket, ensamt om att tillgodose allmänhetens läslust. Möjligheterna voro väl ej särdeles stora, men fordringarna voro nog också därefter. Läsekretsen var begränsad och rymde ej den samling lysande namn ur societeten, som läsesällskapet uppvisade vid sin start trettio år tidigare. Några lånejournaler för bibliotekets första verksamhetsår finnas ej bevarade; den äldsta är från 1867, och är något defekt. Den visar en utlåningsbokföring, som är en variant av den vanliga journalföringen. Några upplysningar utöver namnen, som äro alfabetiskt ordnade, finnes i allmänhet ej. Endast på journalens första sida, som omfattar en utlåningsdag i januari 1867 och litet mera, anges för en del låntagare yrke och stånd, men de flesta sakna »ursprungsbeteckning.» En fjärdedel anges emellertid som hantverkare och rätt många äro fruar eller mamseller. Några äro tydligen anställda, ty där finnas uppgifter som »Carlsson hos Welin, Petersson, F. A., hos Widman» o. d. Ett par stycken ha så säregna namn, att dessa anges utan vidare tillägg, nämligen herrarna Svedenstierna och Sabini.

Biblioteket stod, som förut nämnts, till att börja med uppställt hos den »exemplariskt ordentlige» klockaren Hedin, som emellertid redan efter ungefär ett halvår anmälde, att han »önskade upphöra med boksamlingens handhafvande». För sitt utlåningsarbete augusti 1862—april 1863 fick han 37:50 riksdaler. Folkskolläraren Nils Eklöf åtog sig därefter »boksamlingens vårdande på behörigt sätt mot en gottgörelse af femtio rdr runt om året», och samtidigt överflyttades böckerna till ny lokal i folkskolehuset. Flyttningen kostade 1: 50. — Eklöf dog 1865 och ordf., doktor Gumaelius, meddelade för

31styrelsen, att den nye folkskolläraren Berggren åtagit sig att vara bibliotekarie. Någon folkskollärare Berggren synes emellertid aldrig ha tjänstgjort här och den mångbetrodde Broddén fick hand om utlåningen under återstoden av år 1865 samt 1866. Då tillkännagav han, att han ansåg »aflöningen alltför ringa i förhållande till dermed förenade göromål» och anhöll »om förhöjdt arfvode, om han skulle kunna vid befattningen qvarstå». Ordföranden hade emellertid under tiden tillfrågat skolläraren Jonas Lindgren, som förklarat sig »hugad att övertaga bibliotekets vård utan någon ändring af arvodet». Lindgren fick därför befattningen och kvarstod till 1873, då han fick avsked. Varken från detta år eller det föregående finnas några styrelseprotokoll, men i januari 1874 har antecknats, att efter skolläraren Lindgren till bibliotekarie antagits skolläraren (Anders) Rosander från Karlslund, »vilken sades vara villig åtaga sig befattningen, om han finge hålla biblioteket öppet för utlåning söndag eftermiddag kl. 2—3, hvilket medgafs». Utlåningen hade tidigare framflyttats från söndagsmorgnarna mellan 1/2 8—7l> 9 till mellan 12—1 på middagen, vilket emellertid ej synes ha passat den nye bibliotekariens

dagordning. Rosander blev nu bibliotekets handhavare i trettiotre år, under vilken tid det förde en lugn och av reformatoriska stormar tämligen ostörd tillvaro.

Som vi nyss sett, flyttades det redan 1863 till folkskolehuset, där dess skåp fingo en anspråkslös plats i förstugan, men dessbättre kunde böckerna några år senare inflyttas »i lämpligare skåp i öfra skolsalen». Samtidigt, alltså 1869, befanns det »att bibliotekarien, öfverlupen af ett stort antal lånesökande, omöjligen kunde vid utlåningstillfällena på tillfredsställande sätt gå allmänheten tillhanda och derjämte hafva tillbörlig tillsyn öfver böckerna vid ut- och inlemnandet», varför man beslöt att

32anställa en yngling som biträde vid utlåningen mot ett arvode som fastställdes till 12 rdr om året. Om den livliga trafiken vittnar kanske också en utgiftspost i kassaboken: »Söderbergs räkning å trappans lagning 3: —».

Någon sammanställning av utlåningssiffrorna förekommer i allmänhet icke under denna första period av bibliotekets verksamhet, men då stadsfullmäktige skulle bevilja anslag för år 1868 hade dess fjärde avdelning gjort en undersökning om bibliotekets förhållanden och verksamhet och upplyser, att

»boksamlingen i början av 1866 utgjordes av 801 verk, hvartill sedermera kommit böcker för ett värde av 573 rdr, att under sistförflutna 11 månader gjordes 4493 boklån eller i medeltal 109 boklån i veckan, att lånen

utgått ur

avdelningen för religionskunskap och filosofi ....med 2 %

» » historia och geografi ....•...............» 25 °/o

» » vitterhet och skön konst ....» 8 °/o

» » romaner ....» 45 %

» » naturvetenskap ....» 5 °/o

» » blandade ämnen ....» 15 °/o

att gesäller, lärgossar och ungdom utgöra hälften, arbetskarlar en fjer-dedel och ståndspersoner en fjerdedel af de lånsökande. Då dessa fakta tyda på en icke obetydlig moralisk och andling vinst för samhället, tillstyrker afdelningen, att Stadsbiblioteket för år 1868 måtte få åtnjuta det begärda anslaget af 300 rdr.»

Anslaget beviljades »att utgå af hundskattemedel».

På tal om anslag kan det vara av intresse att nämna, att stadsrevisorerna både 1865 och 1868 gjorde anmärkning på bibliotekets räkenskaper såsom varande ofullständiga, men styrelsens förklaringar godkändes på villkor, att inventareiförteck-ning alltid bilades räkenskaperna. Inventarielistan var lätt uppgjord; den upptog 1865, utom böckerna, »två bokskåp och en fotogenlampa».

2

33F. ö. gingo åren sin stilla gång på biblioteket. Det köptes böcker, det bands böcker, det lånades ut böcker — och det var ju också bibliotekets enda uppgifter. Men det händer även andra ting. Bibliotekariens arvode ökas från 50 till 80 kronor om året, till hjälp med utlåningen får han ett biträde med en avlöning av 12 rdr om året, sedermera ökad till 20 rdr. »För att vid utlåningsdagarne kunna hålla den lånesökande allmänheten något på afstånd och derigenom hafva bättre ordning och reda på in- och utlemnade böcker önskade bibliotekarien ett skrank eller långbord, inom hvilket han kunde hafva plats för sig och böckerna. Efter några uppkastade förslag öfverlemnades åt honom sjelf att i samråd med praktiska personer söka ordna och anskaffa sådant stängsel på lämpligaste sätt». — Med praktiska ting ville styrelsen synbarligen ej ta befattning! »Ett enkelt men ändamålsenligt skrank med tillhörande bord med dubbelskifva» uppsattes och godkändes av styrelsen. — Då och då anordnades en försäljning av förslitna och utgallrade böcker, som inbragte några kronor, märkvärdigt nog, ty man kan föreställa sig, att det skick som de utgallrade böckerna befunno sig i ej var det bästa. En annan liten extra förtjänst beredde sig biblioteket på vanligt sätt genom försäljning av kataloger, vilken under en följd av år

anges ha inbragt jämt 5 : — kronor om året, d. v. s. priset för 50 kataloger. Denna jämna summa år från år får sin förklaring av att det var bibliotekarien, som fick köpa katalogerna av styrelsen, för att sedan i sin tur avyttra dem till låntagarna. Den första katalogen utgavs 1866 och upptog 801 nummer fördelade på sex olika avdelningar. Av dessa anges 467 verk såsom övertagna från Örebro Biblioteksförening.

I början av 1880-talet blev det en smula extra arbete i biblioteksstyrelsen, som oftast brukade sammanträda en eller

34två gånger om året, mest för bokinköp, statförslag o. d. Revisorerna påpekade nämligen, att biblioteket borde stå till allmänhetens förfogande mera än en timma i veckan på lördagsmiddagen och detta gav anledning till diskussion under ett par år. Styrelsen påpekade att bibliotekslokalen i folkskolan endast vore tillgänglig för biblioteket på lördagar och söndagar samt »om qvällarne, hvilket för belysningens skuld vore mindre lämpligt». — »Man trodde derjemte att vidsträcktare utlåning derigenom icke skulle uppkomma» att biblioteket hölls öppet oftare. Då dessutom »biblioteket hålles öppet tills alla som infunnit sig erhållit besked och hvarje besökare får tillåtelse att samtidigt hafva två böcker till låns, hade man i afseende på den flitigare omsättningen icke heller mycket att hoppas, hvarför styrelsen fann för gott att tills vidare låta förslaget falla». Under julferierna utökades emellertid utlåningen till 2 dagar i veckan, vilket bibliotekarien, »som var närvarande, förklarade sig villig att mot förhöjdt arvode åtaga sig». Revisorerna kommo emellertid igen år efter år med sitt yrkande och ansågo även att bibliotekariens lön måste höjas, »dock utan förhöjning i anslag till kassan», men det ville biblioteksstyrelsen ej gå med på. »Beträffande löneförhöjning åt bibliotekarien så har han ej hos styrelsen gjort framställning om erhållande av sådan, hvadan styrelsen ansett honom belåten med nuvarande lönen, 90 kr. för egen del och 30 kr. åt extra biträden, per år.» Efter tre år blev det såtillvida resultat av diskussionen, som utlåningstiden från år 1883 framflyttades till 7—8 på lördagskvällarna.

Även på bibliotekslokalen och på bibliotekets katalog gjorde de energiska revisorerna, som tydligen togo initiativ till reformerna inom biblioteket, anmärkning, och styrelsen lyckades 1886 få en ny lokal i lägenheten Köpmangatan 16, sedan de hos stadsfullmäktige utverkat ett hyresbidrag av 300 kronor

35utöver det då ordinarie anslaget på 500 kronor. Den nya lokalen blev synbarligen populär, ty år 1888 kunde antalet lånare ej sällan uppgå till »100 personer i gången». Detta gav anledning till att utlåningstiden ytterligare utökades, så att den kom att omfatta »2 timmar på lördagar och 1 timma på onsdagar». Samtidigt ökades bibliotekariens arvode till 200 kronor med skyldighet för honom att själv hålla biträde.

Den nva lokalen synes emellertid även ha lockat vissa icke önskvärda låntagare, ty styrelsen ger bibliotekarien bemyndigande att uppsätta ett anslag »innehållande att boklån ej lemnas åt berusade personer».

Samma år — det var 1888 — gjorde styrelsen ett uttalande, som kan vara av ett visst intresse. Det heter nämligen: »För att i någon mån stäfja den öfverdrifna och ensidiga låntagning af romaner, öfver hvilken bibliotekarien — med skäl — yttrar stora bekymmer, beslöts att icke med nya exemplar ersätta en del starkt slitna romaner.»

Omkring sekelskiftet blev lokalfrågan åter aktuell, därigenom att stadsfullmäktige infordrade yttrande beträffande bibliotekets lokalbehov. Man hade synbarligen hoppats att kunna bereda biblioteket lokaler i Stadshuset, men fastän detta icke lyckades, fick man upp ögonen för att biblioteket »hitintills varit inrymd i en trång, föga inbjudande och i flera afseenden olämplig lokal», och förslag väcktes att flytta biblioteket till »en lokal å 3 rum med tambur å nedre botten inpå gården i läderhandlare C. A. Carlssons gård, Drottninggatan 22». Där inrättades dessutom en läsesal eller läsestuga eller som det också för omväxlingens skull kallas en läsesalong, för vilket ändamål Örebro Sparbank ställt 500 kronor till förfogande. Läsrummet — för att använda en fjärde beteckning — hade under det första året 3662

36J . NORELIUS bibliotekarie 1 907 - 1 935.

besök, »däraf 907 arbetare», och det måste alltså anses ha gjort en god start.

Redan 1903 blev emellertid biblioteket uppsagt från den nya lokalen och en ny sådan anskaffades. Protokollet

anger blott att »lämplig lokal om två rum på nedra botten jämte läsesal förhyrd för 5 år à 609 kronor per år (vatten inberäknat)», men var den nya lokalen var belägen angives ej. Den låg emellertid Fabriksgatan 5, i hörnet av Nygatan.

På hösten år 1906 anhöll herr Rosander »att på grund av förekommen anledning blifva ledig från min befattning som föreståndare för Örebro Stadsbibliotek» — och därmed inträder en ny och för bibliotekets utveckling betydelsefull period. Man kan sluta sig till att något nytt är i görningen, när man i

37protokollsboken finner att 50 oktavsidor räckt från år 1886 till 1906, under det att 32 sidor går åt för december 1906 och år 1907!

Till Rosanders efterträdare utsågs av 14 sökande folkskolläraren Julius Norelius, vilken omedelbart med iver grep sig an ett välbehövligt moderniseringsarbete. Styrelsen beslöt på första sammanträdet år 1907 »att infordra skriftlig förklaring, huru boksamlingen kunnat råka i så dåligt skick, att enligt inventeringsmännens och nu senast den nye bibliotekariens uppgift öfver 200 nummer saknas, samt huru det kommer sig, att 80 proc. af boklånen voro utestående öfver den utlupna månaden». Något svar ingick emellertid ej på den skrivelsen. Däremot anmäldes vid samma tillfälle som detta faktum konstateras, »att fröken Rosander (som städat och haft viss uppsikt i läsrummet) skriftligen uppsagt sin befattning och redan frånträtt densamma . . .»

En mängd reformer genomfördes nu omedelbart, ny katalog trycktes, utlåningssystemet omlades, utlåningstiden utsträcktes att omfatta varje arbetsdag mellan kl. 7—8 e. m., lånebestämmelserna skärptes och nya ordningsregler uppgjordes, det bestämdes att ordentlig statistik över utlåningen skulle föras och hela rörelsen synes snart nog ha fått en mera biblioteksmässig prägel än dittills. Att dessa bemödanden kröntes med framgång visa utlåningssiffrorna. I bibliotekariens redogörelse för verksamheten under 1908 — så vitt man kan se den första som avgivits — konstateras en utlåningssiffra av 14,152 band, mot 6,353 under år 1907. Siffran ökades sedan år från år, så som närmare framgår av de statistiska upplysningarna i särskild bilaga.

Det måste därför ha varit särdeles välkommet, då år 1910 stadsfullmäktige kom med förslag att inreda bottenvåningen i det s. k. gamla skolhuset bredvid kyrkan till lokal för stads-

38biblioteket, men de ifrågavarande lokalerna befunno sig i sådant skick, att avsevärda reparationer och inredningsarbeten måste verkställas, innan biblioteket kunde tänka på att flytta in. Sedan dessa ändringar slutförts, överfördes år 1911 bibliotekets samlingar till lokalerna i den gamla byggnad, som en gång inrymt Örebro äldsta skola. Liksom tidigare blev den nya lokalen en kraftig stimulans för publiken och bibliotekets utlåningssiffror stego ytterligare. År 1912 var det 28,459 band. Det ökade utrymmet var f. ö. så lockande, att man snart nog" gjorde anmärkning på »att läsesalen alltmer syntes övergå till en lekstuga för halvvuxna pojkar», och bibliotekarien bemyndigades därför att använda alla de åtgärder han fann sig föranlåten att vidtaga för att få bukt med ofoget.

Med den ständigt stigande frekvensen blev det rätt snart klart, att lokalerna åter behövde utvidgas. Redan 1916 beslöt styrelsen meddela stadsfullmäktige, att »den nuvarande lokalen inom kort kommer att visa sig otillräcklig för det alltjämt växande bokförrådet», samt att föreslå vederbörande att biblioteket skulle få disponera byggnadens övre våning som läsesal. Från denna tidpunkt är det lokalfrågan som så gott som helt och hållet dominerade diskussionen i styrelsen. Stadsfullmäktige beslöt emellertid 1918 på drätselkammarens förslag, som (enligt biblioteksstyrelsen), »uppenbarligen ej baserade sig på noggrannare undersökning», att låta lokalfrågan t. v. vila. De upprepade påstötningarna från biblioteksstyrelsens sida — dess ordförande var då läroverksadjunkt K. Ahlén och dess sekreterare lektor F. Sandwall — och särskilt en framställning om utredning, huruvida en lämplig" tomt för en biblioteksbyggnad funnes att tillgå, hade emellertid till följd, att stadsfullmäktige år 1920 tillsatte en kommitté på 12 personer, »inrymmande representanter för magistraten, drätselkammaren, biblioteksstyrelsen

39och den för saken intresserade allmänheten» med uppdrag att förebringa utredning i frågan om åstadkommande av en biblioteks- och konserthusbyggnad». Medlemmar i kommittén voro: borgmästare V.

Schneider, rådman N. Siösteen, direktör P. A. Wiklund, rektor W. Hallström, lektor F. Sandwall, direktör Ernst Åqvist, direktör Gottfrid Berglund, redaktör V. Bratt, grosshandlare A. Lindgren, redaktör E. Ljunggren, redaktör H. Åkerberg och redaktör A. Östling. Samtidigt hade tvenne donatorer, nämligen direktörerna Gottfrid Berglund och Ernst Åqvist till en blivande biblioteks- och konserthusbyggnad överlämnat vardera 50,000 kronor, vartill senare direktör Carl Gustafsson ställde ytterligare 5,000 kronor till förfogande. Meningarna angående platsen för den nya byggnaden och utformningen av densamma gingo emellertid i sär högst betydligt. Det skulle föra allt för långt att här i detalj referera de olika förslagen och att följa diskussionens gång, men det kan ha sitt intresse att ur bibliotekets styrelseprotokoll anföra en del av förslagen. Förvisso framfördes även andra och tidningarna från hela 1920-talet ha åtskilligt att berätta därom. Det talades bl. a. om östra delen av Stortorget, Barkenlundsområdet, den s. k. prästgårdstomten (d. v. s. nuvarande Sparbankshuset), kvarteren 41 söder eller 42 söder (vid Oskarsparken), tomterna Rudbecksgatan 12 —14, och Fabriksgatan 2 d. v. s. den nuvarande tomten, som ursprungligen var föreslagen för endast bibliotekshus. Ett annat förslag gick ut på att aptera den gamla, nu rivna kvarnbyggnaden vid slottet till bibliotek. A id varje sammanträde i biblioteksstyrelsen diskuterades lokalfrågan och i januari 1922 fick ordföranden i uppdrag att göra framställning om skyndsam behandling »av de förslag, som på drätselkammarens avgörande bero». År 1925 måste provisoriska anordningar vidtagas i de gamla lokalerna, då väntan blev för lång. I januari 1929 avlå-

BIBLIOTEKS- OCH KONSERTHUSETS DONATORER.

DIREKTÖR CARL GUSTAFSSON

DIREKTÖR GOTTFRID BERGLUND

DIREKTÖR ERNST AQVIST Styrelsens nuvarande ordf.ter slutligen biblioteksstyrelsen ett »nödrop» till drätselkammaren, påpekande »det synnerliga nödläge, vari stadsbiblioteket befinner sig», då »stora delar av bibliotekets böcker och skrifter äro nedpackade i lårar, inhysta dels å slottsvinden och dels i stadens materialgårdar vid Alnängarna», samt anhåller, att byggnadsfrågan måtte avgöras före sommarferierna.

Det förslag, som utarbetats av stadsarkitekten G. Arn, och som de utsedda kommitterade framlade 1928, godkändes också av stadsfullmäktige den 15 maj 1929. Byggnadsarbetet vidtog omedelbart och år 1932 stod komplexet färdigt att tagas i bruk. Utan att någon tid fick gå tillspillo, flyttades biblioteket in i den nya lokalerna, medan ännu hantverkarna arbetade där, och den 2 april 1932 invigdes byggnaden med stora festligheter.

Örebro Stadsbibliotek hade fått en inramning, som bättre överensstämde med den omfattning, som verksamheten så småningom fått, alltsedan bibliotekets nyorganisation år 1907 påbörjades. I samband med inflyttningen i de nya lokalerna infördes nytt utlåningssystem (det newarkska) och bokbeståndet gjordes lättare tillgängligt för allmänheten genom att det placerades på »öppna hyllor». Vidare upplades en ny kortkatalog, läsesalens bokbestånd utökades väsentligt och ungdomsavdelningen likaså.

Det kan här vara på sin plats att nämna något om biblioteksstyrelsen under de gångna sjuttiofem åren. Dess sammansättning alltsedan bibliotekets stiftande framgår av den förteckning som lämnas i särskild bilaga. Som synes ha flera av medlemmarna under mycket långa perioder tillhört styrelsen, men rekordet synes innehavas av bokhandlaren A. P. Brydolf, som vid sin död 1918 tillhört styrelsen i ej mindre än 42 år; han invaldes nämligen i styrelsen 1876. Icke långt efter honom kom-

mer rektor Manfred Starck, som mellan åren 1880—1916, alltså 36 år, tillhörde biblioteksstyrelsen, därav såsom ordförande i 30 år. Även läroverksadjunkten Konrad Åhléns 30-åriga ledamotskap (1890—1920) är av anmärkningsvärd längd. Denna tidrymd närmar sig en av den nuvarande styrelsens ledamöter, inspektör Karl Axner, som sedan 1911 tillhört stvrelsen och nu är dess vice ordförande och ålderspresident med 26 års ledamotskap bakom sig.

Även bibliotekarierna kunna i ett par fall visa tillbaka på en ansenlig tjänstgöringstid. A. Rosander verkade mellan 187-1— 1906 och J, Norelius mellan 1907—1935. Den senares 28-åriga nitiska verksamhet belönades

också 1935 med Patriotiska Sällskapets stora guldmedalj.

På tal om styrelse och bibliotekarier kan det nämnas, att bibliotekarien under den första tiden ej hade tillträde till styrelsens sammanträden. Första gången 1878 och vid några tillfällen under de följande åren antecknas särskilt att »bibliotekarien på kallelse sig infunnit». Från mitten av 1880-talet synes det emellertid ha blivit regel, att han skulle närvara vid sammanträdena.

Ett protokoll från 1915 ger en intressant inblick i den dåvarande uppfattningen av en folkbibliotekaries uppgifter och ställning till låntagarna och det kan därför vara anledning att här citera några bitar ur ett protokoll från detta år. Bibliotekarien hade hemställt om »tillskott i arbetskraft för bibliotekets skötsel» med den för vår tids uppfattning riktiga motiveringen att därigenom själv få tid över för att ge låntagarna råd och anvisningar vid valet av litteratur samt för att taga kännedom om nyutkommen litteratur i och för bokinköp o. s. v. Härtill svarade styrelsen, att den var enig om, att det naturligtvis behövdes arbetskraft för bokbeståndets skötsel och omvårdnad, »men beträffande de goda råden och bibliotekariens litteraturstudier

43var meningen ingalunda lika enhällig, enär det vore styrelsens skyldighet att verkställa bokinköpen och ansvara för de inköpta böckernas litterära och sedliga halt . . . Vad den mognare publiken beträffar, har den nog sin egen smak och är föga villig att lyssna till råd om än aldrig så välmenta ...» I den följande diskussionen, som synes ha blivit ganska livlig, påpekades vidare, att skolungdomen kunde hänvisas till sina egna bibliotek och att »stadsbiblioteket med sitt begränsade anslag billigtvis ej vore skyldigt att förse dem med facklitteratur för deras speciella studiekurser». Då häremot invändes, att »ingen samhällsklass borde utestängas från ett offentligt bibliotek», genmälde en annan styrelseledamot, »att skolpojkar ej vore någon samhällsklass utan stode under äldre folks tillsyn och borde följa deras föreskrifter». Inställningen till ett modernt folkbiblioteks uppgifter och funktioner har som bekant förändrats väsentligt, sedan denna diskussion fördes, och biblioteket av i dag vill både lämna råd och på allt sätt stå den vetgiriga allmänheten till tjänst.

Även på en annan punkt av biblioteksverksamheten har uppfattningen under de senaste årtiondena undergått en avsevärd förändring. År 1910 anmodades biblioteksstyrelsen att yttra sig angående en motion i stadsfullmäktige om ett anslag av 400 kronor till stadens arbetarebibliotek.1) Detta bibliotek grundades 1904 och har sedan dess genomgått en livlig utveckling samt anslöts 1914 till Arbetarnas bildningsförbund (A. B. F.). Det omfattar nu omkring 10,000 band och är därmed ett av landets största A. B. F.-bibliotek, samt har en årlig utlåning av över 30,000 band. Men 1910 levde det, liksom andra bibliotek, under betydligt knappare förhållanden än nu och anhöll därför, som

Redan 1886 utgav Örebro Arbetareförening en katalog över sin boksamling, varav delar fortfarande torde finnas kvar.

44sagt, om bidrag från stadsfullmäktige. Biblioteksstyrelsens yttrande är mycket vidlyftigt, ifrågasätter arbetarebibliotekets berättigande och påpekar att »styrelsens förhoppning att åstadkomma ett stort, ett verkligt central bibliotek för alla samhällets medlemmar skulle genom bifall till motionen alldeles omintetgöras.» Den avstyrker alltså bifall till anslaget med motiveringen, att »att då det s. k. arbetarebiblioteket ej företräder, ej fyller något samhällsbehof, kan biblioteksstyrelsen ej inse, att det är samhällets skyldighet att bidraga till dess underhåll.» Arbetarebiblioteket fick emellertid snart nog sitt anslag, stadsbiblioteket har blivit centralbibliotek och förhållandet mellan de båda biblioteken är nu ett helt annat, än då biblioteksstyrelsen avgav sitt ovan relaterade yttrande. — Även nykterhetsorganisationerna ha sina särskilda mer eller mindre studiebetonade bibliotek i staden, samtliga dock av väsentligt mindre omfattning än A. B. F.-biblioteket.

Bibliotekets ledning slog sig ingalunda till ro i de nyinredda, bekväma lokalerna. Nya uppgifter kallade. År 1935 övertog stadsbiblioteket skötseln av Örebro länslasaretts bibliotek och har alltsedan dess med framgång omhänderhaft utlåningen till lasarettets patienter och personal. Två dagar i veckan vandra assistenter från stadsbiblioteket genom sjuksalarna med den särskilt konstruerade bokvagnen och av utlåningsfrekvensen att döma uppskattas deras besök.

Från och med år 1936 godkändes biblioteket av Kungl. Maj :t som centralbibliotek för Örebro län och har alltså nu ett väsentligen vidgat verksamhetsområde, varmed även följt ökat statligt anslag och anslag från landstinget. Denna avdelning av bibliotekets arbete kan givetvis ännu ej peka på några lysande resultat, men intresset från såväl enskilda personer som studiecirklar och

45mindre bibliotek ute i länet vittnar om att centralbiblioteket genom denna sin verksamhet fyller ett verkligt behov.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse att påminna om det projekt att skapa ett länsbibliotek, som i början av 1900-talet framställdes i samband med den storslagna planen till »naturhistoriskt och kulturhistoriskt läns-museum i Örebro», vartill disponenten Carl Sahlin och rektor J. V. Jonson gjort ett detaljerat förslag. Detta länsbiblioteks program är utformat med yttersta noggrannhet, och man tar helt säkert icke fel, då man bakom den detaljerade planuppläggningen anar bibliotekarien greve Eugène Lewenhaupt. Utom topografisk och vetenskaplig litteratur rörande länet uppräknas en lång rad tryck av olika slag, som borde anskaffas, t. ex. reseskildringar på svenska eller främmande språk, ämbetsverkens trycksaker, patentverkets beskrivningar å uppfinningar härrörande från länet, handels- och industritryck, accidenstrvck m. m. Detta bibliotek skulle alltså ha utgjort en avdelning av det föreslagna museet, vilket också i sin nuvarande form har en ansenlig samling tryck och arkivalier rörande länet.

Bibliotekskrönikan är nu förd fram till den tid vi själva leva och verka i. Men innan den avslutas måste ytterligare något tilläggas.

År 1927 bildades i Örebro »Samfundet Örebro stads- och länsbiblioteks vänner», med ändamål att väcka intresse för biblioteket, vidmakthålla dess bokbestånd genom att samla och till biblioteket överlämna för dess utveckling betydelsefulla förvärv och att »sålunda söka bereda biblioteket möjlighet att fylla uppgiften att vara en gemensam och samlande kulturhärd för Örebro län.» Den närmaste anledningen till stiftandet av detta för biblioteket så värdefulla stödjande samfund var att

46greve Birger Mörners stora samlingar av manuskript, böcker m. m. utbjödos till försäljning. De nödvändiga medlen insamlades snart nog av det nybildade samfundet och redan i början av 1928 avslutades köpet.

De av samfundet förvärvade samlingarna förvarades på Örebro Slott intill dess de nya bibliotekslokalerna blivit färdiga, då de överfördes till de för dem särskilt iordningsställda s. k. Mörner-rummen. Där deponerades de i avvaktan på stadsbibliotekets godkännande som centralbibliotek för länet. Som förut nämnts skedde detta godkännande från och med 1936 och det dyrbara förrådet av manuskript och böcker ställdes kort efteråt helt och hållet under centralbibliotekets vård. Det skulle föra för långt att här söka redogöra för samlingens innehåll och värdet av dess manuskript- och brevavdelning är alltför känt för att behöva ytterligare understrykas. Detta värde kommer att ökas ytterligare då t. v. förseglade samlingar av brev till och från bl. a. Strindberg och Heidenstam efter viss tid bli tillgängliga för forskningen.

En annan specialsamling har helt nyligen uppställts inom biblioteket, nämligen det s. k. Saxons Närkesarkiv. Det är som bekant en stort anlagd samling böcker, uppsatser, porträtt, bilder och klipp rörande Närke och närkingar, upplagd av den kände redaktören J. L. Saxon och med av honom donerade medel fortsatt av en särskild stiftelse. För lokalforskningen har detta välförsedda landskapsarkiv givetvis den största betydelse och få landskap torde kunna glädja sig åt att ha en så rikhaltig och mångsidig samling hembygdslitteratnr tillgänglig. Genom arkivets placering i centralbiblioteket, vars samlingar därigenom på ett lyckligt sätt kompletteras, kan den ovan relaterade planen på ett länsbibliotek i viss mån sägas ha förverkligats.

47Lånbibliotek och läsesällskap, bildningsförening och biblioteksförening levde och verkade under jämförelsevis korta perioder, men det lilla biblioteket, som en augustisöndag för sjuttiofem år sedan öppnades för allmänheten i den »exemplariskt ordentlige» klockarens bostad, har vuxit år från år och skall, om allt går som det skall, ge sig i kast med ännu många uppgifter och fortsätta sitt arbete för kunskap och bildning i Örebro stad och län.

48 En kvartett bokvänner.

Av LEVI RICKSON.

A

TT ÖVERSÄTTA bibliofil med bokvän är språkligt riktigt ehuru vi kanske i det främmande ordet inlägga särskilt betydelsen av bokkännare och boksamlare. Men det kan ju en bokvän också vara. Vid samlandet har han

oftast utvalt vissa områden i böckernas värld, ehuru han väl sällan kan motstå ett gynnsamt tillfälle som bjuder honom en rar bok, även om den tillhör en annan grupp än den han ägnar speciellt intresse.

Den kvartett bokvänner, om vilkas bibliotek här skall erinras, utgöres av närkingen f. lasarettssysslomannen Karl Larsson, östgöten arkitekten Olov Stylin, värmlänningen konsul P. R. Dahlman och lasarettsläkaren Erik Bergner, till börden värmlänning, till skoltiden östgöte, till universitetsåren skåning och till praktiken närking.

De tre förstnämndas samlingar äro landskapsbetonade enligt landsmanskapet ehuru konsul Dahlman också är närkessamlare. Doktor Bergners bibliotek har vetenskaplig kärna.

Dessa bibliotek ha delvis förut varit omnämnda i pressen, särskilt Olov Stylins, och vad då berättats skall även här i någon mån uppmärksammas.

2

49KARL LARSSON

När seklet var ungt, var även kontoristen Karl Larsson ung, men denne sifferkarl hade tidigt gjort upptäcktsfärder i böckernas värld och börjat fylla en bokhylla. Även åt föreningslivet kom han att ägna intresse. Så småningom växte hans bibliotek till innehåll och omfång. Till en början anslog den unge kontoristen för sitt samlande ett årsbelopp ungefär motsvarande det som jämnåriga läto gå upp i rök. På det viset blev biblioteket »rökrummet», ehuru tobaken där aldrig fått inträdesbiljett. Som infödd örebroare har han främst samlat Örebro- och närkessaker. Samlingen omfattar nu bortåt 5 000 band varav 2 500 band skönlitteratur, främst svenska klassiker, vidare topografi och biografi rörande Örebro stad och län, särskilt närkesdelen, m. m., en större samling behandlande förenings- och ordenlivet i Örebro, års- och minnesskrifter, läns- och andra kalendrar, läroverkskataloger och årsredogörelser jämte annat som inte kan så noga specificeras, ty detta är ingen bokkatalog, även om det kanske bitvis kan komma att likna en sådan. Härtill kommer hopen av fullproppade kuvert och kartonger samt urklippsalbum, där särskilt närkessa'mlingen berikas.

Som specialgrupper äro att anteckna stiftsböcker och församlingsbeskrivningar, även äldre från 1700-talet och 1800-talets början, akademiska avhandlingar, herdaminnen, böcker och artiklar om Olaus Petri, om Djurklou (ett 30-tal) och Hjälmarsänkningen, Örebro stads sjättedelsjord, historiker över Örebroinstitutioner, tidiga Örebrotidningar. Att man här träffar Bagges Örebrobeskrivning av 1785, L. G. Tidanders »Örebro förr och nu» samt »En småstads mysterier», är klart. En av sockenbeskrivningarna är en gåva av landshövding Bergström »Till den nitiske och intresserade samlaren Karl Larsson såsom ett minne av en samling böcker som snart skola skingras».

50Åtskilliga dedikationsexemplar finnas här för övrigt och en mängd av närkesböckerna kompletteras av bihang: brev och kritiker.

Det rika material, som i denna samling föreligger, har mången gång skänkt uppslag till redogörelser och artiklar i skilda ämnen. Karl Larsson har själv utarbetat många kulturhistoriska uppsatser av värde, rörande det gamla Örebro och Närke i flydda tider, varom en samling särtryck vittna.

Saxon, den outtröttlige närkessamlaren, tog med intresse vid flera tillfällen en titt på Karl Larssons bibliotek. En gång berättade han stolt att han förvärvat en dyrgrip, en närkeskarta från 1745. »Är det den här?» frågade värden, öppnade en kart-rulle och visade två exemplar av denna karta.

OLOV S T Y LIN .

Att kalla Olov Stylin för bokvän kan förefalla något blekt. För att få den rätta nyansen borde han kanske kallas

passionerat bokälskande östgöte. Som samlare har han utfört ett jättearbete, målmedveten, oförtruten, besjälad. Resultatet är storvulet.

Som förut nämnts har hans östgötasamling, den största enskilda, skildrats av flera författare, av vilka här må nämnas Iwar Nilsson (1930), Louise Stenbock, f. Mörner (1932), Erik Rosén (1934), Sten Egnell (N. A:s julnummer 1936).

Olov Stylin började boksamlandet som skolpojke, sedan han fått första impulsen av några släktanteckningar i en gammal fa-miljepostilla. Han tog reda på gamla böcker, som hade att förtälja om hans förfäder. Släktintresset växte till hembygdsintresse och så blev det ÖSTERGÖTLAND med stora bokstäver, med

51skiftande nejder, historia och kultur, pampiga män och ryktbara kvinnor. När han fick sin verksamhet förlagd utanför Östergötland, började han samla topografi och biografi även från de län, där han var byggnadskonsulent. Men det blev för vidlyftigt och han begränsade sig till Östergötland. Sin närkessamling bytte han ut till Saxon mot dennes östgötasamling. Geografien och topografien omfattar dels Östergötland som helhet, dels städerna och dels landsbygden enligt den gamla indelningen i »län» och härad.

Göra vi ett stickprov i Linköpingssamlingarna, träffa vi där åtskilliga rara tryck. Som det viktigaste måste man väl anse det stora latinska lexikonet, den s. k. lincopensen, som utgavs 1640 av lektorn, sedermera biskopen Jonas Petri Gothus. Från slutet av 1600-talet äro en rad disputationer från den då i Linköping verksamme boktryckaren Kempe. Något senare är Asps dissertation »De templo cathedrali Lincopensi» från 1732 och Haqvin Spegel »Emblemata Lincopensia» (1745). Av stiftsbibliotekets och museets tryck finnas fullständiga samlingar. Från läroverket finnas läroböcker från längesen flydda dagar, kataloger, disputationer från 1600- och 1700-talen, rektorsupprop 1650—1695. Från gymnasisternas beryktade majkarnevaler, som gå 78 år tillbaka i tiden, finnas ett 10-tal program samt brev och anteckningar.

Ett av samlingens bästa Norrköpingstryck är Broocmans »Beskrifning öfwer the i Öster-Götland Befintelige Städer, Slott, Sok-ne-kyrkor, Soknar, Säterier, Öfwer-Officers-Boställen, Jernbruk och Prestegårdar, med mera» av 1760. Exemplaret har enligt namnteckningen tillhört C. G. Tessin. En kuriositet, som placerats här, är romanen »Julia eller Bråvikens Pärla» som kom ut 1903 i häften, 1 375 sidor och 106 kapitel. Som bilaga medföljde ett byxtyg, vilket dock ej finnes i samlingen.

521 Söderköpingssamlingen finnes som äldsta nummer »Almenne-liget Afhandlings-Beslut uthi Suderköping», 1595, redogörande för mötet mellan hertig Karl och Sigismund. Här träffar man också på skildringar om brunnslivet, t. ex. A. Kullbergs sällsynta »Badminnen från Söderköping», 1846.

Från den gamla klosterstaden Vadstena finnes en avdelning på bortåt 200 nummer, som upptaga 70 sidor i katalogen. Det är ej endast skrifter om Sancta Birgitta och klostret; från krigs-mannahuset finnas handlingar ända från 1677 och slottet, läroverket och andra institutioner äro representerade.

Motala, en gång av obekant anledning kallad »staden med de höga popplarna och den låga moralen», bjuder på sällsynta tryck om Motala verkstad.

Från landsbygden uppmärksamma vi en hel rad av välkända namn, såsom Medevi, Vreta kloster, Omberg, Alvastra, Rökstenen, Vättern, Tåkern, alla företrädda av värdefulla skildringar från nu och fordom.

Bibliotekets personhistoriska avdelning är imponerande. Här äro främst författarne representerade icke blott genom tryckalster, utan även av autografer, brev och handskrifter, signerade fotografier; det är östgötafödda författare och sådana som skrivit om östgötar och Östergötland, en skara på omkring 800. Förnämliga namn träffar man där: Olaus Magnus, Messenius, Brask, Haqvin Spegel, Hadorph, Rhyzelius, Berzelius, Pering-skiöld, Örnhjelm, Urban Hjärne, Atterbom, Hedborn, H. B. Palmaer, Wetterberg (Onkel Adam), Östergren (Fjalar), Ridderstad, Rääf, Ellen Key, Birger Mörner, Levertin, Heidenstam, Albert Engström, Torsten Fogelqvist, Berit Spong, bröderna Nerman, Hjalmar Lundgren, landsmålsdiktarna Wik i Bo, Tedor i Snararp, Wonge, Gunnar Hede. Originalupplagorna av dessa författares arbeten äro rikt företrädda och dedika-

53tionsexemplaren äro många dels till arkitekt Stylin själv — omkring 1 300 — dels till andra.

Även östgötakonstnärerna äro här omhuldade och representeras av medaljer, konstnärliga stick, målningar, ritningar, biografier, autografer, kritiker.

Genealogien omfattar många östgötasläkter och där träffar man naturligtvis främst omfattande anteckningar om släkten Stylin.

Om östgötastudenterna i Upsala och Lund kan man få mångahanda upplysningar i samlingens porträttmatriklar, minnesskildringar, spextidningar m. m.

Från östgötagillena i skilda städer förefinnas rika samlingar, östgötagillet i Örebro har som bekant arkitekt Stylin som gillesmästare.

Tidningssamlingen erbjuder mycket av intresse. Där finnes n:r 1 av många östgötatidningar, t. ex. den i år hundraåriga Östgöta Correspondenten med anmälan av Palmær. Naturligtvis finnas även ännu äldre pressalster och dessutom många tillfällighetstidningar.

Biblioteket omfattar bortåt 9 000 nummer, därav över 700 från tiden före år 1800. Härtill komma ett par hundratusen tidningsklipp samlade under 35 år i ett hundratal kartonger.

Ett par ytterligare avdelningar äro ägnade Svenska akademien samt Nobelpristagarna, av vilka de utländska litterära pristagarna äro representerade genom översättningar.

Arkitekten Stylin är känd föreläsare och har även i tidningar och tidskrifter varit en flitig medarbetare samt från trycket utgivit åtskilligt berörande byggnadsfrågor, hembygdsvård, östgötaförfattare m. m.

54PAUL RUNE DAHLMAN

En biblioteksman frågade mig en dag 1921 om jag sett Dahlmans bibliotek. Då jag svarade nej, sade han: »Det är en bekantskap värd att göra, han har förstått begränsningens konst, samlar topografi och biografi från Värmland och Närke, har det väl ordnat och vet vad han har.» Biblioteksmannen var Eugene Lewenhaupt och sin uppskattning visade han senare genom att till Rune Dahlman dedicera en och annan bok lämplig för samlingarna.

Då vi nu skola göra en hastig överblick av det Dahlmanska biblioteket, inrymt i ett ovanligt vackert biblioteksrum i den gamla borgargården, som i flera generationer tillhört släkten, är det därför lämpligt att börja med den topografiska avdelningen, som ju är kärnan i samlingen. Då Erik Tuneld år 1741 utgav sin Geografie öfver Sverige hade han för värmlandsbeskrivningen där att utom egna iakttagelser lita till Erland Hofstens beskrivning över Värmland (nytryck 1917) och Stobæi »De Vermlandia». Av Tunelds geografi utkommo 8 upplagor, den sista 1827. Alla dessa upplagor, inalles 17 band, finnas här. I Rhyzelii Klosterbeskrivning och hans Stifts och biskopskrönika träffar man naturligtvis också upplysningar om Värmland. Av äldre värmlandsbeskrivningar må vidare nämnas E. Ekmans av 1765 och E. Fernows av 1773—1779 samt samme författares Värmlands bergslag och Filipstad 1764. Från 1700-talets slut förefinnes många skrifter med värmländska ortsbeskrivningar, Riselis Färnebo 1759 (nytryck 1921), Widmarcks och Brasks avhandling om åkerbruksredskap i Värmland 1790 samt åtskilliga andra. Av sådana från 1800-talet må nämnas »Om de i trakten af Carlstad förekommande fågelarter» (K. G. Cederström 1851), »Vandring i Vermlands elfdalar och finnskogar» (M. Axelsson

551852), P. Björkmans Beskrifning öfver Wermland (1842), En blick på Värmländska jordytans form (C. E. Dahlman 1856). Bland herdaminnena kan påpekas att Hammarins från 1840-ta-let har varit författarens eget ex. och är interfolierat av honom. Några andra författarnamn: C. V. Bromander, C. A. Adlersparre, Lilljebjörnarne, S. W. Tenow. Ett 50-tal kartonger fyllda med småtryck fullständiga topografien.

1 övrigt träder Värmland i denna samling fram med städer och socknar, kyrkor och skolor, bergsbruk och industri, militärer och civila, präster och lekmän i brokig blandning, kartor, gra-fica, genealogi.

Närkesavdelningen är desso lik, och Bagges Örebrobeskrivning saknas naturligtvis ej och ej heller hans

avhandling om Örebro slott 1769 eller hans Nya jurnalisten eller utvalda samlingar i blandade ämnen 1807—1808. Av J. G. Hallman finnes dels hans avhandling Nericia, 1726, dels hans The Twenne Bröder och Neriksboer . . . Oluff Petri Phase och Lars Petri hin Gamle av 1726 (»Tillgivnast av E. Lewenhaupt»). Rörande Örebro finnas en hel del äldre förordningar, stadgar och reglementen. En Inordning för Brånsta i Kumla är tryckt 1805. Sockenbeskrivningar, länskalendrarne (1863 saknas) och matriklar, samt herdaminnen från Strängnäs stift av Aurelius 1785 och J. E. Follén 1817 lämna upplysningar om närkingar från olika tider.

Av Carl Wijnblad, vars sonson blev stadsarkitekt i Örebro, finnes ett tryck från 1766: »Beskrifning huru allmogens bygnader så af sten som träd må med största besparing upföras enligt bifogade projectritningar».

Kajsa Warg, den klassiska kokboksförfattarinnan, var en dotter av Örebro och är givetvis representerad med en av de många upplagorna av den berömda kokboken.

56Om Engelbrekt och Engelbrektsstoden finnas åtskilliga tryck bl. a. G. W. Gumaelius: Engelbrekt, 1858, och Erik Tunelds Eng-elbrektshistoria tryckt 1784.

På den skönlitterära avdelningen träffas närkesförfattare av äldre och nyare datum, många i dedikationsex., Hjalmar Bergman, för att nämna ett namn. B. E. Malmströms Dikter har av förf. skänkts till Alb. Julius Paul, Rune Dahlmans morfader. En brorson till Alb. Julius är den i Berlin bosatte författaren Adolf Paul, här företrädd av många dedikationsex. Av närkesbilder märkas Thersners förnämliga från mitten av 1800-talet. Stylin har i sin samling östgötabilderna.

Bibliotekets allmänna avdelningar för historia, genealogi, biografi äro omfattande och allehanda uppslagsböcker äro villiga att lämna upplysningar. Adelskalenderns årgångar finnas kompletta. Den första utgavs 1731 av C. L. von Schantz och den nästa, Stiernmans, kom ut 1754. Statskalendrar finnas från 1760-talet, liksom föregångarna från 1729 och 1735 av major von He-nel. Vidare svensk adelshistoria, vapenböcker, däribland en vapenkalender tryckt 1757 med handmålade vapen från Europas länder, riken och släkter. Hübners Genealogische Tabellen, 1725, börjar ordentligt med Adam och Eva.

Åtskilliga kartonger visar resultaten av forskningarna rörande släkten Dahlman.

Tidningssamlingar finnas för Närke och Värmland både av äldre och nyare datum. Även observeras Den Svenske Mercurius i många årgångar. Svenska Masquen, Lärda Tidningar från 1700-talets mitt och andra tidskrifter.

Ytterligare ett par specialsamlingar må nämnas: Grevesmöh-liana 1809—1816 samt en Ivar Kreugersamling, som omfattar ett 30-tal böcker på skilda språk såväl före som efter kraschen och

57kompletteras med massor av urklipp från svenska och utländska tidningar. Vidare finnes en avdelning för frimureri.

En ansenlig avdelning ägnas svenskt färgeriväsen och dit hän-förlig litteratur samt den gamla örebrofirman Elgérus, som numera innehaves av konsul Dahlman. Åtskilliga sällsynta böcker om färgekonst föreligga här, allt ifrån 1720 och av särskilt intresse äro även de av D. J. Elgérus förda dagböckerna under gesällåren i Tyskland och Österrike.

Bland bibliotekets skatter kunna dessutom framhållas en del Elzevir- och Aldus-tryck. En bok, tryckt i Stockholm 1768, »Till hans höghet kronprinsen» har tillhört F. M. Franzén, som i boken skrivit: »Denna bok i kvartformat är ganska sällsynt. F—n.»

Den stora exlibrissamlingen omfattar 6 000 nummer och torde med rätta räknas till de största i landet.

ERIK BERGNER.

Erik Bergners samling omfattar särskilt medicinens historia och i synnerhet gynekologien och förlossningskonsten samt dessutom äldre medicinsk litteratur, speciellt den svenska.

Då vi nu lekmannamässigt skola granska hans boksamling, passar det väl att börja med »läkekonstens fader». Hippokrates, som är representerad dels av en Elzevirupplaga från 1660 och dels av ett miniatyrtryck från 1633,

innehållande hans aforismer. Av andra klassiska auktorer märka vi bl. a. Celsus, vars »åtta böcker om läkekonsten» finnas i flera upplagor, däribland en som tillhört såväl Israel Hwasser som C. B. Mesterton, den kände Uppsala-kirurgen, samt vidare Galenus, Dioskorides och Plinius, den senare i ett vackert italienskt tryck från 1507.

58Bland andra stormän på medicinens område i gången tid påträffa vi den arabiske läkaren Avicenna i en ståtlig foliovolym från 1556 i originalband av svinläder med talrika blindpressningar, den som läkare omstridde filosofen och naturforskaren Albertus Magnus, bl. a. i en volym från 1499, ett farmakologiskt verk av araben Serapion i en upplaga från 1552 och naturligtvis även andra som ej här kunna uppräknas.

Från nyare tid märka vi en rad anatomiska arbeten, bl. a. av schweizaren Bauhinus, italienarna Yalsalva och Morgagni, dansken Thomas Bartholinus och andra. Linnés lärare, holländaren Hermann Boerhaave, som f. ö. var sin tids mest anlitade lärare inom såväl läkekonsten som skilda naturvetenskapsgrenar, finnes i de bergnerska samlingarna representerad av ett flertal olika arbeten. Av den på Rembrandts välbekanta tavla, »Professor Tulps anatomi» porträtterade Nicolaus Tulp, som var både borgmästare och professor i Amsterdam, finnes ett par elzevir-tryck.

Ett arbete, som egentligen icke på samma sätt som förut nämnda böcker kan räknas till medicinens område, är Georgius Agricola's verk »De re metallica». Även om hans huvudsakliga verksamhet föll inom bergsvetenskapen, har han emellertid genom sina iakttagelser angående de i Joachimstal i Böhmen befintliga källornas hälsobringande egenskaper, varom han även författat en liten skrift, varit en föregångare för de radioaktiva vattnens utnyttjande. Det var nämligen i Joachimstals pechblende som M :me Curie i vår tid första gången fann radium.

Den första svenska läkarboken är författad av Johan III :s livmedikus Benedictus Olai och är tryckt i Stockholm 1578. Den heter med fullständig titel »En nyttigh Läkere Book ther vthin-nen man finner rådh, hielp och Läkedom til allehanda menniski-ornes siwkdomar bådhe inwertes och vthwertes». Benedictus Olai

59kallas av flera av sina samtida »Örebroensis» och torde alltså ha varit äkta närking. Hans syster blev f. ö. gift med kyrkoherden i Kumla och moder till de bekanta bröderna Chesnecopherus, av vilka Johan blev fvsiologie professor i Uppsala och en en känd läkare. Något senare är den av drottning Christinas livmedikus Andreas Sparman år 1642 utgivna »Sundhetzens Speghel uthi hwilken man beskodhar Sundhetzens Natur, förnämste Orsaker-ne til alla Siukdomar, som Sundheten förstöra plägha . . .», liksom den förut nämnda sällsynt och svåråtkomlig. Av 1600-ta-lets sparsamma medicinska litteratur finnes här vidare ärkebiskopen Laurentius Paulinus Gothus' »Pestilentz Speghel» i ett rart Strängnästryck från 1623. Knappast tillhörande Sverige är den i Malmö på 1500-talet dels som läkare, dels som vågmästare verksamme Henrik Smid, vars medicinska småskrifter, »Ur-tegaards»-böcker, samlades och omtrycktes i Köpenhamn 1577. Av de fem utkomna delarna finnas här de fyra.

Den särdeles originelle professorn i anatomi i Uppsala, Laurentius Roberg, utgav 1718 »Lijkrevnings tavlor [ban var nysta-vare! | déd ær Tydelig Utreedning om een Människje-Cropp . . .». Denna ur många synpunkter intressanta skrift har Arthur Sjögren behandlat i Nordisk Boktryckarkonst (årg. 1929, 1930). Utom på grund av författarens originella »nystavning» är boken märklig även genom de försvenskningssträvanden, som där komma till uttryck, t. ex. »kjænne-strængar» i st. f. nerver, »drag» i st. f. muskler o. s. v., samt dessutom därför att den är ett av de tidigaste svenska boktryck, där antikvastilen genomgående använts.

Särskilda grupper av läkeböcker utgöra de s. k. rese- och husapoteken, bland vilka särskilt må nämnas ett arbete av Frantz Michaël von Aken, apotekare i Örebro i mitten av 1700-talet; hans bok är tryckt i Skara 1746. Mera farmakologiskt betonade

60äro »örtaböckerna», av vilka finnas ett flertal i samlingarna. I samband med dessa kan nämnas den sällsynta »Blomster Krants av de allmännaste och märkwärdaste uti Neriket befintliga wäx-ter hopflätader . . .» af Abraham Samzelius och tryckt på Lindh-ska boktryckeriet i Örebro 1760.

Som ovan nämnts intager litteraturen om förlossningskonsten en särskilt bemärkt plats i Erik Bergneers samlingar, framför allt äldre barnmorskeböcker av såväl svenskt som utländskt ursprung. Den första tyska framställningen av detta slag var Rösslin's »Rosengarten» som utkom 1513 och här finnes i en vacker facsimilupplaga. Original äro däremot Jacob Rueffs »Heb-ammen-Buch», av vilken föreligger en med träsnitt rikt illustrerad upplaga från 1580 och likaså den berömda barnmorskan Justine Siegemund's »Hof-Wehe-Mutter» från 1756.

Av de svenska barnmorskeböckerna intaga Johan von Horns arbeten det främsta rummet. Här finnas samtliga. Den första var den 1697 utkomna »Den svenska wäl-öfwade Jord-Gum-man . . .», följd 1719 av »The Twenne Gudfruchtige i sitt Kall trogne och therföre af Gudi wäl belönte Jordegummor Siphra och Pua.» Denna senare är ett slags barnmorskekatekes i frågor och svar; den utkom sedermera i ett flertal tyska upplagor av vilka samlingen äger ett par stycken. Dessutom finnas Johan Kraak's handbok av 1782 samt liknande från senare tid av J. Alm och P. G. Cederschiöld.

Vidare finna vi här Nils Rosén von Rosensteins arbete om barnsjukdomar (1746), vilket översatts till många språk och utkommit i flera upplagor såväl i Sverige som i utlandet.

Samlingarna kompletteras av en hel rad uppslagsverk rörande medicinens historia och den medicinska vetenskapens utövare genom tiderna, och dessutom finnes naturligtvis en ansenlig samling modern litteratur i facket.

5 61Doktor Bergner samlar även allmän bibliografisk litteratur, och om vi till slut nämner en betydande samling svenska ex libris samt litteratur, som hör till detta speciella område, så torde vi gått igenom det viktigaste av föremålen för doktor Berg-ners samlarintresse. Kanske skulle även framhållas, att de flesta böckerna äro vackert inbundna (många av Carl Eks bokbinderi i Örebro) och försedda med ägarens pärmexlibris — med storken.

*

Av bokvänner i Örebro skulle det vara lätt att presentera minst en dubbelkvartett, men dessa anteckningar ha blivit vidlyftigare än från början avsetts.

5 62 Mina bibliotek

Av MARGIT PALMÆR.

RUBRIKEN HÄROVAN förefaller måhända något pretentiös. Jag skyndar mig därför att framhålla, att biblioteken ifråga — med ett blygsamt undantag — ingalunda var mina utan sådana som av de anonyma men ofta misskända makter, vilka kallas Stat och Kommun, ställts till mitt och övrig allmänhets förfogande.

Konsthistorikern, professor Johnny Roosval, fällde en gång det tänkvärda yttrandet, att konst föds av konst, inte av natur. Liknande kan sägas gälla dikten: ord föds av ord, ingalunda av natur — en elementär sanning, vilken det icke skadar att då och då i primitivismens och surrealismens epok dra sig till minnes. Ty naturen, den omgivande eller den egna, må betyda aldrig så mycket för en författare — ordet betyder dock mer. Själva kriteriet på en diktare är just att en nyans i ett uttryck, en välljudande ordflätning för honom eller henne betytt minst lika mycket som någon yttre upplevelse. Därom har många framstående ordets män och kvinnor vittnat i sina barndomserinringar.

För de flesta unga diktarämnen skulle emellertid möjligheterna att göra bekantskap med det skrivna ordet vara ganska begränsade, om man icke hade stadens eller socknens bibliotek att tillgå. En av våra yngre s. k. proletärförfattare skildrar med

5 63rörelse hur han gick timslånga vägar i dystra och höstmörka kvällar för att suga sin andliga näring ur det anspråkslösa sockenbiblioteket — vars bestånd dock tyvärr blott alltför snart var genomgånget. Överhuvud taget är längtan efter böcker ett påfallande, gemensamt drag i den unga proletärdiktens för närvarande så rikligt flödande skildringar av barndomsupplevelser.

För en författare av akademiskt ursprung faller det sig kanhända än mer naturligt att ständigt på nytt söka sig till böckernas värld för stimulans och vederkvickelse. Och om inte förr så har han under studieåren lärt sig umgås på förtrolig fot med de offentliga bibliotekens skatter. För de flesta har emellertid säkerligen detta umgänge börjat långt tidigare — troligen redan i skolans, församlingens, kommunens eller stadens bibliotek.

Åtminstone var fallet så med undertecknad. Något skolbibliotek fanns visserligen icke att tillgå, däremot Östermalms förträffliga församlingsbibliotek, beläget vid Sturegatan i Stockholm. Dit vallfärdade man, även om inträdesavgiften, 2 öre om jag ej missminner mig, understundom vållade vissa konflikter med den mer materialistiska delen av en kolahungrig tretton-årings jag. Väl inne i biblioteket, för övrigt beläget i samma hus som den bekanta Carlssons skola och delvis skött av dess lärarinnor, kunde man emellertid njuta av fröjder, som var betydligt långvarigare än de som ett par köla kunde ha berett. Hela världslitteraturen stod till ens förfogande, och några andra restriktioner än det begränsade antalet utlåningar samt den näpst, de stränga biblioteksfröknarna ibland lät alltför talträngda back-fischar vederfaras, fanns icke. Barnavdelningen, åtminstone på den tiden betraktad med en viss misstro, övergav man snart för att överflytta till de vuxnas tjusande och oemotståndliga sfär.

5 64Vad som lästes har tyvärr fallit ur minnet. Men så mycket erinrar jag mig, att det var ganska litterära saker, i varje fall på gymnasiestadiet, ty gymnasister, åtminstone kvinnliga, är ofta rikt utrustade med litterär ambition. Törnrosens bok — i folkupplaga — genomtrumfades grundligt och med förtjusning, vidare Atterboms skrifter, Stagnelius och åtskilliga andra nyromantiker. Strindberg luktade man på, men var ännu icke riktigt mogen för. Den moderna lyriken, Fröding, Karlfeldt och Heidenstam hade man ju i regel hemma, och Selma Lagerlöf, som låg särskilt väl till för romantiska skolflickor, läste man dels i egna, dels i bibliotekets exemplar.

Ett annat bibliotek, som man gärna frekventerade, var det då ganska nyöppnade, mycket hemtrevliga Stockholms Barn- och Ungdomsbibliotek på Drottninggatan, numera liksom Östermalms församlingsbibliotek uppgånget i Stockholms Stadsbibliotek, det förra som ungdomsavdelning, det senare som filial.

När vita mössan erövrats och högskolestudierna begynts, öppnades nya och vidare biblioteksvyer. Man installerade sig på K. B. (Kungliga Biblioteket), liksom all annan humaniorastuderande ungdom, och man satte en ära i att verka lika hyllmeter-bevandrad och foliantorienterad som trots någon starkodder-skäggutrustad arkivlus. Man älskade att rekvirera väldiga travar, helst så svåråtkomliga som möjligt, och att sedan begrava sig i dem och sina egna skarpsinniga funderingar. Om man fick vänta en eller annan timme på expedieringen, betydde inte så mycket, man hade rikligt med uppslagsböcker och dessutom vänner och kamrater att tillgå. Den välordnade tidskriftsavdelningen fanns ännu icke då, i början av 1920-talet, men har ju sedan kommit till och förljuvar ytterligare de studerandes tillvaro.

5

65Alltid var det emellertid inte så lätt att hålla skenet av lärd i stubb oppe. När vårsolen sken in alltför hänsynslöst genom K. B:s höga rutor eller kastanjerna tände sina ljus i Humlegården — ja, då var frestelsen stor att ge alltsammans på båten och skolka både från högskola och biblioteksstudier. Ibland föll man också gladeligt för frestelsen, och det utan alltför svåra skrupler, ty man var ju i alla fall ung och fri student. Det är för övrigt avigsidan med de fria studierna — utan piskan av bestämda tentamensperioder över sig förfaller man blott alltför lätt till att ställa resultatet en smula på framtiden.

Som min kandidatexamen kom att avläggas i Uppsala blev en del av mina biblioteksstudier förlagda till det för en stockholmska ännu vördnadsvärdare Carolina Rediviva, och det torde vara både därifrån och från K. B. följande biblioteksskildring ur »Studentska», som jag här tillåter mig att delvis citera, är hämtad:

»Böcker!

Den som aldrig grävt ner sig över öronen i böcker, vet inte vad studier är. Kloka böcker, dumma böcker, lärda böcker, spirituella böcker, tråkiga böcker, roliga böcker, djupsinniga böcker, populära böcker, obegripliga böcker — alla trängdes de på mitt bord därhemma och på mitt bord i biblioteket och tävlade som uppvaktande kavaljerer

om att viska i mitt öra vad de kunde ha att säga. Jag älskade att stapla upp en vördnadsbjudande trave på mitt biblioteksbord invid fönstret — vilket jag till min ofantliga stolthet verkligen lyckades få betraktat som mitt och alltså tabu för andra under ett par månader — böcker av de mest olika storlekar och kulörer och kvaliteter, bläddra i dem, smaka på dem, rynka på näsan åt somliga och slutligen bestämma mig för en, precis som man fastnar för en av rätterna på det allmänna smörgåsbordet, sedan man prövat alla.

8 66Jag traskade i väg på morgonen efter frukosten med viktig min och infann mig på slaget nio, öppningstiden, vid biblioteket, hurudant vädret än var, om det regnade, haglade, snöade eller solen sken att väcka upp de döda.

Vi bildade liksom en liten trogen kärntrupp utanför den massiva, av seklers studentgenerationer nötta biblioteksporten av ek, några andra läshästar och jag, vilka satte vår ära i att var dag infinna oss med punktlighet och uttrycka samma förvåning över att biblioteket ännu ej var öppet, fastän klockan redan slagit. Vi var alltid desamma, några yngre studenter, som gnodde för en tentamen, ett par äldre överliggare, som tycktes studera utan materiella biavsikter, Birgitta Andersson och jag samt en gammal man med buskiga ögonbryn, grön överrock och hår, som gick i grönt, om vilken ingen visste något annat än att han understundom var synlig på stadens pantlånekontor. Vi var alltid desamma, om än vår lilla skara ibland utökades med några nykomlingar, någon professor eller docent, som skulle ha några uppgifter till sina föreläsningar, en promovend, som arbetade på sin avhandling, eller vanliga dödliga studerande. Men kärntruppen slöt sig alltid samman mot utbölingarna med misstro. Vi kände varandras vanor och respekterade dem, men ingen kunde veta oin dessa traditionslösa varelser skulle ta våra klädhängare eller privata bord i besittning eller rekvirera de böcker vi just bestämt oss för denna dag, och därför kände vi ett instinktivt behov av varandras stöd, även om detta aldrig tog sig uttryck i ord.»

Studierna avslutades, men därför icke kontakten med biblioteken. Den, som en gång fått »goda biblioteksvanor», tappar dem icke så lätt. Något år efter vårt giftermål flyttade min make och jag till landsorten, och det är därför huvudsakligen landsor-

8 67tens stadsbibliotek jag senare statt i beröring med, särskilt biblioteken i Eskilstuna och Örebro. Till det förra vill jag minnas, att jag högtidligen överlämnade min debutbok med en dedikation, som innehöll en tacksägelse för all glädje biblioteket berett mig, med det senare har jag stått i goda relationer i snart ett decennium, och dessa visar inga tecken att upphöra.

En författare har åtminstone två skäl att stå på god fot med sin orts bibliotek. Det första är behovet av läsning, särskilt av levande litteratur, vilket är nedlagt hos honom som hos de flesta andra människor, det andra skriftställarens speciella behov av sakuppgifter m. m. som han behöver för sitt arbete. Både i det ena och det andra fallet har jag mycket att tacka örebrobiblioteket för. I ett fall vill jag för övrigt minnas, att jag underskattade dess resurser, nämligen då jag uppsökte K. B. i Stockholm för att i en årgång av »Samlaren» få vissa uppgifter angående Kajsa Warg och sedermera av bibliotekarien fick veta, att jag lika gärna kunde fått dem i Örebro! Sen dess har jag alltid nogsamt först hört mig för i örebrobiblioteket, och ännu har jag icke haft fordringar, som det icke kunnat uppfylla. Särskilt skulle jag vilja framhålla vilket värde jag sätter på dess vackra och välordnade tidskriftsavdelning, vilken tycks bli innehållsrikare för var månad som går. Den ljusa, trevliga barnavdelningen tycks mig också ha mycken charm, och det var med nöje jag där en vinterkväll följde bibliotekariens uppmaning att samla ett antal ungdomar, flickor mest, omkring mig för sagoberättande.

Överhuvud taget hör det väl till de vackraste dragen inom modärnt biblioteksväsende, detta att icke nöja sig med att samla skatterna på hyllorna utan också att genom sagostunder, studiecirklar, vandringsbibliotek, skolbesök m. m. så att säga också ge dem liv och anda.

8 68Givetvis har jag" också under årens lopp haft kontakt med andra bibliotek — men dessa faller inte under rubriken »mina bibliotek». Till dessa hör Bibliothèque Nationale i Paris, innanför vars vördnadsvärda murar jag härom året tillbragte ett par vackra sommardagar under inhämtandet av upplysningar om — Le Corbusier och funktionalismen. Det var för övrigt en mycket invecklad procedur, vartill fordrades åtskilliga intyg och legitimationer, att överhuvud taget få studera på detta traditionsrika bibliotek, och där härskade också den rätta, andäktiga tempelstämningen, som man gärna föreställer sig vara varje bibliotekaries hemliga dröm.

Man kan inte tänka sig en större kontrast än det lilla skolbibliotek i en skogssocken uppe i Bergslagen, som jag i vintras råkade komma i kontakt med. Lärarinnan, som visade det, klagade över att det magra och sönderlästa beståndet — huvudsakligen Clara Tschudi, Blicher-Claussen och liknande — icke längre hade mycken andlig näring att ge socknens läshungriga ungdom, och jag lovade att framföra hennes önskan om ett vandringsbibliotek till bibliotekarien i Örebro.

Under en sjukhusvistelse slutligen kom jag i beröring med ett av dessa vandrande bibliotek, som under en biblioteksassistents överinseende utskickas från centralbiblioteket till sjukhusen och förljuvar konvalescensen för mången patient — för övrigt en av det modärna biblioteksväsendets bästa uppfinningar.

Till slut också ett par ord om mitt, eller rättare vårt bibliotek, d. v. s. det bibliotek, som under årens lopp samlats av min make och mig. Det innehåller vid detta laget vid pass tre tusen volymer och omfattar ungefär 75 hyllmeter. Böckerna har av maken ordnats åtskilliga gånger efter olika principer, och biblioteket är numera så välordnat, att jag understundom föredrar att

8 69kila ner till stadsbiblioteket och låna en önskad volym framför att rubba dess cirklar!

Om författare och bibliotek skulle vara åtskilligt att tillägga — som bekant har denna fråga hört till de senare årens mera brännbara. Det är emellertid ingalunda min avsikt att här göra någon personlig deklaration i detta ömtåliga ämne — avsikten har snarare varit att påvisa de många relationer en författare i våra dagar kan ha till biblioteken. Ty om dessa för de flesta människor måhända räknas till vad som skänker innehåll och vederkvickelse åt fritiden, så står de åtminstone för ordets män och kvinnor i intimaste relation med vad som rör deras yrke, deras arbetsuppgift i samhället.

8 70 Verner von Heidenstam som målare.

Några kommentarer, huvudsakligen i anslutning till de i Mörnerska samlingen i Örebro stadsbibliotek befintliga målningarna och teckningarna.

Av BERTIL WALDÉN.

HÖSTEN 1876 LÄMNADE den sjuttonårige Verner von Heidenstam Sverige för att under Söderns hälsobringande sol söka återvinna förlorade krafter. Resrouten gick över den europeiska kontinenten via Neapel till Egypten, varest den unge nordbon tillbragte vintermånaderna. Egyptenvistelsens höjdpunkt utgjorde en Nilfärd, företagen under den bekante orientalisten Carlo Landbergs ciceronskap, varvid bl. a. Karnaks ruiner och Ptolemeergravarna i Nubiska öknen besöktes.

Vad mötet med Österlandet kom att betyda för Heidenstams skaldskap, hur denna överväldigande mångfald av brokiga och suggestiva intryck med trollmakt fängslade det receptiva ynglingasinnet och gav dess frodiga fantasi en av de mest fruktbärande impulser — om detta har under snart ett halvsekel skrivits många och lärda utredningar, som höra litteraturhistorien till.

Den Verner von Heidenstam, som sextio år senare i biblioteket på Övralid återkallar minnet av Nilstrandens fellahbyar och Abydos tempelruiner, lämnar litteraturhistorikernas kommenta-

8 71rer därhän. Hans uppmärksamhet är helt fångad av en liten bilderbok, vilken han förevisar inte bara i syfte att som artig värd underhålla sina gäster utan också med ett intresse, som förråder ett personligt känsloengagement.

»S c r a p s» läser man på den främre av de kruserligt dekorerade albumpärmarna, mellan vilka rymmas några tiotal skissboksblad, fyllda med akvareller och teckningar. Det är de ka-leidoskopiskt växlande österländska reseminnena, som passera revy, och den åldrande herren till Övralid låter likt Frödings Sigurd Jorsalafar tankarna söka sig åter till ungdomsårens soliga stränder.

»Skönt steg en fornvärld ur graven» skulle det heta på Hans Alienus melodiösa språk — »Allahs trädgårdar», tänker oavsiktligt blasfemiskt 1930-talsgästen, när hans blick dröjer vid dessa färgglödande stämningsmotiv, vilkas kolorit onekligen står den aktuella färgfilmens ganska nära.

Av allt att döma inrymmer »Scraps» huvudparten av den artistiska kvarlåtenskapen från vandringsårens första etapper: Egypten—Syrien—Palestina 1876—78. Samlingen kompletteras av några laveringar och akvareller bland de Mörnerska samlingarna i Örebro stadsbibliotek. En av dessa, tuschlaveringen »Kristi grav», har reproducerats ett par gånger.1) En annan, utförd i likartat manér, återges fig. 1. Den framställer någon gammaltestamentlig scen eller fantasi: en furste med sin uppvaktning framskrider mot bakgrunden av en tempelkolonnad. Båda dessa laveringar äro signerade Jerusalem 1877. Samma årtal bär en akvarell av en halvnaken beduin, vilande invid sin liggande kamel. Ett flodlandskap från Fayum, en liten akvarell, hållen i grågröna toner med en solnedgångsrodnad som enda kontrasterande färgeffekt, är daterad 1878.

*) I »Ord och Bild» 1909, h. 7, samt i »Risebergaboken» 1930.

8 72Fig. 1. Gammaltestamentlig scen. Tuschlavering. Jerusalem 1877.

Reseskisserna i »Scraps» och de med dessa samtidiga — landskap, arkitekturstudier, folklivsscener, historiska och mytologiska fantasier m. m. — äro, enligt vad Heidenstam själv uppgivit, mestadels minnesbilder. Icke någon enda kan med säkerhet påvisas vara utförd direkt efter naturen. Tidsintervallerna mellan synintrycket eller fantasiupplevelsen å ena sidan, det manuella återgivandet å den andra torde vara ganska växlande. En och annan situation har måhända fästs på papperet redan samma afton på hotellrummet eller i vilstolen på nilbåtens däck. Åtskilliga målningar och teckningar ha däremot bevisligen blivit till veckor, ja, i vissa fall åratal efteråt, väl ofta i avsikt att på samma gång konservera och konkretisera de ungdomliga rese-

8 73intryckens kärvordna rikedomar, vilkas associativa räntabilitet dagar och år av nya och intensiva upplevelser hotade att förvanska och utplåna. »Redan tidigt i ungdomen besatt hans synminne en genialt intuitiv skärpa och färgsinne; det återgaf efter obestämda tidsrymder hvar kontur, hvar belysning och skugga i en bild. Samma fasta åskådlighet utmärker hans inbillning, och det var kanske till slut mest dess kraf, som blef honom stötestenen i måleriet liksom det en gång senare skulle framdrifva hans opposition i litteraturen.»1)

Denna lilla kollektion orientaliska reseskisser bildar den äldsta kända gruppen i Verner von Heidenstams artistiska oeuvre. Ungefär samtidiga — daterade 1877 — äro några illustrationer till det diktverk, som Heidenstam själv prisat såsom det yppersta på svenskt tungomål, Runebergs »Kung Fjalar». Tre äro i behåll, samtliga i Birger Mörners samling. De hänföra sig till tvenne episoder ur första sången, nämligen Fjalars tal (strofen »Lyss, konungen reser sig upp, hans hand har fattat skummande hornet kring . . .») då siaren Dargar inträder i gästabudssalen, och den dramatiska situation, då det lilla flickebarnet på Fjalars befallning av den trogne Sjolf offras åt vågorna, samt en ur den sista, Hjalmar återvändande till sin fader (strofen »När han sagt det, syntes Hjalmar. Ensam kom han klippornas stig uppför . . .»), vilken sistnämnda reproduceras fig 2. Effektfullast är onekligen scenen med barnet,2) som slungas i det stormpiskade havet, medan Dargs drake nalkas under de rivna skyarna, mellan vilka en blek måne sprider sitt melankoliska skimmer — det är inte Runeberg längre, det är Ossian ! Det tekniska utförandet är tämligen valhänt, men på stämningsinnehållet kan man ej klaga. Den

John Landquist, Verner von Heidenstam, i »Svenskar», Sthlm

1909.

2) Repr. i »Bonniers månadshäften» 1909, s. 481.

8 74Fig. 2. Hjalmars återkomst. Ur »Kung Fjalar». Gouache. 1877.

fornnordiska romantiken av anno dazumal har här funnit en entusiastisk tolkare, som inte för inte deklarerat sin gripenhet inför Spastaras död. Man tror sig spåra vissa reminiscenser av Aug. Malmströms 1868 publicerade illustrationer till »Fritjofs

8 75saga»; de påtagliga överensstämmelserna med Alb. Edelfelts Fjalarillustrationer från 1895 få väl antagas emanera ur denna gemensamma inspirationskälla.

Den unge turisten och Runebergsillustratören in spe slog inte konstnärsgrillerna ur hågen. Var det på allvar hans

avsikt att bli målare? »Det var en tid, då jag tänkte utbilda mig till figurmålare», upplyser han själv i »Från Col di Tenda till Blocksberg». Hans biografer ha tagit fasta på denna deklaration: »När han 1880 gift sig hemma och därpå reste till Rom, var det . . . med det fasta beslutet att bli målare . . .»x) Själv synes Heidenstam numera icke benägen att obetingat verifiera detta kategoriska yrkesval. »Jag tänkte redan då att jag skulle skriva . . . stora saker; måleriet var det aldrig så mycket bevänt med.»2) Icke fört}- grep han sig verket an med mycken ambition, och det kom att dröja åratal, innan han på allvar utbytte penseln mot skrivpennan.

I den Heidenstamska familjen hade Georg von Rosen varit en uppskattad umgängesvän, men den svenske konstnär, som för den unge adepten framstod som ledaren och läraren, var en något yngre genombrottsman i svenskt måleri, Julius Kronberg. Det är förklarligt, att »Jaktnymf och fauner» i sin sinnesberu-sande färgglöd fängslade orientresenären och livsdyrkaren, må vara sedan att också det storvulna, i sin art tendentiöst aristokratiska i det von Rosenska historiemåleriet fann genklang i en själ, som en gång för alla betagits av »skuggornas krossade, underbara skönhetsrike».

Nog av, det är den blott nio år äldre Kronberg, Heidenstam uppsöker, när han 1880 anländer till Rom, dit Kronberg överflyttat från skådeplatsen för sina första stora framgångar, Mün-

Landquist i »Bonniers månadshäften» 1909.

-) Muntligt uttalande, Övralid 1937.

8 76chen. Om hans debut i de skandinaviska konstnärskretsarna i den eviga staden finnes att tillgå en dråplig skildring, som skulle förlora på att refereras utan fördenskull återges in extenso. Det är Georg Pauli, som berättar, och hans interlokutör är skulptören Carl Hammar:

». . . det hade kommit en ung svensk till Rom för att bli målare och han hade — eller Hammar hade uppfattat det så — för bestämd avsikt att bräcka oss allesammans. I olikhet med andra svenska konstnärsämnen, vilka drogo ner till Italien genom Brennerpasset, hade denne anlänt från motsatt håll och landstigit i Brindisi; han återvände nämligen från en resa i Österlandet, från Syrien och Palestina.

—• Och vad heter han? sporde jag.

— Han presenterade sig som Verner von Heidenstam, och han hade krona både på visitkorten och inuti hatten; förresten drog han icke av sig handskarna, när han tog mig i hand. Jag har skaffat honom rum i huset, på nedre botten.

Det är nu några månader sedan Heidenstam kom in i vårt kotteri. Hur han tänker ställa sina studier och strävanden ha vi inte fått klart för oss. Ämnar han kanske utan vidare slå det stora slaget? Han låter oss förstå, att han har planer på stora dukar med grandiosa ämnen; men kan man så där utan att ha genomgått akademi eller annan skola genast lägga upp de drömda mästerverken? Det tyckes som om Heidenstam resonerade så tills han råkade Kronberg, som med djupaste basröst och sin mest grammatika-liska diktion rådde till lektioner för framstående lärare i någon av de många s. k. akademierna. Det smakade inte. H. ville ha enskild lärare, och då lovade Kronberg att åtaga sig värvet.

Om unge Verner tänkt att han blott behövde några allmänna indikationer innan han gick att realisera kompositionsplaner, tog Kronberg honom strax ur villfarelsen. Innan man kan flyga, måste man lära sig gå och innan man går, får man krypa; yrkets prosa går före poesin.

Ingen är på förberedelsens stadium grundligare och mer pedantisk än Kronberg.

8 77'Jag ville att han först lärde sig hantverket: koka hållbart klister, spänna akvarellpapper, sköta penslar, med såpa borstpenslar, och hårpenslar med terpentin, och först därefter studera oljors och färgers kemi.' Så berättade mig Kronberg, med ett spjuveraktigt leende. Jag förstod att det beredde läraren ett diaboliskt nöje lägga kapson på en sprakfåle, som ämnade skena med 'Drottningen av Saba' — samma orientaliska praktnummer, vilket i ett par år redan sysselsatt mästaren. Det hör till historien att nykomlingen anförtrott oss att han komponerat en drottning av Saba, samma dam alltså som redan blivit vikt av Kronberg. Meddelandet slog ner som en bomb.

Lektionerna blevo inte många, endast två. Verner skolkade och lämnade sin rival i klistret, och vid ett senare tillfälle vände sig Kronberg till mig:

— Vill du, som bor i samma hus som Heidenstam, titta in och hjälpa honom med några lektioner. Jag har väntat honom förgäves och vill inte kasta bort min tid.

— Mycket gärna, om du tror jag kan göra någon nytta. Du har väl förberett honom på ombytet?

— Ja visst.

Heidenstam hyrde ej ateljé utan ett sovrum på nedre botten; jag passerade hans dörr varje gång jag gick ut eller kom hem, så att besväret var ringa. På överenskommen dag och stund knackade jag på hos min första elev, ej utan ett stänk av rampfeber. Ett helt vanligt rum och ett staffli med en liten duk — 'Figur n :r 6'. Förstulet kastade jag en mönstrande blick -— var hade Heidenstam stoppat sin drottning av Saba? Jag gluttade bakom ett draperi — men som endast dolde garderoben; under sängen vågade jag inte inspektera. Märkvärdigt! Denna drottning av Saba, som spökar i hjärnorna, tyckes obefintlig. Kanske på resa just nu för att uppvakta Salomo. Och jag hade antagit lärarekallet inte minst därför att jag trodde mig kunna bli den förste, som upptäckte hur det förhöll sig — men inte så mycket som baksida av duk med Saba på —!

Duken 'Figur n :r 6' föreställde 'två romerska gatpojkar, som bekriga varann med apelsiner'; det var alltså det hela. Inga morianer, inga eunucker, inga vajande solfjädrar, inga kameler lastade med Golkondas skatter — ett par barbenta apelsinförsäljare i kast med varandra, det var allt! Jag ordnar mitt ansikte i allvarliga veck: — Min bäste Verner! Låtom oss till att börja med kontrollera lokalfärgerna. Tavlan är delad, hälften i sol, hälften i skugga och apelsin är orange — i vilken hälft som helst. Får jag låna paletten?

8 78Fig. 3. Utkast till »Drottningen av Saba-». Blyerts. Rom 1879.

Apelsin eller orange, det vill säga sol och därför inte så lätt att träffa i färgen i skuggan, men då man alltid är modig på andras tavlor, träffar jag prick utan att klicka.

Varefter jag med några uppmuntrande ord tar avsked, lovande återkomma med snaraste. Min första lektion blev min sista. Eleven lät säga mig att karnevalen stod för dörren och han ville därför inte besvära mig vidare.

8 79Jag fick besök av Kronberg. — Såg du Saba?

Ett ögonblick var jag nära däran att vilja spela honom ett spratt och till svar fantisera en trovärdig skildring av Heidenstams komposition. 'Briljant, festligt!' Men åtrade mig, och svarade sanningsenligt att jag ej sett en skymt av Saba. K. anförtrodde mig då, att egentliga orsaken varför H. ej ville ha flera lektioner utav mig, var emedan jag förstört hans arbete, då jag målade apelsinens lokalfärg i skuggan!

För resten trivas vi mycket bra med honom, fast han alltid ropar på champagne (asti spumante) ; han har sinne för humor i sällskapslivet och blir aldrig ond om man gycklar med honom. Han har kolossal tur hos äldre damer . . .»i)

Här må inskjutas en parentes. Åtminstone ett av utkasten till »Drottningen av Saba» — kanske rent av clen mystiska »kompositionen»? — finnes i behåll (fig. 3). Åtföljd av sin svit och omgiven av slavar, som bära praktfulla skänker, nalkas drottningen i sin bärstol Salomos palats, medan konungen på trappan bidar hennes ankomst. Skissen är utförd i blyerts; en i marginalen tecknad förlaga till en österländsk kolonn med lotuska-pitäl uppger Heidenstam vara utförd av Kronberg, vilket onekligen förutsätter en viss om än blygsam form av samarbete de två »rivalerna» emellan. Överhuvud få nog Paulis indiskretioner tagas en smula cum granö salis; uppgiften att Heidenstam erhållit blott två lektioner av Kronberg kan med fog dragas i tvivelsmål.

En ganska ansenlig kollektion Heidenstamstavlor från Romtiden — han var där i två repriser, före och efter giftermålet sommaren 1880 — ha bevarats dels i Mörnerska samlingarna, dels även i enskild ägo. Bland de förra märkes en del studier i olja. En Kronberg tillhörig dödskalle har målats mot blå och mot röd

Georg Pauli, När Heidenstam låg i Rom och skulle bli målare, »Bonniers veckotidning» 13/9 1924.

8 80bakgrund; den i blå toner stämda skallen uppger Heidenstam vara den första för Kronberg utförda målningen. Ett elevarbete, vittnande om mera drivet handlag, framställer en mask, antagligen i gips, av en antik skulptur, möjligen det i »Hans Alienus» omtalade Zeushuvudet från Otricoli. Ett par små studier, en marin och en naketgrupp, tydligen fria kopior efter obekanta förebilder, äro rätt så rappt nedkastade i en visserligen grumlig men ganska orädd kolorit. Egyptenakvarellernas spröda charm har dock gått till spillo med oljan, som är typiskt »ateljésåsig».

En resa till Sorrento 1881 hugfästes i några naturstudier: ett par grottinteriörer från Capri, stämda i dunkla toner, en trädgård (fig. 4), oväntat fransk i sin sobra realism, samt en solnedgång. Den sistnämnda har intresse såtillvida att den går tillbaka på flera versioner, sinsemellan föga varierande, bl. a. i »Scraps», varest förekomma såväl en egyptisk solnedgång som en svensk, lokaliserad till Vättern, vilken senare tjänar som skissbokens slutvignett.

Talrika blyertsskisser, av vilka flertalet torde härröra från Romtiden men några möjligen äro av senare datum, visa inom vilken fantasibetonad ämnessfär den nyss myndige måladepten sökte utlopp för sin skaparlust. Man återfinner orientaler i rikt utstyrda fantasidräkter, italienska gatumusikanter, nymfer och demoner — vad som helst utom korrekt realistiska modellstudier. Anknytningen till den Kronbergska motivkretsen är påtaglig, förutom den ovannämnda skissen till »Drottningen av Saba» förekommer ett summariskt utkast till en »Saul och David»-grupp, varå förutom färgmemoranda — »guldskimrande gult», »ljusare blått» o. s. v. — antecknats (om Saul) »Res honom upp öfver gossen» (David). Någon kompositioneli överensstämmelse med Kronbergs »Saul och David», fullbordad 1885, är ej påvisbar.

5

81Fig. 4. Syditaliensk trädgård. Olja. Sorrento 1881.

Till dessa romerska år har Heidenstam alltsomoftast återkommit i sin diktning. I »Hans Abenius» liksom i »Vallfart och vandringsår» inflätas många reminiscenser från

». . . konstnärskolonin i Rom, som samlar

nationerna som prover vid varann,

där tysk och dansk på kneipen tumla om,

i hjärtat glada åt ett fat spagetti,

och med en slokig filthatt, vilken kom

ur modet redan artonhundratretti;

där kommer svensken, han som senast drack

sitt te på legationen, klädd i frack . . .»

(»Kosmopoliten».)

I det självbiografiska utkast, som till vissa delar publicerats av John Landquist i den i »Svenskar» ingående Heidenstam-essäen, har Heidenstam själv rakt på sak framlagt sinä artistiska

8 82intentioner och de med det kortvariga konstnärskapet förknippade konflikterna. Som komplement till Paulis memoarer ge dessa uttalanden en ganska levande och intensiv tolkning av ett ungt och obändigt, självrådigt konstnärstemperaments hybris och påfrestande kontroverser med såväl den egna förmågan som egen och andras kritiska värdesättning av de ernådda resultaten

»Till ordentliga studier var jag aldrig benägen, de första grunderna ville jag alldeles icke befatta mig med. Följden blef att mina många taflor voro alldeles omöjliga — d. v. s. de voro icke så som man vant sig, att taflor skola vara. När jag då ibland hade fyllt min bostad med half fulländade små eller stora dukar, kunde helt hastigt min självkritik falla öfver mig som en blixt, och under obeskrifligt inre uppror skaffade jag mig en yxa och förstörde ramar och väf. Först när jag burit ut de sista spillrorna ur rummet, kände jag lugnet återvända. Men

med lugnet följde också en brinnande, en hela min själ behärskande lust att på nytt kasta sig öfver nya och om möjligt ännu större dukar.»

Det blev den kritiska verklighetssynen, som slutligen hemförde segern på det motspänstiga fantasilivets bekostnad — till all lycka, ty den strålande revansch, som omsider vart det senare beskärd, är diktaren Verner von Heidenstams verk.

Målarens nederlag lokaliserades till Paris.

1880-talets Paris . . . Impressionismen har fått vind i seglen, det är den nya konstens vårbrytning: Manet målar »Chez le père Lathuille» och »Bar des Folies-Bergère», Degas, Renoir, Monet, Sisley och Pissaro verka i sin fulla skaparkraft, Cézanne söker sig till Aix-en-Provence, van Gogh kommer till Paris. Det vimlar av svenskar i konstnärskvarteren — Wahlberg, Salmson, Hagborg, Josephson, Forsberg, Axel Borg, Birger, Skånberg, Zorn, Richard Bergh, Kreuger, Carl Larsson och än flera — men de flesta av dem förhålla sig avvaktande, att ej säga tämligen reserverade gentemot de modernistiska strömningarna. T. o. m.

8 83Fig. 5. Sittande kvinna. Olja. Paris 1881.

en radikal skribent som August Strindberg — också han i ungdomen och även senare en mer eller mindre framgångsrik utövare av målarkonsten jämsides med skriftställeriet, en intressant parallell till Heidenstam — fann 1882 Manet antingen »ha fel på ögonen eller vara rubbad(!)».

8 84Fig. 6. Manlig aktstudie. Olja. Paris 1881.

Det är sannerligen ej att undra på, att den aristokratiske unge svensken, som under inflytande av von Rosen och Kronberg lärt sig beundra Leys och Makarts exotiska, färgprunkande fantasikonst, från första stund förhöll sig utomordentligt kallsinnig inför impressionisternas nyktra, sakliga, analytiska verklighets-

85uppfattning. Hans litterära reaktion mot zolaismen förebådas i en konsekvent oppositionsinställning vis-à-vis den nyorientering inom konsten, vars litteräre banerförare framför andra var den man, som redan 1866 präglat slagordet: »ett konstverk är ett hörn av naturen, sett genom ett temperament» — Emile Zola.

Heidenstam synes endast tillfälligtvis och i obetydlig grad ha kommit i personlig kontakt med de många parissvenskarna. De flesta av dessa voro också ännu tämligen okända storheter. De enda svenska konstnärer, han erinrar sig från Paristiden, voro Wahlberg och Hagborg, vilka åtnjöto stort anseende. Även dessa soignerade representanter för den modererade, Bastien Lepage närstående realismen torde ha förefallit honom alltför tidsenliga, i varje fall icke svarande mot hans egna konstnärliga intentioner. Ointresserad om ej rent av avog|*stämd mot den konst, som bar dagens prägel och som nu i triumfruset efter genombrottsårens intolerans och hån från de tongivande akademikernas, kritikens och publikens sida proklamerade sig som den allena saliggörande, sökte han sig till helt andra kretsar och strömningar, mera i samklang med de stilideal, vilka i Rom, München och Stockholm ännu gällde för synnerligen comme-il-faut men som i Paris sedan länge voro löjeväckande urmodiga.

I några maliciösa rader har Heidenstam — kanske ändå inte alldeles utan ett stygn i hjärttrakten (». . . men trist, men avundsjuk jag bjöd farväl åt män, som oftast utan snillets själ, fått snillet samlat ensamt i sitt öga . . .») — avfärdat den banala verklighetskonst, som kännetecknade åtminstone de mondäna miljöerna inom 80-talets parisiska konstnärsvärld:

»De se behagligt över penselskaften den granna staden, damernas gestalt, de höga handskarna, brokaden, taften; och deras ögas glädje är dem allt.»

(»I den röda staden».)

8 86Den lärare han hösten 1881 uppsökte var Jean Léon Gérome, en av andra kejsardömets mera celebra akademiker, vid denna tid lärare vid École des Beaux-Arts. Gérome hade vunnit ryktbarhet såsom skicklig genremålare med företrädesvis klassiska och orientaliska motiv. Han behärskade virtuost den senklassicistiska

akademismens högt drivna kompositions- och linjekonst men var också delaktig av dess svaghet: en torr, okänslig, klanglös kolorit.

Den unge svensken demonstrerade sina tidigare alster för den mäktige akademiprofessorn, men rönte föga uppmuntran. En av Fjalarbilderna utdömdes med orden »c'est mauvais — ön dort», under det att ett par av de österländska fantasierna befunnos någotsånär acceptabla. Ej heller tyckes undervisningen på Beaux-Arts ha varit särdeles instruktiv; Heidenstam berättar, huru Gérome plägade göra sin rond bland eleverna och efter ett flyktigt ögonkast muttra fram en föga upplysande kritik: »qa, c'est mauvais», »ca, ce n'est pas si mal» el. dyl. Ett råd av oomtvistligt värde tycks han emellertid ha undfått under elevtiden. Att det trots allt gjorde ett djupt intryck, framgår av följande passus ur »Från Col di Tenda till Blocksberg»:

». . . så blev jag elev hos Gérome på École des Beaux-Arts i Paris. Då kunde Gérome säga ungefär så här: 'V a d ni framställer är mindre viktigt än hur ni framställer, ni må nu avbilda en kloss eller ett fruntimmer.'

Hans yttrande retade mig obeskrivligt, men han hade rätt. Om en tavla föreställer en mässingsljusstake mellan två morötter eller en lotus-pelare mellan två danserskor betyder i själva arbetets stund mindre än att det hela blir sant samt en glädje för ögat.»

Vida mera utbyte gav, enligt vad Heidenstam själv antytt, kvällsstudierna på Académie Colarossi, den för generationer av parissvenskar välbekanta ateljén vid rue de la Grande Chaumière — f. ö. belägen i grannskapet till ett av Strindbergs paristill-

8 87håll. Här arbetade den krets, som skildrats i »De glada konstnärerna» i otvunget och stimulerande kamratskap. »Vi voro glada såsom ystra gossar.» Att den disharmoniske skandinaven i denna krets av främlingar, till stor del amerikanare, ej fann sig väl till rätta, hade väl ej enbart med divergerande konstuppfattningar att skaffa. Han var en sparv i tranedansen — eller snarare en gravitetisk trana i en svärm av vulgära sparvar. »De voro ofta af en annan samhällsklass och kanske för malpropra och slarfviga för en nygift ung man, hvars röck och byxor hade alla knapparna i behåll och inga fläckar.»1)

Det blev det i Rom försummade modellstudiet, som Heidenstam nu pliktskyldigast beflitade sig om, och hans framsteg kunna följas i ett antal tämligen säkert tecknade om än allt annat än rutinerade akter i blyerts, kol och olja. »Det nakna älskade jag företrädesvis. Kvinnokroppens mjuka, jag skulle vilja säga litet pösiga linjer behagade mig likväl alltid mindre än mannens smidiga statur.»2) De muskulösa manliga modellerna på Beaux-Arts och Colarossi äro tecknade med en helt annan kraft och schwung (fig. 6) — om än ej alltid anatomiskt korrekt — än de konventionellt uppfattade kvinnliga aktstudierna. Till de bättre bland dessa sistnämnda hör den fig. 5 avbildade sittande kvinnan. I motsats till de manliga akternas dova, fattiga kolorit kännetecknas denna skiss av en behaglig färgskala i ljusa blå och gula toner. Själv var Heidenstam synnerligen belåten med detta arbete, men kamraterna drevo gäck med motivet: figuren sitter på någon antik tronstol, vars former olyckligtvis föra i tankarna en — nattstol, ett tacksamt objekt för ett skämt, som kan spinna vidare på modellens mediterande pose.

Han synes ha arbetat energiskt men utan den rätta arbetsgläd-

Landquist i »Svenskar».

2) Ur det självbiografiska utkastet, jfr Landquist anf. arb.

8 88jen — och de bevarade resultaten vittna nog mera om ambition än om inspiration. Han var själv fullt på det klara med dissonansens psykologiska betingelser:

»Jag var den förste i att fantisera och komponera, men den siste när vi arbetade efter naturen. Jag hann knappast skissera modellens ställning, innan jag glömde bort hela modellen och fortsatte på fri hand alldeles fördjupad i min fantasi.»1)

I längden kunde detta ej fortgå. I konstnärsgänget på Cola-rossi och »buvetten Stjärnan» fann han ej längre trivsel. De hetsiga diskussionerna gåvo honom föga utbyte, själv stod han främmande och oförstående inför

kamraternas partitagande, och det är att förmoda att dessa å sin sida visade föga tolerans och égard i fråga om den sensible nordbons dagdrömmeri och svärmiska faiblesse för otidsenlig, antirealistisk fantasikonst.

Så kom till slut débaclet:

»Men deras hantverk kunde aldrig fylla

mitt sinne helt, hur med mitt kol jag stred.

jag hade böcker hemma på min hylla.

Jag skönjde världen genom tryckarsvärta

och genom trasorna, som hängde ned

kring tiggarns bröst. Jag såg den evigt med

min kalla tanke och mitt varma hjärta.

Jag hörde tidens härskri genom skrålet.

Jag vred, jag knep mitt kolstift som i hopp

att få det glöda; och så drog det opp

— en fot, en häl! Då bröt jag sönder kolet . . .»

(»I den röda staden».)

Det är ganska signifikativt, att det relativa fåtal konstalster, som härröra från Heidenstams senare år, äro ej blott mera lättillgängliga utan också artistiskt av anmärkningsvärt högre kvalitet

Självbiogr. utk.

8 89Fig. 7. Porträtt av fru Emelie von Heidenstam, f. Uggla. Olja, 1886'(?).

8 90än ungdomsverken. Det är uppenbart att dessa sistnämnda tillkommit under det deprimerande inflytandet av en konflikt, som den unge konstadepten aldrig förmådde bemästra. Sedan Heidenstam resolut brutit sönder sitt kol och givit konstnärsskapet på båten, löses denna konflikt av sig själv, och i stället för att vara en hämsko blir kontakten med konsten en stimulerande förströelse, som på ett tidigare osett sätt bereder de omisskännliga anlagen fritt spelrum. Kronbergs och Gérômes elev var nog, när allt kom omkring, en tämligen hopplös företeelse på konstens trängselfyllda tävlingsplats — den lagerkrönte Hans Alienus däremot visade sig kapabel att åstadkomma åtskilliga i varje fall som amatörprodukter synnerligen förtjänstfulla och njutbara konstalster.

I vilken utsträckning Heidenstam under de närmast följande, tämligen krisfyllda åren sporadiskt knutit an till ungdomsårens intressesfär, låter sig ej med bestämdhet fastställas. Under vistelsen i Schweiz 1886 synes han alltemellanåt ha till omväxling med studierna och den litterära verksamheten gripit till ritstiftet och penseln. Han slår sig på porträttmålning och får t. o. m. beställningar. I »Från Col di Tenda till Blocksberg» berättar han raljerande, hur han konterfejat »kantonens ros», den »litterära fruns» dotter, i hennes elegantaste promenaddräkt »med parasoll, solfjäder och kopparkastrull», den sistnämnda trots modellens protester tillfogad som koloristiskt komplement. Förmodligen tillkom vid ungefär samma tid det vackra porträtt av den unga fru Emilie von Heidenstam, f. Uggla, som tillhör Mör-nerska samlingen (fig. 7). Ett kuriöst självporträtt befinner sig i Albert Engströms ägo. Denne har reproducerat det i sin bok »Bouppteckning» och beskrivit det som följer:

»Heidenstam promenerar i ett tröstlöst höstligt landskap, ung. tragisk, elegant efter den tidens mod, behandskad, cigarrettrökande. Han bär ungt hak-

8 91Fig. 8. Dionysosfantasi. Blyerts. Lenzburg 1886.

skägg, hans blekhet är intressant — men bakom honom smyger döden, iklädd munkkåpa, färdig att i ett förintande grepp med strypande skeletthänder trycka den unge skalden till sin tomma bröstkorg. Ty skaldskapet hade fått överhand i hans psyke. Han hade insett att målarna — åtminstone de han träffat — hade sitt snille bara i

ögat. Han hade tröttnat på sin lärare Gérömes kyliga spiritualitet och fått nya ideal.

Han går till synes oberörd av fasorna omkring sig — till yttermera visso ligger ett skelett, som han passerat, i det höstbruna gräset och säger något med en gest.

Det egendomligaste med tavlan är att dess färg är absolut modern efter nutida begrepp. Till och med fakturen är modern och den skulle säkert göra sig på en exklusiv up-to-dateutställning i Stockholm, Paris eller Berlin.»

8 92Fig. 9. »Titanerna storma Olympen». Blyerts.

Tilläggas kan, att självporträttet t. o. m. är mera modernistiskt än vad Engström antyder — det skulle förvisso ej refuseras vid en surrealistisk utställning på 1930-talet.

Vidare finnes på Övralid en dekorativ akvarell av Schloss Brunegg, skådeplatsen för den såväl i »Från Col di Tenda till Blocksberg» som i »Författaren» krönikerade samvaron mellan Heidenstam och Strindberg 1886.

Av betydande intresse äro några dionysiska och »titaniska» fantasier i blyerts, av vilka ett par äro daterade Lenzburg 1886, alltså den lilla stad i kantonen Aargau, där Heidenstam bodde vintern 1885—86.

Dionysosfantasiernas nära anknytning till »Hans Alienus» tillblivelse är uppenbar. En detaljskiss, daterad som ovan, visar »den sovande Bacchus ritt». Den klunsige vinguden

8 93». . . grenslar på tunnan med lutad käpp

och stortån hakad om svickan.

Han gungar drucken. Han hänger läpp . . .»

— både stortån och underläppen ha karrikerats på ett iögonenfallande sätt.

Och i en anmärkningsvärt schwungfull komposition (fig. 8), utförd i ett rappt, klatschigt och summariskt maner, har den ana-kreontiska extasen tagit gestalt i nära anslutning till den klassiska skildringen i »Tvillingbröderna»:

»Små tjuvar till gossar tumla i damm

med benen brett, med magen fram

och slunga sitt vatten i strålar,

som regnbågsfärgade falla till vin

i kiknande gubbarnas skålar.

Hör stojet av Racchuspräster,

som hosta fram anapester!

Mænaderna slå dem till backen.

De klämma vilt deras huvud ren

emellan sina nakna knän

och trycka mot grinande tänder

så fullt av drypande druvor,

att gubbarna rossla i skratt och skräck . . .»

Av ej mindre intresse är den förmodligen samtidiga första (?) versionen av »Titanerna storma Olympen» (fig. 9).1) Ett par bevingade titaner (eller snarare demoner?), en manlig och en kvinnlig, halvligga på klippblock, framforslade på en av skrålande fauner och nymfer dragen vagn, bakom vilken nakna gestalter sluta an och hjälpas åt att vältra fram än flera block, avsedda som tillhyggen i den stundande kraftmätningen med olympierna.

Scenen är fångad med suggestiv bravur, i ett brusande fortissimo, som vid en jämförelse med »Dionysoståget»

endast avviker

Repr. i »Bonniers månadshäften» 1909, s. 482.

8 94genom sitt fränare och brutalare handlag. Uppslaget synes ha livligt sysselsatt Heidenstams fantasi. En blyertsskiss och en sepiateckning finnas i Mörnerska samlingen; vissa detaljer ge vid handen att den förstnämnda möjligen kan vara från mitten av 80-talet. På Övralid hänger en stor lavering med samma motiv, daterad så sent som 1900. I enskild ägo lär dessutom finnas en oljemålning, varierande samma tema.

Vad har Heidenstam åsyftat med »Titanerna storma Olympen»? Man gissar ovillkorligen på en aldrig fullbordad, i varje fall ej till trycket befordrad dikt, någon motsvarighet till de fantasier i »Hans Alienus», som härröra ur den grekiskt-mytologiska ämneskretsen.

Denna gissning må gälla för vad den kan vara värd. En annan tolkning, som måhända icke direkt utesluter ett dylikt antagande, må tillåtas. En av de gestalter, som följa i vagnens släptåg, uppvisar i samtliga versioner en karakteristisk profil — Heidenstams egen! (Identifieringen är icke tillkommen på en höft — Heidenstam har själv för den som skriver detta påvisat den omisskännliga likheten.) Den å vagnen sittande, med demoniska läderlappsvingar utrustade, skränande mannen har en che-velyr, vars »vindrufs» onekligen för i tankarna — Strindberg. Ar »Titanerna storma Olympen» månne en karrikatyrisk allegori över det »unga Sveriges» offensiv mot de aderton olympierna i Svenska Akademien? Som bekant ha de icke alltför ömkänsliga relationerna mellan 90-talisterna och C. D. W.-lägret mer än en gång varit föremål för Heidenstams raljeri i såväl skrift som bild. Ett antagande, att »Titanerna storma Olympen» skulle vara att hänföra till det »ostentativa uppträdande mot Svenska Akademien», varom på sin tid debattens vågor gingo höga, motsäges icke direkt av Heidenstam; i så fall är väl dock dessa

8 95teckningars tillkomsttid att förlägga snarare till 90-talet än till en tidpunkt före Heidenstams debut.

En del skissboksblad med delvis ganska groteska fauner, månader och nymfer visar, hur livligt Heidenstams fantasi gång efter annan under loppet av flera årtionden umgåtts med denna antropomorfistiska föreställningsvärld.

Märkligast i denna genre är en odaterad akvarell, »Inför Cybele» (fig. 10). I en solig lund, kringgärdad av åldriga träd, reser sig ett marmoraltare med den mångbröstade frygiska fruktbarhetsgudinnans scharlakansröda bildstod. Framför altaret knäböjer, i bön om fruktsamhet, en ung kvinna. Bakom henne stå tvenne flöjtspelerskor, liksom adoranten draperade i vita to-gor, som lämna överkroppen blottad. Skogsdunklet är hållet i blålila toner, mot vilka det belysta partiets klangfulla ackord — grönt, vitt, rött — bildar en parant koloristisk effekt. Att den som fört penseln sett och lärt av impressionismens »gredelinmåleri», är uppenbart; att det är densamme som målade smutsbruna aktstudier på Beaux-Arts, är mera förvånansvärt.

Samma frejdiga färgglädje utmärker den akvarell, »Österländsk fantasi» (fig. 11), som finnes reproducerad i färg i »Rise-bergaboken». Den bär påskriften: »Till Birger Mörner från hans vän poeten V. von Hm». Det är en stridsscen, som framställes : mot bakgrunden av en stadsport och en minaret bildar en skara sudaneser (?) under befäl av en hövding till häst eldlinje och beskjuter med långpipiga muskedunder en fiende utanför bildfältet. I förgrunden t. h. ligga några stupade, bl. a. en ljushvad man i fez och blå uniform. De agerande äro svarthyade. Scenen är fångad med stor bravur, och den intensivt blå himmeln, det röda i arkitekturen och i ökensanden samt dräkternas brokiga vävnad samverka att göra detta lilla fantasistycke till något av en fest för ögat. Det bästa man kan säga om detta

8 96Fig. 10. »Inför C y bel c». Akvarell.Heidenstams ojämförligt bästa arbete, är att det ej så litet påminner om Egron Lundgrens betagande små poem i färg med österländska motiv.

Mera kuriositetsintresse har en akvarellskiss, »Rumsinteriör». Förgrunden bildas av ett praktfullt atrium, möblerat med bl. a. ett orientaliskt rökbord, divaner och emmor med blommig klädsel samt på väggarna dekorativa keramikuppsatser m. m. Mellan ett par väldiga pilastrar öppnar sig en oktogon port mot ett inre rum, varest skymtar ett långbord. På sidorna om porten stå medeltida riddarrustningar, stödda på röda lansar, och över

densamma, flankerad av älghuvuden, äro antydda en mäktig relief, ett bevingat huvud el. dyl., och en oläslig inskrift. Denna grandiosa fantasiinteriör — en önskedröm? — är omisskännligt tidspräglad: man behöver ej söka dess motsvarigheter enbart i fin-de-siècle-litteraturen — Pål Sandells rum i Ernst Ahlgrens »Fru Marianne» t. ex.! — utan kan träffa på dem i stockholmska »lärkstads»-hus, i djursholmsvillor och i andra representativa 80—90-talshem lite varstans i vårt land.

Från vilken tid dessa nu senast behandlade akvareller härröra, låter sig ej fastställas. Man kan gissa på 90-talet, men intet utesluter, att någon eller några av dem tillkommit ett eller annat årtionde senare.

Daterad är däremot »Hösåtarnas saga»1) (fig. 12), som bär årtalet 1896. Den är en akvarell, eller rättare en akvarellerad blyertsteckning, hållen i grått och svart med sparsamma inslag av rosa. Motivet anknyter till den bekanta berättelsen i »Skogen susar», och dateringen utgör måhända en anvisning angående tidpunkten för dess konception. ». . . höstackarna, som stodo där med sina träspjut i långa led, sågo ut som en här av lurviga

*) Repr. i »Bonniers månadshäften» 1909, s. 483.

8 98Fig. 11. Österländsk fantasi. Akvarell.och skäggiga gastar ...» — just så har Heidenstam fångat fantasiupplevelsen : de trenne såtarna i förgrunden grina och gapa med skräckinjagande fysionomier, yviga kalufser och starkod-derskägg. Som en skäligen oväsentlig licentia poetica får man väl räkna den omständigheten, att »hösåtarna» otvetydigt äro — rågskylar.

Något av en mystifikation är den oljemålning (fig. 13), en skogsinteriör, som länge rubricerats såsom »enda svenska motivet i Samfundets (alltså Mörners f. d.) samling». Ett detaljstudium avslöjar nämligen en halft utplånad inskrift i övre vänstra hörnet: »Fredrikshald 1882». Heidenstam säger sig minnas, att han under förarbetena till »Karolinerna» besökte Fredrikshald och en dag efter sina vandringar i den terräng, där Karl XII mötte sitt öde, på den nuvarande staden Haldens järnvägshotell målade en minnesbild från denna miljö. I så fall måste målningen dateras till 90-talets förra hälft, vilket väl är det troliga; 1882, som måste vara en felskrivning, vistades ju Heidenstam hela året långt från Norden.1)

En munter skogsbäck, som porlar fram mellan mossiga block och tuvor, skuggade av dystra furor — ett romantiskt-idylliskt skogsmotiv, som minst av allt associerar till Heidenstams karolinska hjälteepos. En annan, långt senare målning för i desto högre grad »Karolinerna» i tankarna. Det är en helt liten skiss i olja, som hänger i Heidenstams skrivrum på. Övralid. Den är målad kort efter öppnandet av Karl XII :s sarkofag i Riddarholmskyrkan 1917. Heidenstam var som bekant närvarande vid denna solenna tilldragelse, och det starka intryck, han hemförde

1) Av de i Mörnerska samlingen befintliga målningarna och teckningarna ha åtskilliga, kanske flertalet, signerats och daterats av Heidenstam långt senare, troligen under något besök på Mauritzberg och på begäran av Birger Mörner; härvid ha, förklarligt nog, ett par minnesfel insmugit sig, vilket gör dateringarna i några fall osäkra, i några bevisligen oriktiga.

8 100Fig. 12. »Hösåtamas saga». Akvarell.från den högtidliga akten, har han sökt fånga i en suggestiv minnesbild : genom det karolinska gravkorets höga fönster silar ljuset ned över kistan med hjältekonungen i sin vita svepning, medan rummet i övrigt är höljt i dunkel. Denna lilla duk är inte bara en verkningsfull clair-obscurèstudie — i den förtätas också sällsamt mycket av »Karolinernas» patetiska stämning: heroisk tragik, kylig ödespust och den dova sorgemusiken av förstämda trummor.

Tjugo år ha förflutit, sedan denna lilla målning blev till. Några senare verk äro ej kända, även om det en och annan gång torde ha hänt att den åldrande skalden plockat fram sina målargrejor — f. ö. står den dag i dag ett staffli redo i ett hörn av hans arbetsrum på Övralid.

Slutligen några ord om Verner von Heidenstam såsom karri-katyrtecknare. Hans produktion på detta område är icke oansenlig och torde vara spridd på många håll. 1 Mörnerska samlingen finnas bl. a. tvenne icke alldeles obekanta dyrgripar, »Framtidsbild på Svenska Parnassen»1) (fig. 14) och en badscen från Sandhamn 1896 (fig. 15), den senare ritad och målad i kompanjonska]) med Akke Andersson och Albert Engström. Den förstnämnda

skämtteckningen, som av Heidenstam dedicerats till Birger Mörner, framställer enligt underskriften huru »Herr Axel Lundegård mottager såsom Sv. Akademiens ständige sekreterare en petition om nödhjälp åt svenska poeter». Petitionens talesman är Oscar Levertin, sedan följa i tur och ordning Gustaf af Geijerstam, Heidenstam, A. U. Bååth, Daniel Fallström och Tor Hedberg. Den enda verkligt elaka karrikatyren är konstnärens självporträtt.

1) Repr. i Hasse Z:s »Tjugufem år med svenska folket», Sthlm 1931.

8 102Fig. 13. Motiv från Fredrikshald. Olja.

Det i grund och botten hjärtligt godmodiga skämtlynne, som frodades inom det celebra 90-talskotteri, vars prydnad och stolthet var Verner von Heidenstam, tar sig uttryck i dessa liksom i talrika andra raljerier på vers och prosa, med ritstift och pensel. En och annan vederdeloman kunde väl då och då få sitt lilla

8 103Fig. 14. »Framtidsbild på Svenska Parnassen». Färglagd karrikatyrtcckning.

tjuvnyp, och även i kamratkretsen drog man sig ej — såsom framgår bl. a. av den tillfällighetspublikation, varmed Heidenstams 40-årsdag celebrades — för parodier och annar vanvör-digt gyckel. Ingen tog dock illa upp, förvisso inte ens Ellen Key, trots det onekligen en liten smula äreröriga konterfej, som hennes beundrade vän Verner nedkastade på papperet någon sällskaplig stund på Naddö 1906 (fig. 16).

Intet är så fåfängligt som spekulationer över hur någonting skulle gestaltat sig, o m eller om inte vissa betingelser varit för handen. Det är meningslöst att spörja: hur skulle Heiden-

8 104Fig. 15. Fr. v. Albert Engström, Verner von Heidenstam och Akke Andersson.

Akvarellerad teckning. Sandhamn 1896.

stams öde och utveckling artat sig, o m han nu verkligen blivit målare i stället för diktare? Meningslöst, men ändå . . . Man kan inte låta bli att låta tanken spinna vidare på tråden.

Säkerligen hade han icke gått m e d utan m o t strömmen. Han skulle blivit en konstnär efter sitt eget huvud, knappast någon förgrundsfigur, någon banbrytare eller skolbildare, men tvivelsutan en personlighet, på vars egenart ej varit att taga miste.

Hade han vandrat vidare på den väg, han slagit in på i sin ungdom, blivit trogen de ideal och intentioner, som givit hans konstuppfattning dess otidsenliga inriktning, är det väl troligt

8 105att han närmast skulle utvecklats till en svensk Anshelm Feuerbach — eller kanske snarare en kombination av Feuerbach och Böcklin.

Härtill kan man tryggt kommentera: bäst som sker. Det slutande 1800-talet är om någon en den svenska konstens storhetstid. Den är sällsport rik, denna tid, på fullödiga och självständiga konstnärspersonligheter, tillräckligt rik att kunna undvara både sin Feuerbach och sin Böcklin. Heidenstam visste och valde sin rätta plats i den »renässans», som han själv var den förste att frambesvärja, och där — där kunna vi icke undvara honom, icke tänka oss honom borta.

Fig. 16. Ellen Key. Karrikatyr. Naddö 1906.

8 106 "Ack, L i b e r t a s —

Av BERIT SPONG.

Efter sin fångenskap på Kajaneborg — straffet för hans giftermål med Gertrud Grip under falskt namn och adelskap — återvände Lars Wivallius till sin fädernegård Wivalla utanför Örebro, där hans ungdoms bestickande äventyrshåg vissnade ned till grälsjuka med grannarna och en utpräglad processlystnad i både egen och andras sak.

ert ljuva våren har kommit till bys, och Vivalla öresland sjuda och skimra vid solens kyss och vindarnas smeksamma hand.

Vinterekarna rassla väl än en skrud, som är vissen och black, men björkarna välva gröna tak kring farande folks bivack.

8 107De yrvakna bina tumla ner på kupornas breda snip, och lärkorna spela ett bättre klaver än en gång Jungfru Grip.

Mot bryggorna kluckar Lillån, hör, den kluckar som en kantin! Och molnen gå som hästar och skepp på väg mot Danzig och

Wien!

Men vägen bryter slättens flak och snor mellan rovor och korn och söker stadens klunga av tak och kyrkans röda torn.

Där vandrar Lars Wivallius, som förr på väg till ett ting, men redan dömd och innelyckt i gråa tankars ring.

Hans fickor digna av dokument, och axeln hänger skev över ett armfång av gula pränt och lacktunga kistebrev.

Är av suppliker, libeller, reverser och vrängda kontrakt ha ställt mellan honom och våren på nytt en fängelsevakt.

8 108Nu skiner en majdag. — Så sken den förr kring häktet på Kajaneborg. Där satt han i mörkret bak bommad dörr och skrev i förtvivlan och sorg.

»Ack, Libertas —» — hans själ tog en hamn och flög genom

reglad port

och nådde den fria, doftande skog som en näktergal och en hjort.

Den grymma våren har kommit igen, då hjärtan behöva tröst. Hans dikt är det rop, som möter den och lättar förstummade bröst. —

Själv står han, en kallklok advokat, i rådstun och svarvar sin

fras.

Men på Yivalla äng går en fattig dräng och gnolar: »Ack, Libertas —».

8 109 Hjalmar Bergmans läroår.

En biografisk sfudie. Av ERIK HJ. LINDER.

HJALMAR BERGMAN är borta. Vi kunna inte vänta fler verk av hans hand. Mer än ett halvt decennium har redan förflutit sedan det nyårsskifte, då budet kom att den ännu icke femtioårige diktaren mött döden på ett hotell i Berlin — den död, som han enligt en sista dikt i studenttidningen Ergo icke var rädd att trotsa. Under de år som gått har — kan man utan överdrift säga — insikten om hans betydelse endast vuxit. Flera av hans verk äro mera levande och mera uppmärksammade nu än under hans livstid. Framför allt har det läsande Sverige kommit underfund med en sak: Hjalmar Bergman var en författare av ojämförlig egenart. Han var en sådan, vars gestalt växer, då man får perspektiv på den. Även de som sätta ett frågetecken vid spörsmålet, vad han ville med sitt verk, känna dock dunkelt att han var en man med sällsynta gåvor. Han har ofta fått epitetet trollkarl — det var samtidens lätt förbryllade hyllning åt en högt benådad. Han får nog länge vara tämligen ensam om hederstiteln.

Det är givet, att behovet att förstå denne realistiske romantiker, denne filosofiske clown, denne själspejlande sagoberättare,

5 112att få sammanhang i hans verk och belysning över hans profil växer i samma mån som hans betydelse klarnar. Men svårigheten för alla som skrivit om honom har varit en och densamma: var hitta en formel för hans väsen, hur få grepp om hans konst? Alla känner det hemlighetsfullt »Bergmanska» i varenda småsak, som utgått av hans hand — även det eljes obetydliga — men man står handfallen inför frågan vari det består.

I själva verket torde uppgiften vara omöjlig, innan man fått en överblick över hans utveckling. Hur började han?

Vilka litterära ideal hyllade han? Ur vilken grund spirade hans sagolika »bergslag» upp, biografiskt och litterärt taget? Vari består hans stilmedel? Vilka litterära anor ägde hans enskilda, mera betydande arbeten? Vilken bakgrund äger hans verk i hans biografi?

På sätt och vis kan den sista frågan betecknas som grundläggande. Utan en viss kännedom om hans biografi, de viktigaste data åtminstone, svävar alla andra antaganden i luften. Nu hör det emellertid till denne författares egenheter, att hans biografi — trots den offentlighet, i vilken han på sätt och vis levde — icke ligger i öppen dag. Hans liv tillbragtes i stor utsträckning på resor, och i denna skiftande tillvaro saknas de klara milstolpar som eljes finnas i de flesta människors liv. Vad de senare åren beträffar, går det knappast att göra sig någon ingående bild förrän man fått fram en stor del av den väldiga korrespondens, som han frikostigt bestod sig med — ehuru han mera sällan diskuterade litterära problem i breven.

Vad den tidigare delen av hans liv angår, finns det dock en mycket synligt placerad milsten, nämligen giftermålet. Han gifte sig i augusti 1908 med Stina Lindberg. Makarna bodde ett år i Sverige — på Nordomå vid Lindesberg — men reste därefter till Rom, och därmed var, kan man säga, den tillvaro på resande fot börjad, som avbröts endast av kortare sejourer i hemlandet

8 111— somrarna tillbragtes ju på senare år alltid på Segelholmen utanför Dalarö. Hans öden före giftermålet äro lättare att följa. Det säger sig självt att dessa studie- och prövoår måste äga det största intresse. Det måste ju vara under denna klart avgränsade ungdomsperiod, som hans personlighet i väsentliga drag utformas. Härtill kommer att den utpekade milstolpen markerar en utomordentligt klar gräns även i hans författarskap. Året efter giftermålet skriver han nämligen Hans nåds testamente, d. v. s. den bok, med vilken han egentligen slog igenom, och där han för första gången mera målmedvetet gjorde ett grepp i »bergslagsvärlden». Hans produktion dessförinnan hade icke varit mindre rik än senare, den omfattade åtskilliga dramer och romaner av delvis mycket märklig art, men den hade något sökande och famlande över sig. Han sökte sin form.

I själva verket är helt säkert den enda möjliga inkörsporten till en full förståelse av Hjalmar Bergman just en grundlig undersökning av hans ungdomsdiktning. Vi måste följa diktarens tillblivelse steg för steg för att kunna urskilja från vilka skilda håll de många springkällorna i hans väsen komma — de som sedan skola bilda en enda bred åder i hans mandomsdiktning. Men innan en sådan uppgift ens kan påbörjas, fordras en något så när fast biografisk bild av hans ungdom.

Den studie över Hjalmar Bergmans läroår som här följer är avsedd att i någon mån vara en sådan biografisk skiss. Den ansluter sig i viss mån till en uppsats om hans barndom, som jag tidigare offentliggjort (i festskrift till J. L. Saxon 1931), och på åtskilliga punkter komplettera dessa framställningar varandra. Materialet har inte varit så alldeles lättåtkomligt, mest därför att Hjalmar Bergman saknade intima vänner. De få han under dessa tidiga år synes ha förtrott sig åt, äro döda. Breven till de anhöriga ge endast knapphändiga upplysningar, den yttre

8 112konturen är dock möjlig att dra. Diktarens systrar, friherrinnan Ester von Friesendorff och fru Elna S :t Cyr, ha för denna uppsats — liksom för den föregående — älskvärt och outtröttligt lämnat upplysningar och ställt material till förfogande. Fru Stina Bergman har på ett storartat och stimulerande sätt offrat både tid och arbete för att få framställningen fullständig och korrekt. Doktorinnan Eva Andersson, f. Elgérus har lånat mig ett par av de mest upplysande brev från dessa år jag fått i min hand. Arkivrådet Herman Brulin samt professorerna Hans Larsson och Fredrik Böök ha med älskvärt tillmötesgående och intresse besvarat en rad besvärliga frågor.

I.

När Hjalmar Bergman tidigast börjat hysa författarplaner är inte bekant. Hans systrar erinra sig inga litterära ungdomsförsök från gymnasieåren, hans kamrater och släktingar inte heller. Vid Karolinska läroverket i Örebro fanns sedan gammalt en vitter gymnasieförening, Brageförbundet, men Hjalmar Bergman var aldrig med där och tävlade veterligen aldrig om dess årliga pris. Orsaken till detta förhållande var säkerligen, att hans fantasi länge behöll sin barnsliga karaktär. Han levde i förhållande till kamratvärlden i en mycket stark isolering och kom tydligen inte att särskilt tidigt ge sitt fantasiliv litterärt utlopp. Hans omogenhet kan på sitt sätt speglas i hans

modersmålsbetyg i skolan, vilka genomgående voro förvånande låga, ett slätstruket godkänd. Endast vårterminen 1895, då Hjalmar Bergman gick ut tredje klassen, och vårterminen 1899, hans sista termin vid läroverket, steg betyget i modersmålet till Ba, detta i trots av att han hade goda vitsord i de flesta övriga ämnen. Någon fal-

8

113lenhet att uttrycka sig' i skrift hade sålunda inte uppenbarat sig under de första gymnasieåren, åtminstone var den i så fall fördold för hans lärare.

Vår kännedom om dessa tidiga ungdomsår är sålunda mycket ringa. Vi veta att Hjalmar Bergmans förståndsgåvor voro stora, och att han i vissa avseenden verkade lillgammal. Systrarna kunna berätta om hans förmåga att i samtal lämpa sig efter personer med vitt skilda intressen och kunskaper. Av vissa omständigheter att döma förefaller det som om hans teoretiska intressen vaknat ganska tidigt. Hans konfirmationslärare, dåvarande pastor Strandberg (sedermera prost i Arboga) har berättat, att hans elev på grund av sin frågvishet beredde honom vissa bekymmer — han hade trots sin ungdom läst en del spekulativa filosofer. (Se Ruben G:son Berg, Hjalmar Bergman, Verd. småskr.) Hjalmar Bergmans systrar minnas, att Strandberg yttrat till familjen, att det verkligen var tur, att hans vanliga konfirmationselever inte hade denna läggning. I ett föredrag 1928 inför Estetiska föreningen i Uppsala, »Karikatyr och Kliché», senare tryckt i den postuma boken »Det har berättats mig» (1935), ger Bergman luft åt den övertygelsen, att mottagligheten för estetisk påverkan vanligen inträder i pubertetsåldern. Man får väl antaga, att även Bergmans egna konstnärliga intressen — vilka i tjuguårsåldern voro verkligt omfattande, inte minst beträffande bildande konst — börjat vakna under gymnasieåren. Två omständigheter kunna — även om de på intet sätt äro att ta högtidligt — antyda detta. Den ena är en formulering i ett brev till systern Ester från den 12/12 1897, då hon vistades i Paris. Den 14-årige brodern skriver och frågar henne, om hon sett Pantheon, som skall vara så vackert och märkvärdigt — »särskilt stilen, har jag hört». Den andra omständigheten är friherrinnan von Friesendorffs berättelse om hans teaterintresse.

114Han fick nämligen ofta besöka Örebro Teater, då Lindbergs eller andra sällskap gästade staden, och grundlade härunder sina vidsträckta kunskaper om teaterns värld och villkor. Men särskilt vid ett tillfälle sprang hans sannskyldiga vurm för teaterföreställningar i dagen. Det var när den vittra Örebrosammanslutningen Philomele 1899 skulle uppföra »Preciösa». Primadonna var ingen annan än fröken Ester Bergman. Detta skaffade naturligtvis hennes bror tillträde till repetitionerna — och han försummade ingen. Hela den tid, då de vidlyftiga förberedelserna för evenemanget ägde rum, hängde sextonåringen på teatern, följande varje detalj i spelet och regin med obetvingligt intresse. När till sist allt var över, var han så uttröttad efter det ovana nattvaket, att han sov en hel dag, något som kom hans mor att tro, att han blivit sjuk.

Man känner sålunda Bergmans halvvuxna ålder huvudsakligen på slutsatsernas och de muntliga utsagornas väg. Emellertid finns det i en packe brev, som hans syster, friherrinnan von Frisendorff i Örebro, 1934 hittade på sin vind, men som dittills varit bortglömd, även några dokument från fjorton- och femtonårsåldern — närmare bestämt från hösten 1897 samt våren och sommaren 1898 —, vilka låta oss få en liten inblick i hans psyke, om också inte i hans djupare intressen.

Breven från hösten och våren äro ställda till Ester Bergman, vilken — som nämnts — vid denna tid vistades i Paris; de äro sålunda daterade Örebro. De berätta enkelt och en smula barnsligt raljant om händelserna därhemma; ibland inställa sig vändningar, som tyda på en mera ovanlig vakenhet. När pojken en gång fått beröm för att hans brev varit kvickt och roligt, parerar han i det följande (5/12), att det enda som avhåller honom från att skicka in systerns välskrivna opus till Svenska Akademien är »att jag ej vill profanera det». Han använder de mest

115omväxlande smeknamn på systern, såsom »Golgata», »Babba» och »Fnört», just på fantasirika familjemedlemmars sätt. I ett brev från den 21 februari 1898 ger han en verkligt livlig och dramatisk skildring av, hur systern Elna blev inbjuden till ett slädparti :

Nu passar allmänheten på, medan slädföret är kvar, att ställa till slädpartier. I dag hade skolpojkarna sitt. Och opp

till fröken Ber—n kommer klifvande två lofvande ynglingar (men jag är allt ett strå vassare, ity jag är: »en ädel yngling»), nå, nu emellertid kommer två lofvande ynglingar upp och den ena (en liten fräknig varelse) som är Ester Sterners bror klifver fram och säger i stammande format (liksom en viss P — N) : »Jag har bjudit fröken (en bockning) Helleday på-å släääpapati» (ny bock). »Jaså», svarar en viss för oss alla bekant världsdam med sitt välkända, förnäma sätt. »Äååå nu vill min vän (bock) Breeetzner (bock) bjuuuuda fröken (bock) på slää-partit't (bock)». Hvarvid framträder den andre förhoppningsfulle (med väldig näsa) och börjar äfven han att bocka och stamma. Slutligen afdunsta de för att lämna plats åt en tredje förhoppningsfull. Denne framställer efter att hafva presenterat sig som Penardt Hammer, samma önskan, men ej i stammande utan flytande form, d. v. s. spottande. Han köres på porten och kl. 3 bär det af i en stor landåsläde, i hvilken satt Elna, Signe H. den nä-sige och den fräknige. De foro ut till Mellringe där det serverades glögg samt kommo hem kl. 5.

Kännetecknas breven till systern av en viss forcerad livlighet och iver att vara rolig, äro breven från sommaren till föräldrarna ganska annorlunda. De stamma från Hjalmar Bergmans första utlandsresa.

Familjen Bergman tillbragte somrarna i regel på villa Fågelsång, sommarstället vid Adolfsberg utanför Örebro. Stundom gjordes resor till andra orter, till exempel Marstrand, dit även ungdomarna fingo följa med. 1898 erbjöd sig emellertid kamrer Rudolf Söderlindh, en god vän till familjen, att ta med sig Hjalmar på en resa till Norge, till badorten Sandefjord. Resan blev

116av tämligen kort varaktighet, kanske inte minst på grund av pojkens våldsamma hemlängtan — avfärden skedde omkring den 15 juli, och man återkom de första dagarna i augusti. Från Sandefjord skrev Hjalmar Bergman tre brev hem.

Femtonåringen — han har ännu ett par månader kvar till femtonårsdagen — berättar omsorgsfullt, ingående och väl, men utan längre kommentarer. Stavfelen äro få, men pikturen var och förblev livet igenom petig och svårläst. Han talar om vad som hänt på resan, hur man tillbringar dagen och ådagalägger en viss iakttagelseförmåga och en inte ringa noggrannhet beträffande exakta uppgifter.

Till Mellerud, där vi återigen böto om tåg och desslikes åto middag, kommo vi vid 3-tiden samt anlände slutligen 8 t 50 ' till Fredrikshald efter att precis 16 timmar hafva suttit och skakat på tåget. Där fingo vi ett mycket trefligt rum på ett hotell midt i mot järnvägen. — Men ni må tro jag blef förbluffad, då uppasserskan på hotellet frågade mig om jag ej var kamrer Bergmans son från Örebro! Hon hade varit uppasserska där för något år se'n på ett värdshus och kände igen mig. — Resan mellan Mellerud och Fredrikshald var förtjusande vacker med »höga berg och djupa dalar» i hvilka senare små åar runnö fram. — I Fredrikshald voro vi uppe och beságo fästningen samt den plats där Karl XII föll eller rättare sagdt de platser. Regeringen ville nämligen utsprida att han föll på en annan plats än han verkligen gjorde det. Den förra platsen är prydd af ett vackert monument det senare blott af en enkel granitkula med ett svart kors på. — Från Fredrikshald foro vi till Moss, på vägen dit foro vi öfver Sarpforsen som från ett rätt ansenlig höjd kastade ned med väldigt dån sådana vattenmassor att jag aldrig sett något dylikt förr. Från Moss gingo vi på ångbåt tvärsöfver Kristianiafjorden till Horten, hvarifrån vi foro på järnväg hit.»

(19/7)

De berättande delarna av breven äro hållna i denna sakliga stil och verka snarast brådmogna. Barnsliga äro endast de partier där det känslobetonade förhållandet till familjen kommer fram. Föräldrarna tilltalas med »Kära, små Raringar», ett tilltal, som

117Bergman använde så länge de levde, omväxlande med »Kära Små», eller »Kära Små Barn!» Den unge resenären visar en höggradig oro för att något hänt dem därhemma: »Ni äro väl för all del inte sjuka?!!! Skrif snart för annars blir jag ängslig. Skrif snart! Skrif snart! Skrif snart!», och han visar stor uppfinningsrikedom, när det gäller att på ett omväxlande och betvingande sätt ständigt på nytt upprepa sin begäran om brev snarast möjligt. Det sista brevet (30/7) slutar på följande sätt:

Ni må väl alla bra ?! ?! Hur är det med Mamsingens ryggskott!?!?!?! Ni fäller väl inte för mycket med träd?! Jag

är så ängslig att jag ej skall känna igen Fågelsång!--Alla djuren må väl bra? Här finnes en vådligt rar

kisseunge som jag vårdar på bästa sätt! Adjö nu små gode vänner! millioner hälsningar till alla men allra mest till Er från er

Baffe.

Man har här otvivelaktigt i några rader en återspegling av den mycket unge Hjalmar Bergman sådan han tedde sig för sin familj. Barnslig hängivenhet, stor smeksamhet — gärna yttrande sig i smeknamn av alla möjliga slag och på alla, som han kom i närmare beröring med—, »fanatisk» djurvänlighet, som han själv uttrycker det en gång på äldre år, och inte minst kärleken till Fågelsång, denna outplånliga affekt, som han själv så överlägset tolkat i uppsatsen: »Försök till försvar för villa». Själv kallade han sig för Baffe, ett smeknamn, som han som liten börjat använda om sig själv och som han behöll hela sitt liv. Det torde finnas mycket få brev till familjemedlemmarna av Hjalmar Bergmans hand, där han inte använt namnet Baffe, ofta i de mest finurliga variationer, som Baffefnutt och Baffelin.

Det är möjligt, att han för sina närmaste pojkkamrater — Torsten Mellringer och Torsten Karlsson — tedde sig något annorlunda än vad denna lilla skiss ger vid handen. Major Mellringer säger sig endast en gång under dessa pojkår ha reflekte-

118Hjalmar Bergmans ekorre Kurre.

rat över hans ovanliga fantasigåvor — att Hjalmar Bergman skulle ha diktaranlag var det ingen som tänkte på — och det var just, när han återkommit från Norgeresan. Under en promenad, som de båda vännerna gjorde tillsammans, uppbyggde han nämligen Mellringer med den mest drastiska och detaljrika skildring av allt han upplevat på denna resa. Bland annat han berättade voro en del flickäventyr av så storslagen och vittsvävande art, att den verklighetskäre vännen i all tysthet närde ett starkt tvivel på deras sanningsenlighet. Men spännande var det. Det anförda må vara nog för att antyda, att den stillsamme ynglingen tedde sig något olika, beroende på, från .vilket håll han betraktades.

Från den resa till Ems, som han fick företa tillsammans med fadern på våren 1899 finnas några bevarade dagboksblad, avsed-

119da att läsas av de hemmavarande. Man kan citera några rader för att ge en föreställning om 16-åringens icke föraktliga förmåga av drastisk skildring, denna gång från Berlin.

Då och då klövs mängden af några beridna poliser och i deras kölvatten följde vackra ekipager med rikt dekorerade militairer. Vi slöto oss till hopen och gapade som den. Då — plötsligt gick en rörelse genom massan, kom en stor vagn med förfärlig fart rullande, och däri satt — der grosse Kaiser! Som en blixt var han borta men det var ju alltid roligt att ha sett'en. Han hade varit på operan. Nöjda stultade de bägge gubbarna hem och lade sig att sofva, drömmande om kejsare o. s. v. men framförallt om de små därhemma.

*

Smeknamnen i Hjalmar Bergmans brev — vi ha redan uppvisat en hel kollektion — äro ett helt särskilt kapitel, oändligen karaktäristisk för den Bergmanska fantasivärlden, och fastän de inte uppträda i fullständig uppsättning förrän i breven från mognare år, torde här vara platsen att berätta något om dem. De ha som naturligt är tillkommit under barnaåren.

Hans fantasiliv fick, som redan anmärkts, vid denna tid föga utlopp i litterär eller annan jämförlig verksamhet. Han lekte, och han fortsatte att leka, trots att förståndet mognade och intressena vidgades. Den inre cirkel, där han riktigt trivdes, förblev trång, även om han uppsög massor av intryck från yttervärlden. Den utgjordes visserligen av de ovannämnda två kamraterna, men för övrigt av syskonen, föräldrarna, en del släktingar. Hans fetma tedde sig för de oinvigda löjlig och hade tidigt grundlagt gtarka hämningar: han blev därför i sällskap med avlägsnare bekanta stillsam, lågmäld, saklig och med en viss smidig anpassningsförmåga efter deras intressen. I sällskap med familjen återigen kunde han släppa sig lös, ehuru någon över-

120Amanda Löthgren, familjen Bergmans trotjänarinna.

driven livlighet naturligtvis inte var hans sak. Han skämtade mycket, kostade även på sig komisk mimik, till exempel för att härma något löjligt yttrande — man kan som jämförelse erinra sig det ovan citerade brevet om slädpartiet — han gjorde gester och spelade pajas. På detta sällskapliga utflöde av hans fantasi lade egentligen endast hans sjuklighet — som vid olika tidpunkter yttrade sig i nervsmärtor, en svårare ögonsjukdom, huvudvärk och på senare år en stark neurasteni — någon verksam sordin.

Till den sällskapliga leken hörde som ett viktigt moment smeknamnen. »Baffe» hade tillkommit som en barnslig förvrängning av baby, (Babby), tillskapad av systrarna när han själv var familjens nyfödde; själv gjorde han de övriga. Systrarna

121fingo naturligtvis inte behålla sina i dopet undfångna namn: den äldre, Ester, numera friherrinnan von Friesendorff, hette Tova, den yngre, sedermera fru Elna S :t Cyr, kallades Lisa och sällan eller aldrig något annat. Modern fick utom de vanliga variationerna på mor och mamma heta Grodan, ett hedersnamn som gick tillbaka på de tider, då hon »lekt groda» med sin son. Till omväxling kunde hon stundom få heta »Ouäcken» eller — i brev — endast Ou, vars härledning naturligt nog hänger samman med de små vattendjurens kända läte. Pappa Bergman hette (enligt systrarnas uppgift) Budda, samt fick dessutom vidkännas fantastiska förvrängningar av faderstiteln. »Pappagubben» förändras gärna till »Pappabuppe» men förkortas vanligen till »Gubben» med varianten »Gubbilupp» och liknande. Farmodern, som intog en hedersplats i den unge Hjalmars fantasi, kallades »Stassa» (möjligen efter någon gång då hon varit klädd i »stass» och i varje fall med hänsyftning på gummans värdiga yttre, beskrivet i Örebrobekanta och bekanta örebroare) eller ock — med djup och vördnadsfull reverens — »Änkekejsarinnan av Kina». Hur Bergman använde sina benämningar illustreras bäst av ett brev från Rom 3/3 1902, där han skildrar en stor kyrklig högtidlighet i S:t Peterskyrkan. Påven, berättar ynglingen, kom sist i en procession, buren på en tron högt över massans huvuden. »Utkommen i kyrkan reste han sig upp, och lutande krokig som Stassa av Kina, hans kusin, utdelade han välsignelse till höger och vänster.»

Två barnkammarord, som man måste ha förklaring på, innan man kan läsa Bergmans familjebrev, äro »budda» och »göde» (uttal med hårt g). Båda beteckna något utmärkt, något riktigt bra, det förra är tydligen huvudsakligen ett substantiv, användbart om det som den unge Hjalmar gillade, det senare ordet är både adjektiv och adverb — ett göde, göde porträtt; det blir göde

122att få en hund — samt substantiv — adjö, små gödar; två tanter i familjen, fröknarna Söderlindh, vederforos till och med den enastående och stora äran att döpas till Gödarna, kort och gott. Till den grad hade de vunnit pojkens bevågenhet. — Släktingar i långa banor kunna vittna om den uppfinningsrikedom beträffande smeknamn, som utmärkte den unge — och även den äldre — Hjalmar Bergman. Ett litet bevis är den benämning han gav sin syster Ester och en god vän till henne, anspelande på deras ofta manifesterade iver att — måhända i bantningssyfte — »gå ut och gå»: de kallades »gånggångerna»!

Emellertid är med all säkerhet gymnasisten Hjalmar Bergmans förhållande till sina närmaste inte tillnärmelsevis speglat i dessa om ett innerligt och skiftande känsloliv vittnande smeknamn. Det hade även andra sidor, mindre ovanliga under pubertetsåren, och i Jag, Ljung och Medardus ha även dessa fått sin beskrivning. Jag syftar på den begynnande självständighetens yttringar, drag av trots och opposition, både mot den viljestarke och despotiske fadern och mot de band, vanorna i ett hem alltid lägga på en ungdom. Var fadern härsklysten, impulsiv och stolt över sin sons begåvning — systrarna vitsorda den nyssnämnda romanens framställning i detta fall — så var i stället modern, den allmänt omtyckta Fredrique Bergman, av en mera konventionell läggning. Hon höll på den goda tonen, avskydde alltför starka motsättningar i samtal eller uppträdande, alltför starka ord, varje uppträdande som stred mot det passande. Det rådde i stort sett en stillsam anda i det Bergmanska familjelivet, och yngsta barnet bidrog inte att skapa stoj och bråk. Som en egendomlighet brukade Hjalmar Bergman själv beteckna faderns ängsliga omsorg om hans hälsa under tidiga år; det gick så långt, att Hjalmar inte skulle få springa över golvet eller röra sig för fort — han kunde ju ramla och slå sig! Det kom en dag, då

12 123den lydige gossen började känna en vild opposition, en lust att ta igen, vad han under sin uppväxt

försummat, och i samma mån kom han att känna hemmets band och hemstadens förhållanden som ett tvång. Det finns yttranden av hans mun, särskilt till hans hustru, som klart tyda på detta. Öppet trots blev det mera sällan — trotsigt stridbar var aldrig hans natur; men måhända har man att söka en av orsakerna till hans ständiga reslust i hans önskan att vistas i en miljö, där han fri och obunden kunde följa sina egna impulser. Själv var han en i hög grad härsklysten natur — härom vittna såväl kamrater från barndomen som vänner från senare år: han ville, liksom fadern, bestämma —, det var ganska naturligt, att han i första hand utnyttjade sin ställning som familjens yngsta medlem och faderns kelgris till att länka avgörandena dit han ville samt att han i andra hand, så snart han kunde det, sträckte vingarna till flykt. De smeksamma breven från resorna, de barnsliga skämten, hans så ivrigt dokumenterade tillgivenhet äro fullt äkta, och rörande i sin äkthet, men de fylla också två syften: de tjäna som övertalningsmedel, då han i någon angelägenhet vill ha sin vilja fram, och de tjäna som camouflage för hans innersta tankar och dominerande intressen, för vilka han ofta, naturligt nog, inte kände sig möta resonans hos sina anhöriga och närmaste ungdomsvänner.

Från skolåren äga vi, utom de nyss citerade breven, endast ett dokument: studentuppsatsen, som finns i Västerås läroverks arkiv. Orsaken till att Bergman kom att ta studentexamen i Västerås är redan omskriven vid ett par tillfällen; här må endast erinras om, att fadern under några vårveckor i sjätte övre tagit sonen med sig till Tyskland — en egenmäktig åtgärd, som ledde till en konflikt med läraren i tyska, dr Elmqvist, och ett underbetyg i detta ämne. Underbetyget togs tillbaka vid en efterprövning på hösten, men kamrer Bergman var djupt förgrvm-

12 124mad och bestämde, att Hjalmar skulle läsa privat och ta studenten ett år före sina kamrater. Så blev bestämt, och studentexamen absolverades av den läsbegåvade ynglingen som privatist i Västerås i maj år 1900.

I det svenska provet valde Hjalmar Bergman kristendomsämnet. Detta var i och för sig föga förvånande. Hans bästa ämne hade varit kristendom, om man får döma efter skolbetygen, han hade haft a under båda sina sista terminer i Örebro — efter att ha suttit med AB sedan i andra klassen. Om hans beläsenhet i religiösa och filosofiska frågor ha vi redan hört prosten Strandberg berätta. På min direkta fråga till prosten, om Bergman var religiöst intresserad, blev svaret: Ja — åtminstone teoretiskt. Ett spekulativt religiöst intresse låter sig också förmärka i barnskildringarna i Jag, Ljung och Medardus. Bergmans första utgivna drama hette Maria, Jesu moder och kan betecknas som ett passionsspel, en parafras över evangelieberättelsen. Genom hela livet behöll han — enligt vad fru Stina Bergman berättar — ett stort, ett outrotligt intresse för Jesu personlighet och liv, samt förhållandet mellan historisk kärna och kyrklig tradition rörande Kristusgestalten. Han hade ett livligt behov av att beundra, men »han kunde endast beundra de allra största»; dit hörde Jesus, dit hörde också Muhammed. Det kan sålunda inte betecknas som en ren tillfällighet, utan som ett utslag av intressenas inriktning att han valde ämnet: »Jämförelse mellan kristendomen och muhammedanismen».

Det är en lugn, vederhäftig uppsats, sjuttonåringen presterat. Den motsvarar väl det AB, den belönades med, en bland fyra av denna rang. (Endast en av abiturienterna erhöll ett högre betyg, ett stort A.) Uppsatsen redogör för likheter och skillnader ifråga om de båda religionerna med säker kunskap och med förmåga att träffa det väsentliga i preciserandet av dogmatiska sat-

12 125ser. Båda lärornas judiska ursprung betonas inledningsvis; i ett hänseende visar sig detta, nämligen i tron på en Gud. »Men i uppfattningen av denne Guds väsende och förhållande till människorna skilja de sig betydligt. Sålunda vilja muhammedanerna lika litet veta af någon treenighet inom gudomen, som vi kunna tänka oss Guds viljas beroende av ett oundvikligt öde. Hufvudsaken i hvarje religionslära är den åsikt om människornas frälsning, som den vill framhäfva, och i denna punkt är skillnaden mellan Kristi och Muhammeds läror som störst. Kristendomen, som den framställes i apostlarnas skrifter, framhåller klart och tydligt det tillfyllestgörande i Kristi försoningsdöd och fordrar från människornas sida endast en fast tro på och en innerlig kärlek till Frälsaren. De goda gärningarna äro väl också oundvikliga för människornas frälsning men blott såsom följder af denna tro och kärlek. Muhammedanismen talar icke om något sådant offer. Enligt dess åsikt måste hvarje människa genom sina goda, för Allah behagliga gärningar förvärfva sig rätten till saligheten. Denna lära, som fullständigt strider mot kristendomens grundtanke, har endast alltför ofta vunnit anhängare bland de kristna,

synnerligast de romerskt-katolska.»

När den unge författaren kommer in på skiljaktigheterna mellan de båda religionernas uppfattning om »Härlighetens rike», lyfter han sig till en viss vältalighet; i avslutningen gör han en liten återblick på de två religionernas historia och visar aktningsvärda historiska kunskaper. I övrigt torde det citat, som gjorts härovan, vara fullt representativt: det är en föga märkvärdig, men lugn och saklig framställning, där enskilda formuleringar tyda på en viss mognad, en viss förmåga av egen reflexion. Men ifråga om den huvudsakliga inställningen är författaren lojalt bunden vid den officiella kristna uppfattningen, ställer sig på dess ståndpunkt och för dess talan. Så som denna uppsats tedde

12 126sig gymnasisten Hjalmar Bergman för dem, som ej kände honom närmare: en stilla, blyg, tyst pojke, som, därest han kom i samtal med någon, röjde stora och oväntade kunskaper, men som inte bar på något oppositionellt eller revolutionärt.

Hjalmar Bergmans studentexamen var en utomordentligt stor händelse. Jag har träffat en äldre örebroare, som såg den landå, i vilken den nybakade vid hemkomsten hämtades från järnvägsstationen. Det blev ett triumftåg genom staden. Ynglingens sorti från Karolinska läroverket hade väckt uppseende, skolkamraterna ansågo underbetyget i tyska orättvist. Nu kom den förfördelade åter med vita mössan ett år före de andra pojkarna i klassen. I landån satt fru Bergman och hennes son i ett hav av blommor. Det är säkerligen ingen tillfällighet, att H]almar Bergman i sitt mest kända verk, Markurells i Wadköping, på sätt och vis byggt ett epos över den svenska studentexamens centrala plats som familjär tilldragelse i borgerliga kretsar. Det var intensivt upplevd verklighet.

Bergman var alltså student — och ännu ej fyllda sjutton år. Vare sig det skulle fattas som en belöning för prestationen eller ej — på sommaren fick han och systern Ester göra en resa till passionsspelen i Oberammergau, en resa, som kom att utsträckas till Österrike, och som i sin helhet bland annat omfattade städerna Berlin, München och — efter Oberammergau — Salzburg och Wien. Denna resa — den unge mannens tredje utlandsfärd

— kom att fästa sig på ett särskilt sätt i de två resenärernas minne, enär såväl förrådet av kläder som av pengar var för litet tilltaget. Kläderna blevo smutsiga, trasiga, och kamrern fick sända pengar till Berlin för att de skulle kunna komma därifrån

— ett minne, om vilket Hjalmar Bergman ofta talade. Men det är ur andra synpunkter som den korta treveckorsresan var märklig. Den möjligheten kan nämligen inte uteslutas, att den bli-

12 127vande författaren från passionsspelen fått impulsen till sitt första tryckta drama, Maria Jesu moder. Det bibliska motivet står ju alldeles utan motsvarighet i hans övriga diktning.

II.

Det finns åtskilligt, som tyder på, att syftet med Hjalmar Bergmans Uppsalavistelse hösten 1900—våren 1901 icke vid avresan var närmare preciserad. Uppenbarligen hade många diskussioner ägt rum i familjekretsen om vad »Baffe» skulle bli och förmodligen hade så småningom hans önskan vaknat att bli författare. Han var sjutton år och började väl ana vidden av sina fantasikrafter. Systrarna erinra sig, att man frågade den vittre lektor Lyth vid läroverket om råd, när ynglingen började tala om författarbanan. Denne lär bestämt ha yrkat på, att Hjalmar borde få försöka, och hade väl sålunda också sett några prov på hans förmåga. Vid vilken tidpunkt detta råd gavs, kan man dock inte erinra sig. Det bör dock rimligen ha skett någon gång mellan studentexamen i maj 1900 och den första längre utlands- och studieresan i september 1901. En omständighet gör det sannolikt, att saken var på tal redan 1900, och det är de ordalag, vari Bergman själv — i »Karikatyr och kliché» — citerar ett samtal med »en vördad lärare» (otvivelaktigt Lyth) i estetiska ting: »O m du nu i Uppsala råkar ut för en riktig estet . . .» Det var ju i september 1900, Bergman stod i begrepp att resa till lärdomsstaden. Vad än lektor Lyth sagt och inte sagt, tycks nämligen beslutet ha blivit, att den unge studenten skulle få lägga sig vid akademien och känna sig för. Man ha-

12 128Familjen Bergmans sommarvilla Fågelsång utanför Örebro.

de inte helt släppt tanken på en praktisk bana. Systrarna bevara ett minne, att kamrer Bergman funderade på juristbanan för sin son; själv lär han ha sagt. att fadern ville ha honom till läkare. Ännu ett helt år senare, när han kom till Stockholm, erinrar sig hans moster, doktorinnan Eva Andersson, f. Elgérus, hos vilken han bodde en tid, att han var villrådig, huruvida han inte borde slå sig på t. ex. medicin, och kände sig plågad av denna villrådighet. I Biografiskt lexikon har Bergman på sin tid själv uppgivit, att han i Uppsala och senare Italien studerade estetik, historia och filosofi. Samma uppgift gav han en intervjuare i Svenska Dagbladet 1908. Ruben G:son Berg meddelar,

12

129att han i varje fall hört Harald Hjärne föreläsa i historia.1) Hans Larsson, som vid denna tid var docent i Uppsala, har i en märklig uppsats 1931, sedan tryckt i »Gemenskap», omtalat, att Hjalmar Bergman uppsökte honom för att få privatlektioner i filosofi — inte vanliga filosofilektioner, utan kunskap i livsfrågorna. De juridiska studierna däremot torde Hjalmar Bergman ha låtit vila. Han hyrde ett studentrum av hotell Svea mitt emot järnvägsstationen.2) Måltiderna intog han i en privatfamilj, sedermera arkivrådet Herman Brulins hem. I kamratlivet, säger Ruben G:son Berg, som gjort undersökningar i saken, deltog han veterligen icke; den enda nationstillställning han var med om var firningen av valborgsmässoafton och första maj 1901. Arkivrådet Brulin har berättat mig att Bergman var allmänt uppskattad i matlagskretsen. Hans diskreta sätt dolde en viss värme, hans oväntade skämt var »ovanligt trivsamt». Detta till trots kände man sig »inte riktigt säker» på honom. Han föreföll ibland att äga fler åsikter än han uttalade. Några samtal i skönlitterära ämnen kan d:r Brulin inte erinra sig, men att Bergman läste oerhört mycket, är säkert.

Bergmans finkänsliga ömtålighet i vissa ting kunde vara förbluffande. Tillsammans med Brulin och några andra gjorde han vid valborgsmässofirandet en rond till olika nationslokaler. Han fann det uppsluppna livet tydligen inte enbart tilltalande; särskilt — berättar d :r Brulin — blev han illa berörd av några högljudda studenter, som tilltalade besökarna på Stockholms nation.

Tack vare besöken hos Hans Larsson har bevarats en skildring av honom från denna tid, som man inte kan underlåta att

1) Hjärnes av Berg omnämnda respektlösa behandling av Nietzsche — »en filolog som blivit galen» — erfor han genom ett referat av sin vän Herman Brulin.

2) Ruben G:son Bergs uppgift att han bodde »på hotell» kan vara vilseledande; han var inte hotellgäst i vanlig mening. Hotellet hade en hel svit studentkupor.

130citera i en framställning som denna, trots att den redan vid ett par tillfällen återgivits i tryck. Hans Larssons skildring ur minnet överensstämmer så fullständigt med vad släkt och vänner ha att berätta om hans yttre under dessa ynglingaår och med dokumentens vittnesbörd, att man måste beundra iakttagelsens skärpa och pregnans:

Blutjung, skulle man vilja säga. Icke på något sätt bortkommen, men vad man kallar oskyldig och troskyldig. En mammas gosse, en tanternas älskling skulle man tro; med ett runt och blommande ansikte. Han föreföll vara välställd och omhuldad. Där var något ovanligt hyggligt med honom, som jag inte närmare kan analysera. Så småningom kom det fram, att han icke tog lektioner för examens skull. Han undrade för egen del över allehanda frågor. Det var ett fall som man icke var van vid. Man kände sig som Sokrates och undrade om man kunde ta betalt för sådant.

De jämnåriga kamraternas uppfattning är den, att hans lärare Hans Larsson var den enda som stod honom verkligt nära under Uppsalaåret. Professor Larsson själv har emellertid samtalsvis framhållit, att detta visserligen kan vara sant såtillvida som deras samtal rörde livsviktiga ting, livsåskådningsfrågor, men att hans lärjunge dock alltid var förbehållsam beträffande personliga angelägenheter. »Han var snarast sluten» — detta i motsats till den relativa öppenhet som han kunde visa gentemot sin forne lärare vid en långt senare tidpunkt.

Trots Hans Larsson — med vilken Bergman redan året därpå upptog en förbindelse brevledes — och trots andra eventuella studier vantrivdes Hjalmar Bergman i Uppsala — det var naturligtvis isoleringen, som gjorde detta — och återvände efter vårterminens slut icke mera. Hans vistelse där inskränkte sig således till två terminer, vilket kan vara skäl att understryka, då annorlunda uppgivits på olika håll.

131Som man ser är det omöjligt att erhålla en klar bild av Hjalmar Bergmans enda Uppsalaår. Och likväl rymmer det otvivelaktigt ett biografiskt problem. Då han på sommaren 1901 kom på besök hos sin syster Elna, vilke;n då bodde på Mellerud i Dalsland, hade han inte ord nog starka för sin besvikelse och förbittring över Uppsala. Han fann livet där vidrigt och motbjudande och förklarade att hans studier finge bedrivas var som helst utom där. Man frågar sig givetvis genast: vad hade hänt i Uppsala?

Nu var hans nervositet och ångestkänslor påfallande starka just denna sommar, enligt vad systern tycker sig minnas, vidare torde han aldrig ha yttrat sig så oförbehållsamt till någon annan som just till henne. Man kan sålunda tänka sig att en allmän själskris förstärkt reaktionen. Men det förhåller sig också så, att han gärna överdrev sina känslor, då han såg vilket förkrossande intryck hans bekymmer gjorde på den lättrörda systern.

Det finns således många moment att ta hänsyn till, men kvar står dock hans bestämda vägran att återvända till universitetsstaden samt den omständigheten, att sommaren efter Uppsalaåret haft en dyster prägel, som spritt sig till hela hans livssyn.

För den som bevittnat, hur nästan alla Hjalmar Bergmans ungdomsarbeten handla om en besvikelse, en smärtsam desillus-sionering av ungdomliga drömmar, te sig dessa omständigheter betydelsefulla. Man tycker sig skönja två möjligheter: antingen har någon påtaglig upplevelse i Uppsala eller konfrontationen med en ny miljö — Bergman var ju bara sjutton år — framkallat denna desillusion eller också har året helt allmänt medfört en snabb mognads- och utvecklingsprocess, som resulterat i en revision av barndomsillusionerna och en djupt pessimistisk stäm-

132ning. Det är betecknande, att fru S:t Cyr tycker sig minnas, att han klagat över att »renheten drogs ner» i Uppsala.

» Det bestämdes uppenbarligen på sommaren, att han skulle få fortsätta sina studier utomlands; han ville till Italien och resan anträddes redan i slutet av september 1901. Troligen hade han dock dessförinnan tillbragt en tid i Stockholm, och därvid bott hos sina släktingar, den ovannämnda mostern och hennes man, doktor Hugo Andersson. Denna uppgift är icke alldeles säker, men doktorinnan Andersson vill erinra sig detta, och kan även anföra goda skäl för tidsbestämningen. Vistelsen kan emellertid, som man förstår, blott ha varat några veckor; under denna tid knöts emellertid en vänskap, som säkerligen icke blev utan betydelse för Bergman, nämligen med den åtskilliga år äldre mor-brodern-läkaren, som han alltid kallade Hugo Christian, medan mostern av okänd anledning fick heta Eva Katinka. Doktor Andersson synes nämligen ha varit en intelligent och mångintres-serad man, som Bergman kunde möta på sin egen mark, och för vilken han öppnade sig. Huruvida han redan nu diskuterade några litterära planer med den äldre vännen, låter sig ej fastställa.

Varför färden ställdes ti41 Florens är ej gott att säga. Stadens rika konstsamlingar var säkerligen det förnämsta skälet. Emellertid kände kamrer Bergman genom en bekant, brukspatron Volrath Tham på Kloten, en professorska Nicati i Florens, som tog emot pensionärer, och hos vilken sonen kunde ta in. Detta var tydligen en bidragande orsak. Studierna skulle tydligen i första hand gälla konst och litterära ämnen, med ett ord »estetik». På sådana ämnen häntyda också i allmänhet hans brev.

Den 3 oktober är han framme i Firenze — han använder alltid det italienska namnet på staden — och hans första brev till föräldrarna är daterat den 4 oktober.

133III.

De brev från denna tid, som äro bevarade i friherrinnan Frie-sendorffs brevbunt, äro ordentligt numrerade av avsändaren och samtliga ställda till kamrer Claes Bergman. Tilltalet omfattar alltid båda föräldrarna och lyder vanligen »Kära Små!». De äro särskilt värdefulla såtillvida, som de samtliga äro handskrivna — på senare år skrev Bergman alltid på maskin, varför ganska få handskrivna dokument föreligga av hans hand. Några

inskränka sig till ett omnämnande av den sista tidens händelser, andra leverera utförliga berättelser, av vilka somliga äro roliga och kvicka, andra brett målande. Tonen är i allt som gäller det omedelbara förhållandet till familjen hjärtlig, för att inte säga innerlig, och han försummar intet tillfälle att påpeka, hur han längtar efter brev, hur de anhöriga äro i hans tankar, och hur tacksam han är för »de myckna, myckna pengarna». Hela raden av smeknamn uppmobiliseras för att demonstrera hans tillgivenhet. Familjechiffret kommer till åtskillig användning, och man förstår väl, att breven mer än en gång måste ha väckt jubel, när de lästes upp i familjekretsen. Vad han mest berättar om, är sällskapliga tilldragelser av den art, att de kunna intressera de hemmavarande: bjudningar och mottagningar; han tecknar flyktigt de människor han sammanträffar med i Nicatis pension, ger glimtar av italienskt folkliv — bland annat ett par blodiga gatuuppträden med dödlig utgång —, berättar givetvis om sin indelning av dagen och om sina större utgifter, rör sig överhuvud mycket noggrannt med sifferuppgifter. Det var i kamrerns smak! Några teater- och operabesök berättar han om, bl. a. finner han d'Annunzios pjäs »Francesca da Rimini» lång och tung — samt Duse överdriven. Han hör flera konserter. Glimtar

134av sina studier ger han också, däremot icke några mer personliga reflexioner härom, annat än i förbigående.

De notiser han ger om studierna gälla vanligen endast konst — måleri och skulptur. Redan i Milano stöter han på »Leonardi berömda 'Abendmal'», som han finner vara buren av ett ovanligt liv. I Firenze söker han genast upp kyrkorna, och noterar vad han sett av Michelangelo. När han sedan begynner mera systematiskt, går han tämligen hastigt förbi »den romanska stilens och den gotiskas målare (Gud ske lov för det, de äro betydligt tråkiga)» och börjar med förrenässansen, som han finner mera uppfriskande. Vid en utflykt till Prato konstaterar han, att fra Filippo Lippi var en mycket flack konstnär. Omkring den 10 november studerar han en tid Lionardo da Vinci, den 16 griper han sig an med Rafael. En och annan sådan anteckning kan han göra i förbigående.

Övriga studier gälla dels språk — för professor Nicati — dels även litteratur. Det är tydligt, att han sysselsätter sig en smula med Firenzes historia — redan den 14 oktober kommer han med den sällsynt intressanta upplysningen, att han, innan han lämnar Firenze, vill »samla materialia och realia till ett skådespel med Savonarola som ämne». Först 1909 kom romanen Savonarola, men det finns tecken som tyda på att ämnet sysselsatt honom under hela denna tid. En månad efter den nyssnämnda anteckningen kan han omtala, att han köpt »ett stort verk (cirka 2000 sidor) över Savonarola och hans tid av Willari, Italiens (och en av Europas) förnämsta historieskrifvare. Det är mycket intressant!» — I ett brev den 2 november berättar han, att han själv och ett engelskt syskonpar på pensionatet bruka diskutera väldeliga om konst och litteratur »(på engelska!)». »En deras broder är professor [i] filosofi vid Cambridges universitet

135--samt utgifvare av ett stort universalt filosofiskt bibliotek.

På min uppmaning har nu miss Mare tillrått sin bror att i nämnde bibliotek införa en eller flera skrifter af C. J. Boström. Det skall verkligen roa mig att se om jag kunnat bereda vår störste filosof plats i världsmarknaden!» Samtidigt omtalar han att han sänt ett brev — tydligen en reseskildring — till Stockholms Dagblad ; uppsatsens införande låter vänta på sig, och längre fram visar sig dess författare mycket förgrymmad över detta. Jag har ej kunnat konstatera, om brevet någonsin blev infört. I samma veva omtalas också, att Hjalmar Bergman inköpt ett Dante-exemplar — »som jag skall börja läsa nästa vecka, det blir mycket intressant — och tänk sen! att läsa Dante på originalspråket!» En gång (10/12) omtalar han, att av de fem föreläsningar, han åhör per vecka, handla två om Dante.

I december inköper han Yasaris konsthistoria och Machiavellis Il principe, det senare en ominös handling, då ju Bergman senare blev Machiavellis svenske översättare. I samma brev (3/12) omtalar han, att han träffat en fröken Astrup, som »figurerar i Björnsons nu så famöst blifna skådespel 'Paul Lange och Tora Parsberg'». Av detta brev framgår också, att studierna för en examen inte alldeles slagits ur hågen, och att familjen möjligen hyste någon oro för, att studierna ej skulle lämna synliga resultat :

Följande lilla Grodans råd att rådfråga någon competent person angående examensfrågor o. d., skref jag i förra månaden till min vän Hans Larsson. Jag tyckte visserligen, att det var litet obehagligt att besvära en så tämligen

obekant människa, men då jag icke kunde tänka mig någon mera competent, själv är han författare (dock mest vetenskaplig) docent, samt väl troligen blifvande professor, samt då jag betänkte att något värre ej kunde hända mig än att blifva »svarslös» fattade jag mod och skref [och] frågade både om

och huru en examen borde tagas. I dag hade jag ett 8 sidors svar från den vänlige lille mannen, hvari han säger pro primo, att jag naturligtvis icke har någon som helst nytta af en examen på författarebanan, pro secundo: att en examen är nyttig för mina studier endast i det fall, att jag saknar nog energi att annars grundligt bedrifva dem (hvarvid han varnar för dille-tantism, i hvilket han nog har mycket rätt) pro tertio: att i så fall den direkta filosofie licentiatexamen (utan föregående kandidatex.) vore den enda för mig lämpliga. Slutligen ber han mig alls icke genera mig för att rådfråga honom, samt erbjuder sig gifva anvisning på böcker m. m. (Tänk, hvad han är för en vänlig liten man!) Så var det med den saken, någon vidare öfverläggning är ju icke värdt att hålla, förrän det kan ske muntligen, men jag ville i alla fall underrätta er om hans råd.

137När han i december får sina julklappspengar hemifrån, får han »en idé, som jag är så, s å , s å belåten med, att jag knappt kan sofva om nätterna af pur förtjusning. Och nu har jag, med professorns tillhjälp, börjat realisera min idé: att skaffa mig ett italienskt bibliotek! Jag köper sålunda för dessa pengar en eller två af de förnämsta författare från och med Dante innom skönlitteratur filosofi, historia, samt konst och litteratur-historia. Allt som allt kommer sålunda mitt italienska bibliotek att uppgå till cirka 60 volymer af cirka 30 författare. Det är det raraste, käraste och bästa minne jag kunde få samt af hela Italien både det moderna och det gamla.»

Julen iscensätter han så gott det går i stil med hemmasederna; han arrangerar en liten julgran av bräder och ljus ; han ber om jultidningar och — sötsaker, framför allt marsipangrisar. För sistnämnda delikatess närde han en förintande passion, som han behöll livet igenom.

Redan i slutet på november — vid denna tid gjorde han bland annat en utflykt till Sienna — hade han skisserat en plan för den fortsatta Italiavistelsen: 1 januari från Firenze, efter besök i åtskilliga städer den 15 januari till Rom, där uppehåll beräknades i tre månader. Ett Neapelbesök skulle avsluta april, och i maj skulle hemfärden ske över Rivieran och Paris. Denna resplan följdes emellertid ej sedermera. Den 16 december skriver han och ber att få stanna en månad till i Firenze och i stället slopa Paris. Januari använder han bl. a. till att göra en Venedigresa över Bologna — i Venedig frossar han i historiska stämningar — och till ytterligare studier. Sedan han kommit till Rom (2/2) och vistats där i 14 dagar, är han redo att be om att få komma hem i början av maj i stället för slutet, han börjar drömma om Fågelsång och sommaren och företer överhuvud många bevis på begynnande hemlängtan. I slutet av februari är han

138mogen för att pruta ned tiden ytterligare; han planerar då att komma hem i slutet av mars, och efter en del om och men blir detta även beviljat. Neapel hoppar han över, förebärande trötthet. Den 13 mars reser han från Rom och den 18 ankommer han till Örebro efter mer än fem och en halv månaders bortavaro.

Hjalmar Bergman får -— naturligt nog — ej samma hemkänsla i Rom som han känt i Firenze under de fyra månaderna där. Han ser tingen i Rom betydligt mera utifrån, och han ryggar tillbaka inför de oerhörda samlingarna och den stora mängden fornminnen. Vad som gör största intrycket på honom är några stora kyrkliga fester, bland annat en årsdag av påvens kröning; i samband härmed skymtar sällsynt nog också en del politiska resonemang, i det att påvestolens strider med italienska kronan just äro aktuella. Hjalmar Bergman tar bestämt påvens parti och berättar en smula om stämningarna bland folket; sedan han vid ett tillfälle omtalat, att ministerskifte torde vara i görningen, utbrister han emellertid: »Nå det intresserar mig inte.»

Den unge konststuderanden uppvaktar en del skandinaver, bland andra minister Bildt, som han inte tycker om, baron Ve-del-Jarlsberg, som visar honom stor vänlighet, och — senare — markis Claes Lagergren, närkingen, hans mors vän från barndomen. Tack vare den sistnämnde får han just tillträde till det stora kröningsjubileet, varvid S:t Peterskyrkan är fylld av inemot 75,000 människor. Han bevittnar karnevalen och berättar om ett par maskerader, som dock ej synas ha gjort så starkt intryck på honom.

*

Vid en genomgång av den ännu ej nittonårige ynglingens brev från den första italiaresan är det ett par omständigheter, som falla i ögonen. Den ena är hans stora barnslighet i vissa styc-

139ken, hans frapperande mogenhet i andra. Stora delar av breven äro hållna i en halvt jollrande ton — även om hans uppfinningsrikedom härvidlag förtar intrycket av enformighet — och hans smeksamhet, när hemlängtan sätter in, känner inga gränser. En stor respekt för fadern och för föräldrarnas mening är tydligt märkbar: »Pappa blir väl inte ond för att jag icke betalade frakten här?!» Därför sker också den första begäran om att få förkorta resan i mycket modest form: »Jag är allt så glad, om Ni icke ha något emot, att jag kommer hem i början av Maj. Den är så skön den månaden hemma hos oss — den bästa vi ha' tror jag. Men det är väl säkert att Ni inte tycker, det är dumt eller tråkigt om jag kommer då?!?!» Sedan upprepas ofta, hur roligt det blir att få komma hem — man kan knappast frigöra sig från intrycket, att han här funnit ett medel att påverka föräldrarna, som uppenbarligen hyste den åsikten, att en studieresa till Rom inte borde göras för kortvarig. »Tro Ni att man kan flytta ut tidigt i år? Skall det göras något vid Fågelsång? Ni måste berätta det för mig!» Han ber redan den 12 februari om att få en hund, när han kommer hem: både Fågelsång och hunden »är så roligt att tänka på när man har lagt sig!» När svaret på denna begäran dröjer, blir han missmodig, berättar om sina krämpor, och bekänner att humöret är i sjunkande, återger till och med en hemsk dröm om döden — med resultat att det jakande svaret kommer med nästa post, varvid ynglingen inte vet till sig av förtjusning. Föräldrarna tilltalas med »Raringar» och »Näpna», men liksom för att smuggla in ett meddelande att hemlängtan är verkligt trängande, skriver han med mikroskopisk stil nere i ett hörn: »Det hade nog varit så skönt att få fara hem!» Utanpå kuvertet tillägger han: »Vad det är roligt att vara glad att få komma hem!»

140En annan frapperande omständighet, som framgår av dessa italiabrev, är att den unge mannen verkligen är klen till hälsan. Redan i sitt andra brev meddelar han att han är måttlig med sina cigarrer och att han tar sina piller ordentligt. »Magen har varit ytterst oordentlig men sedan jag börjat dricka varmt vatten om morgnarna, har den blivit något bättre.» Några dagar senare är han förkyld, men tar varm honung; i ett senare brev omtalar han att krämpan bestått i en otrevlig värk i ryggen och vänstra sidan. I slutet av november (29/11) ser det litet allvarligare ut: han ber att doktor Sundelius, grannen i sparbankshuset, skall skriva ut arsenikpiller åt honom av en sort, som han tidigare fått. »Säg honom, att jag har litet svart för ögonen ibland och har börjat blöda näsblod otrefligt ofta.» I mitten på december har han en ryslig snuva och ont i bröst och hals; till sist blir han sängliggande en halv dag. En gång rekvirerar han sina skinnfodrade handskar: systrarna berätta att han alltid var ömtålig för kyla. Just i samband med tröttheten och pillerna avlevererar han en bekännelse om hemlängtan. Inför Romresan i slutet på januari omtalar han, att han är »ganska nervös», och att professorskan förklarat, att det syns på honom. Han finner det omöjligt att arbeta, har inte ro.

Om den ögonsjukdom, som han enligt uppgift skulle ha ådragit sig i Uppsala, nämns däremot ingenting, om inte den ovan citerade passusen om att han »har litet svart för ögonen ibland», kan antagas tyda härpå. Ruben G:son Berg uppger efter släktingarnas utsagor, att han fått ögonsjukdomen efter sin första Uppsalavistelse. Det måste emellertid förefalla egendomligt, att han inte nämner mera om en så svår krämpa som denna. Får man döma efter den hälsning han sänder dr Sundelius, är det svarta för ögonen ingalunda ett nytt symptom, det är något för Sundelius välbekant; han har tydligen tidigare fått arsenik-

141piller för saken, varför Sundelius troligen ansett ögonsvagheten bero på allmän klenhet och ordinerat styrkande medel. Förmodligen har den ögonsjukdom, som ett par år senare (1904) hotar honom med blindhet och för vilken han söker hjälp hos en tysk specialist, under Uppsalavistelsen börjat visa sina första sym-tim, vilka tytts som tecken på klenhet. Sjukdomen yttrade sig som fläckvisa inskränkningar av synförmågan, synfältet blev begränsat och synvidden liten. Den torde ha haft samband med hans allmänt nervösa konstitution. Att den under åren 1901 —1902 ej varit särskilt svår, därpå tyder utom det anförda den jämförelsevis vårdade pikturen från dessa år. Kort härefter synes han ha lagt sig till mecl att skriva på maskin, en på den tiden sällsynt konst, som tillgreps uteslutande för att skona hans ögon; i brev från 1905 klagar han över att för ögonblicket inte ha

maskinen till hands: han har då svårt att skriva och stilen är ytterst svårläst,

Frågar man slutligen efter direkta vittnesbörd om hans litterära planer och verksamhet under den tid, breven omfattar, blir resultatet magert. Några ord, som tvda på, att han fullbordat även större arbeten, förekomma emellertid. I ett brev från den 21 januari heter det: »På 'Einar Väring' (ev. Eivor, resp. Väring), som jag snart skall skrifva om, skall jag sätta som motto början till Divina Commedia», varefter han citerar några verser på italienska, närmare bestämt de rader som i en svensk översättning lyda:

Jämnt halvvägs hunnen på vårt jordlivs bana befann jag mig uti en dyster skog och sökte fåfängt rätta stigen spana. Att skildra denna skog blir bittert nog: den var så ödslig, vild och hemsk att skåda, att minnet mig på nytt med fasa slog och knappt i döden värre kval kan råda.

142Dessa ord upplysa oss sålunda om, att ett för föräldrarna bekant verk skall omarbetas; att detta tidiga ungdomsarbete inte kan ha varit hållet i en mera ljus eller mindre pessimistisk ton än hans övriga tidiga verk, torde på sitt sätt framgå av mottot. Det är dystra inre upplevelser han velat forma, mer går ej att sluta sig till.

I samband härmed må påpekas, att det förefaller, som om Hjalmar Bergman redan nu skulle ha haft starkt deprimerade ögonblick eller perioder. I synnerhet i de stunder, då hemlängtan ansätter honom, talar han om att han varit »ledsen» och på uruselt humör. En gång skriver han mitt inne i brevet: »I måndags och söndags var jag på miserabelt humör». I samband med sin begäran att få komma hem tidigare, berättar han en tydlig ångestdröm; hela denna passus, där han också rör vid en konstupplevelse, förtjänar att anföras, då de säkerligen spegla äkta stämningar, och vidare visa, hur Hjalmar Bergman redan på ett tidigt stadium sysslat med döds- och skräckmotiv.

»Ingenting har händt mig och sjuk är jag icke — men med humöret är det si och så ibland. Jag trifs ganska bra både i Rom och i pensionen — men jag har blifvit rädd på något sätt; jag tycker jämt att det är någon som går efter mig och försöker ta' mig i nacken och ibland om kvällarna sitter det en svart sate på sängkanten — och så sofver jag så oroligt och drömmer. I förrgår natt hade jag en alldeles vidunderlig dröm: jag begrof mig själf. Själf stod jag däruppe med spaden i hand och såg på mig själf, som låg därnere icke i en kista utan på bara bruna leran som smet sig ganska mjukt omkring mig, och så tänkte jag däroppe: »De blir bara lea mot dig och lurar dig, så det är bäst du gör på detta sättet» och jag därnere tänkte : »Bara det inte blir för tungt att andas så kan det ju vara ganska

143skönt, det här». Men när jag så såg spaden lyftad blef jag rädd för stenarna och skrek till mig däroppe: »Tag småsten!» och så svarade jag: »Här finns endast storsten men blunda bara, då blir det som ett täcke». Och så högg jag i med spaden och blundade — och vaknade naturligtvis! Var det inte en konstig dröm — och än mer konstig emedan jag e j är sjuk — tvärtom har mitt hufvud varit utmärkt den sista tiden.

Bland det myckna jag sett här sedan jag senast skref, är först Moses af Michelangolo. Aldrig har jag sett en så gigantisk tröstlöshet som i den bilden. Vidare »Den döende galliern» och Antinous, fångad af en rädsla, som han ej vill fly, stirrande — stirrande —

Jag kom att tänka på Rydbergs

'Yngling, lär oss lifvets gåta!

Du som skådat lifvets ström.»

Att i de sista raderna — citatet från Rydberg är, som man märker, mycket fritt — finns en medveten sammanställning av livsgåtan å ena sidan, en ångestupplevelse å den andra lider väl intet tvivel. Rydberg ser det drömska vemodet hos Antinous, Bergman ser framför allt rädslan. Det är i så fall en tankeförbindelse, som är ett omen för en stor del av hans produktion under ungdomsåren, och i viss utsträckning för hela den diktning, vars avslutningsvinjett är den tragiska gestalten Jac Trac-bac — Clown Skräck.

*

Redan den 18 mars 1902 var Hjalmar Bergman sålunda hemma igen. Då han redan länge fantiserat om

Fågelsång och om den »göde, göde» hunden. Sitt italienska bibliotek hade han skic-

144Släkten samlad sommaren 1903. Stående fr. v.: godsägare E. S:t Cyr, sparbankskamrer Claes Bergman, Hjalmar Bergman, fru Fredrique Bergman, friherre F. von Friesendorff. Sittande fr. v. fru Elna S:t Cyr med dottern Irma, fru Jeanna Bergman (»Farmor'»), fabrikör D. J. Elgérus, friherrinnan Ester von Friesendorff. Hunden »Schack».kat i förväg, och han njöt av att föreställa sig den kommande tiden, då han skulle få fördjupa sig i dess klassiker. Vidare voro hans nerver av allt att döma inte särskilt i jämvikt. Det är av dessa orsaker sannolikt, att de båda närmaste månaderna förflöto under studier i Örebro, varefter sommaren tillbragtes på Fågelsång.

Det hade uppenbarligen nu blivit slutgiltigt bestämt, att Hjalmar Bergman skulle få fortsätta sina studier i Stockholm. Själv har han i Biografiskt lexikon uppgivit, att hans studier i Florens och Rom ägde rum åren 1902 —03; denna uppgift måste hero på ett minnesfel. Det är den ovan skildrade Italiavistelsen 1901 —2 som åsyftas. Vidare har han för studier i Stockholm endast angivit året 1904. Det finns emellertid dokument, som visa, att han såväl höstterminen 1902 som vårterminen 1903 vistades i Stockholm. I ett brev från morfadern, fabrikör Elgérus, till hans dotter, doktorinnan Andersson, av den 17 september 1902, ut-trycker denne sin glädje över att Hjalmar kommer att inta sina middagar hos henne: det blir säkert till båda parternas båtnad. Han tillägger, att hon ju snart av Hjalmar »får höra alla nyheter från Örebro», varför resan till Stockholm tydligen är omedelbart förestående.

Säkerligen gör han under denna tid litterära försök, ehuru, såvitt man nu vet, inga sådana äro bevarade. Ett prydligt ren-skrivet men mycket omoget skådespel »Strid» är omöjligt att närmare datera. I september besökte han familjen S :t Cyr på Mellerud för att närvara vid ett barndop. Vid detta tillfälle skrev han en liten dikt till festföremålet — sin systerdotter Irma. Dikten visar i någon mån prov på hans litterära orientering vid denna tidiga tidpunkt. Det är uppenbarligen ett Frödingskt välljud som eftersträvas, kanske även ett Levertinskt vemod:

146TILL IRMA

1902.

Irmelin, Irmelin,

vindarna komma och smeka Dig.

Fåglarna kvittra,

blommorna dofta,

solen på himlen,

månen och stjärnorna

skina och stråla

blott för en liten

Irmelin. —

Trmelin, Irmelin,

världen är skapad att fröjda Dig;

alla dess skatter,

alla dess under,

sjöar och skogar,

fjällena, dalarna

äflas i skönhet

blott för en liten

Irmelin. —

Trmelin, Irmelin,

drottningakrona och spira Du

lekande håller,

smekande härskar,

vet ej Din styrka,

makten Du äger,

makten att älskas,

Irmelin.

Irmelin, Irmelin, rosiga kinder och ögonen blånande djupa, skrattet, som springer fram mellan läppar rodnande veka, händer som leka späda och famlande gåfvo Dig makten Irmelin. —

147Den 11 november 1902 förmäldes hans syster Ester med sedermera överstelöjtnanten Fredrik von Friesendorff, och ett stort, ståtligt bröllop ägde rum i det Bergmanska hemmet. Vid detta tillfälle höll brudens broder ett tal, som sedan cirkulerade i avskrifter bland släktingarna, och som mycket beundrades. Enligt vad friherrinnan von Friesendorff vill erinra sig, var det egentligen först då, som den närmaste familjekretsen på allvar började tro på Bergmans kallelse som författare. Själv fäste han tydligen ett visst avseende vid talet: han gjorde en del avskrifter och sände ut dessa till bröllopsgäster.

Talet, som är kort och i och för sig icke märkligt, är ganska vackert och bäres av en poetiskt verkande retorik.

»Det är ett vemodigt tack, syster Elnas och mitt. Att leka och skratta och gråta tillsammans, att tillsammans se förhoppningarna spira, då hemmets väggar skydda deras svaghet, det är någonting, som man ej skiljes ifrån utan en suck, vore det än så skugglösa fröjder, som väntade en. Hvart hjärtats tack följes av en suck. — Det är med en suck vi tacka Dig, Syster.-——»

Detta återkallande i saknadens erinring av barndomsårens skyddade tillvaro är säkerligen något äkta och — i anspråkslös skala — något för Bergman karaktäristiskt.

Från 1903 ha bevarats ett par andra små familjepoem — hyllningsdikter till den lilla Irma S:t Cyr och doktor Anderssons då nära ettåriga dotter Birgit. Dikten till den sistnämnda är skriven i Stockholm och genom sin datering (25/2 1903) ett vittnesbörd om, att även vårterminen, eller en del därav, till-bragts i huvudstaden. Den åtskilligt valhänta, men av en öm och vemodig tanke burna dikten lyder i utdrag (»lunden» betecknar den närbelägna Tegnérlunden) :

148Liten Birgit på pappas arm viftar åt mormor och morfar viftar åt farfar och farfarsfar viftar åt barnen i lundén viftar åt hela världen.

Liten Birgit i mammas knä slår sina händer samman; världen är fröjd och gamman, skrattet och dansen i världen bor. Birgit, Birgit är ännu ej stor!

Skratta Birgit, skratta! Snart blir världen ful och stygg, pappas arm ej längre trygg, så vill ej Birgit skratta.

Klappa och smek!

Dansa och lek!

Vifta åt hela världen!

Pappa är stark och Mamma är snäll,

lugnt kan hon somna varenda kväll,

vakna så gladt

med ett litet skratt

åt hela den lyckliga världen.

Deri lilla bagatellen saknar inte alldeles intresse. Betecknande för Bergman är i varje fall den barnkärlek, ur vilken dikten stammar, och likaså den motsättning han tecknar mellan den barnsliga illusionens lycka och de vuxnas fula, stygga värld.

Dikten till Irma, som fått sitt originella namn. Prinsessan Agvagvacka, efter den lillas första språkljud, tillkom vid en ti 11-

149fällig visit i Mellerud på våren 1903, då Irma S :t Cyr var omkring y2 år gammal. Det är en dikt som, om den också inte är självständig, åtminstone inte lider brist på fantasi. Det är intressant att i denna dikt finna toner anslagna som senare återkommer i sagorna — Fru Sorg bl. a. Vemodet är faktiskt äkta.

PRINSESSAN AGVAGVACKA.

Prinsessan Agvagvacka af Drömma-Drömma borg,

hon leker på rödaste siden

med moln af förunderligt snitt,

och silfver och gyllene smiden,

allt kallar prinsessan för sitt.

Prinsessan af vackraste Drömma borg,

hon känner ej svarta fru Sorg.

Prinsessan Agvagvacka af Drömma-Drömma borg,

hon rider en guldhofvad fåle

med lågande man och svans.

Och solens djärfvaste stråle,

den tjänar prinsessan som lans.

Prinsessan av vackraste Drömma borg,

hon känner ej svarta fru Sorg. —

Prinsessan Agvagvacka af Drömma-Drömma borg,

hon följes af tappra små svänner

med vapen af månstrålars smek;

de äro de trognaste vänner

i strid och skrattande lek.

Prinsessan af vackraste Drömma borg,

hon känner ej svarta fru Sorg. —

150Men, kanske där kommer till Drömma borg

en Smärtans förstfödde son,

och kanske prinsessan då finner sin borg

för vacker i solskimmer(s) smek,

och kanske hon glömmer sitt skratt och sin lek

och följer Smärtornas son

till landet som ligger så långt därifrån,

så långt ifrån Drömmarnas borg,

till landet som tillhör fru Sorg. —

Men gråt då ej Prinsessa af Drömma-Drömma borg!

Du kallar dina vänner,

de trogna, raska svänner,

och lockar blott din fåle,

och glider som en stråle

från Smärtan och fru Sorg

till Drömmarnas vackraste borg. —

(Ballad, tillegnad Irma af Morbror Hjalmar 1903.)

IV.

När vårterminen 1903 var tillända, hade Hjalmar Bergman tre fria studieår bakom sig och hade snart fullbordat sitt tjugonde år. Måhända fordrade kamrer Bergman att få se några påtagliga resultat av sonens studier, måhända hyste adepten själv en viss önskan att bli profet i sin fädernestad. Under sommaren synes i varje fall ha bestämts, att den unge mannen skulle hålla några offentliga föreläsningar i estetik, och som lokal förhyrdes Karolinska läroverkets aula. Efter en formlig annonskampanj i Nerikes Allehanda — där förhandsannonser voro införda vid fem tillfällen i första hälften av september — ägde den första föreläsningen rum den 15 i samma månad. För kamrer Bergman

151synes detta ha varit en stor händelse. En tjänsteman vid sparbanken — kamrern var ju sparbankens chef — har berättat mig, att Bergmans meddelande om det stundande evenemanget helt enkelt var liktydigt med en order att gå dit. Man gick även dit, dels av intresse, dels av nyfikenhet. De flesta blevo besvikna, påstår denne sagesman. Föredraget var för lärt, för abstrakt, för psykologiskt resonerande, och kanske även framfört på ett alltför blygt och tafatt sätt. De följande fem föreläsningarna — den 17. 24 och 29 sept., 3 och 9 oktober — blevo mindre besökta, och medan man från början tagit två kronor i inträde per person och föreläsning, annonserades det inför den fjärde, att biljetter till de återstående tre gingo att erhålla för tillsammans en krona. I brev den 23/9 till doktorinnan Andersson — vari Bergman för övrigt ber henne skaffa ett rum åt honom i Stockholm — berättar han raljerande om den måttliga succén: »Mina föreläsningar fortgå, och hafva de förskaffat mig une petite caresse af den GLOIRE, som ständigt bör vara den ädle ynglingens och mogne mannens älskarinna. Den pecuniära avance som under stundom brukar vara GLOIRENS agreabla compagne har dock uteblifvit. Och smärtsamt nog är det endast a grand peine debet och credit gå ihop.»

Tack vare notiserna i Nerikes Allehanda — bakom vilka man anar kamrer Bergmans säkra regi — kan man någotsånär bedöma, vad varje föreläsning innehållit. Förhandsreklamen hade förmält, att »sex föreläsningar i ästetik» — »komma att hållas på allmänna läroverkets högtidssal av herr Hjalmar Bergman, som idkat omfattande studier i ämnet». Dagen efter första framträdandet omtalar tidningen, att »de tre första föredragen komma att behandla ästetikens historia och i går gjordes åhörarna bekanta med Platos och Aristoteles tankevärld. Föredraget var väl disponeradt och framförandet präglades af ett lef-

152vande intresse för och beläsenhet i ämnet. Föreläsaren mäktade ock därigenom intressera sina åhörare, som belönade föredraget med applåder». Den 19 september behandlades »medeltidens och renässansens estetik» och genom föreläsningen den 24 september blev »den historiska framställningen afslutad». Vidare omtalas, att de återstående föreläsningarna skola behandla ämnet från empirisk-psvkologisk synpunkt.

Det första föredraget i detta nya avsnitt hölls den 29 september, föregånget av två annonser. Nu kan Nerikes Allehanda konstatera, att en »något tillökt och fortfarande mycket intresserad åhörargrupp» infunnit sig, och att man fått lyssna till »en framställning af de nyaste försöken att med fysiologiens hjälp förklara de ästetiska känslorna». De båda slutföreläsningarna, den 3 och 9 oktober, annonseras omsorgsfullt, men erhålla intet redaktionellt omnämnande.

Av de sex estetiska föredragen ha tre påträffats hos friherrinnan von Friesendorff, och tack vare tidningsnotiserna kan man konstatera, att det är de tre sista. De äro ytterst intressanta dokument därför att de ge en inblick i den tjugoårige ynglingens tankevärld. De uppenbara stora filosofiska och psykologiska intressen, en vid beläsenhet och ett fullständigt och moget tillägnande av det lästa. Det torde vara mycket sällan, som en tjugoåring ådagalagt på en gång en så klar tanke, så stor psykologisk erfarenhet, så mycket konsthistoriskt kunnande och förmåga av bred allsidig framställning, där inga sidor av ämnet uteglömts. Det är naturligtvis inte en självständig filosofisk framställning, men det är en självständigt tillägnad, genomtänkt och tillämpad teori.

Bergman utgår från den psykologiska estetik, som var modern omkring sekelskiftet och som hämtade en god del av sin arsenal från den experimentella sinnesfysiologien. Han nämner

153Wundt, som han säkerligen lärt känna under lektionerna för Hans Larsson två och ett halvt år tidigare, och »professor Lange». Han avser härmed uppenbarligen den danske medicinaren C. Lange som på nittiotalet hade utgivit sitt stora arbete »Om sindsbevægelser» och som 1899 hade kommit med ett märkligt litet arbete, varur Bergman tydligen öst med fulla händer: »Bidrag till nydelsernes fysiologi som grundlag for en rationel æstetik». Emellertid vill händelsen, att det finns ännu en C. Lange, Tiibingenestetikern Conrad Lange, med vilken Hjalmar Bergman i hög grad stämmer överens. Han hade år 1901 utgivit ett arbete, Das Wesen der Kunst, där åtskilliga av Bergmans grundtankar återfinnas, såsom t. ex. den omedvetna imitationen som förklaringsgrund till estetisk njutning, d. v. s. åskådarens inre reproduktion av den känsla konstverket framställer. Med den danske läkaren överensstämmer — utom den grundläggande betydelse Bergman tillerkänner dennes psykologiska specialitet, sinnesrörelserna — till exempel utredningen av den roll beundran spelar vid njutandet av ett konstverk, samt betonandet av »omväxling» som ett nödvändigt villkor; vill man gå till detaljer kan påvisas, hur han lånat hela exempel från dansken exempelvis när det gäller att göra distinktionen mellan illusion och konstnjutning: anekdoten om Rembrandt, som målade ett självporträtt, vilket sattes upp i hans fönster, så likt att gatutrafikanterna lyfte på hatten. Man kan inte utesluta möjligheten, att Bergman känt till båda herrarna med namnet Lange, ehuru han inte gör sig besvär med att i föreläsningen betona bådas existens.

Första föredraget börjar med en framställning av »de mest elementära av alla känslor», känslorna av lust och olust. Varje stegring av livsprocessen, av livsmedvetandet väcka känslor med lustbetoning, varje hämmande av livsfunktionerna åtföljes av

154olust. Det skönas kriterium är dess förmåga att genom sin blotta förnimmelse utan någon reflexion över praktisk lämplighet eller praktiska följder väcka lust.

Utom av den näring, som tillföres kroppen, kan det vasomotoriska nervsystemet momentant påverkas på tvenne vägar: dels genom direkta sinnesförnimmelser — och författaren uppehåller sig särskilt vid de häftiga muskelrörelsernas betydelse, inte minst dansen — och dels genom påverkan »från det andliga lifvets säte, hjärnans barksnbstans».

Genom en utförlig beskrivning av den primitiva dansen, varvid rytmens betydelse ägnas speciell uppmärksamhet, uppnås ett slags härledning av den koreografiska konsten och av primitiv poesi. Det är den omedvetna imitationen, hävdar Bergman, som åstadkommer njutningen vid åskådandet av konstnärlig dans; samma betydelse äga emellertid de reproducerade rörelseförnimmelserna vid uppfattningen av varje slags konst, som har att framställa känslor. »Laokoons skapare låter musklerna spännas i kamp mot smärtan; Niobe gör en halvt avkastande, halvt resignerad gest så som människan står inför sorgen; Ap-pollo di Belvedere träder fram med segerglädjens lätthet och spänstiga kraft; Michelangelo låter Moses krama sin stentavla och rycka sitt skägg med vredens omåttliga obehärskade behov av stark rörelse.» Betraktaren sätter sin person under samma fysiska

betingelser och blir delaktig av de uppräknade affekterna. Exempelvalet har otvivelaktigt en starkt personlig betydelse för Bergman: han har själv i sina brev omnämnt det starka intryck konstverken i fråga gjort på honom. Å andra sidan äro såväl Michelangelos Moses som Laokoon ingalunda sällsynta exempel i den psykologiskt-estetiska litteraturen. Såväl Conrad Lange, Tiibingen, som exempelvis Karl Groos använ-

155der dem. Även några anmärkningar om leken kunna tyda på kännedom om Groos.

Den första föreläsningen sammanfattas så, att muskelgestaltningen, gest, mimik, hållning och takt ge uttryck för känslor; de reproducerade rörelseförnimmelsernas betydelse för den estetiska njutningen är att de tolka och erövra vad konstnären skänkt.

Andra föreläsningen behandlar dels sinnesförnimmelsernas, dels sinnesrörelsernas förmåga att höja livsprocessen. Förnimmelsernas känslobetoning motverkas av tröttheten : omväxling är nödvändig för att bibehålla lustkänslan, många förnimmelser kunna samverka och växelverka till exempel vid betraktandet av ett landskap. I samband med det påpekandet, att vi vid olika tillfällen äro mer eller mindre estetiskt mottagliga, polemiserar Bergman mot Kants uppfattning, att det skulle finnas ett gemensamt allmängiltigt estetiskt omdöme.

Sedan föredragshållaren redogjort för sinnesrörelserna, varvid ett särskilt intresse knyter sig till sorgen och ångesten som estetiska verkningsmedel, behandlar han ganska utförligt beundran — »enligt min åsikt en art af glädje» — som faktor i den estetiska upplevelsen. Han tillerkänner beundran över konstskickligheten ett värde som beståndsdel i denna upplevelse, men anser det vara olyckligt, att »beundrans estetik» fått skapa l'art-pourTart-teorien, vilken tenderar till att göra konstverket till en uppvisning i konstfärdighet, som blott konstnärerna själva skulle kunna förstå och beundra. Det är att beröva konsten dess betydelse icke blott för publiken utan även för konstnären själv. Föreläsningen avslutas med en distinktion: konstnjutning förutsätter en viss illusion, men full illusion utesluter konstnjutningen.

I den tredje föreläsningen, som handlar något om drivkraften ti-11 konstnärligt skapande och förhållandet mellan konsten och dess olika uttrycksmedel, får Bergman tillfälle att visa sig hem-

156mastadd på många områden i kulturhistorien. Han citerar klassiska och moderna auktorer — Shakespeare, Boccaccio, Lessing, Goethe, Chateaubriand, Byron, J. P. Jacobsen, Ibsen, Maeterlinck — och ger även aktuella snärtar åt Svenska Akademien för att dess belöning gått till en historiker. Personlig färg har en utförlig skildring av det venezianska dogepalatsets arkitektoniska verkan, och formuleringen av ett hart när »funktionalistiskt» program beträffande byggnadskonsten. Han gisslar med icke ringa skicklighet försöken att hälla nytt vin på gamla kärl — »d. v. s. prässa gamla stilar på nya architektoniska behof». »Man byggde grekiskt så stiltroget som möjligt och man brydde sig alls icke om att husets karaktär ingalunda stämde överens med den påhängda grannlåten.» En liknande satir förekommer hos Bergman så sent som i romanen »Farmor och Vår Herre».

Sammanfattningsvis kan om dessa föreläsningar sägas, att de bygga på en sensualistisk konstuppfattning; till deras förutsättningar höra — allmänt taget — det starka biologiska intresse, som utvecklingsläran framkallat, och — hos föreläsaren — stora personliga kunskaper i tidens fysiologiskt inriktade psykologi. En deterministisk åskådning förefaller inte ligga långt borta från den sällsynt begåvade student, som hållit dem.

Sent denna höst besökte Hjalmar Bergman ånyo Mellerud. Där inträffade en mycket karaktäristisk episod.

Det var i december och alldeles mörkt om kvällarna. Fru S:t Cyr var på besök i en gård ej långt hemifrån och mannen och brodern skulle på kvällen gå genom skogen för att möta henne.

Under vägen upphanns de av en karl, som gick något fortare än de själva. Han dök plötsligt upp bakom de båda fotgäng-

157arna och skulle passera förbi, då Hjalmar Bergman, som inte hört hans steg, råkade vända på huvudet och skymta figuren. Med ett obeskrivligt tjut av fasa och innan svågern hunnit göra en rörelse, kastade han sig med hela sin tyngd över den intet ont anande fotgängaren och grep honom om strupen. Det var endast med möda som S :t Cyr lyckades slita lös honom från sitt offer och då var han fortfarande nästan upplöst av skräck.

Han förklarade efteråt, att hans plötsliga fruktan varit så våldsam, att han knappast visste vad han gjorde. »Hade inte Edgar varit, hade jag säkert strypt den stackars karlen.»

Händelsen är utomordentligt betecknande. Den bör sammanställas med den obetvingliga ovilja mot att ha någon bakom sig, som han behärskades av hela sitt liv. Han ville alltid sitta med ryggen mot en vägg eller en kakelugn, så att ingen kunde komma hastigt bakifrån. På varje hotell krävdes det extra isoleringsåtgärder för att mota denna nervösa fruktan.

Viktigare är emellertid att episoden vittnar om ett fysiskt-psykiskt underlag för den skräck som han sedermera skulle illustrera i sina böcker. Den fanns hos honom själv. När han om clownen Jac Tracbac berättar att denne slog mynt av sin rädsla, kan man omedelbart tillämpa detta på honom själv. Skräcken var något konstitutivt för honom. Bakom hans stundom hektiska fantasi lågo våldsamma emotionella upplevelser.

V.

Hjalmar Bergman har vid denna tidpunkt skaffat sig en skrivmaskin. Detta måste emellertid ha skett nyligen, ty föreläsningarna vimla av felslag. Man kan således antaga, att hans ögon först på sista tiden försämrats så pass, att det blev nödvändigt.

158Nil tycks emellertid den ödesdigra processen vara i full gång. Han konsulterar doktor Nordenson i Stockholm, men denne ger honom intet hopp. Han hotas med att bli blind. När höstterminen i Stockholm är fullbordad, (ett brev från fabrikör El-gérus bestyrker vistelsen där), måste saken säkerligen på djupaste allvar diskuteras. Det är inte minst från denna tid, systrarna ha sina minnen om kamrer Bergmans rörande, nästan ångestfyllda omtanke om sonen. Han skulle aktas för både buller och sinnesrörelser. — Strax före den jul, som nu kommer — närmare bestämt den 22 december — avlider den åldrige morfadern i kretsen av sin familj.

I februari 1904 anträdde Bergman tillsammans med sin mor en resa till Heidelberg för att konsultera en berömd ögonspecia-list, professor Leber. En rad telegram låta oss följa resans gång. Den 4 mars telegraferar man från Heidelberg": »Fråga Tham Nicatis adress» — då har man alltså beslutat fortsätta till Florens. Orsaken till detta beslut är den, att Leber kunnat konstatera att förstörelseprocessen avstannat: han ger den förtvivlade ynglingen hopp. Heidelbergbesöket hade enligt fru Bergmans bevarade anteckningar ett verkligt dramatiskt förlopp. Efter den första konsultationen, vid vilken uppenbarligen icke något säkert besked givits, begav sig Hjalmar Bergman ut på en lång promenad. Modern väntade honom oroligt, rädd att han i förtvivlan skulle tillfoga sig skada. Då han inte kom, skyndade hon till professorn, som gav henne en lugnande förklaring. Vid hennes hemkomst var sonen fortfarande ute, men hon kunde lägga en lapp på hans huvudkudde av innehåll, att Leber »säger sig hafva godt hopp om dina ögon — tyckes uppfatta de stora inskränkningarna i synfälten såsom rent funktionella förändringar utan motsvarande anatomiskt grundlag och alltså möjliga att böta».

159»Jag och Brutus vända hvarann ryggen. (Förgården till Museo delle Therma).» (Egenhändig anteckning av Hjalmar Bergman.)

I Italien stannade mor och son ungefär en månad. I slutet av april var han åter hemma; kamrern däremot hade rest ut för att möta sin maka, och de båda skulle stanna nte ännu en tid. Två omständigheter drevo Bergman hem: dels hans lust att arbeta, dels den gamla farmoderns sjukdom. De två voro nämligen mycket fästade vid varandra.

Den 3 maj 1904 skriver han ett skämtsamt brev till sin ettåriga kusin Birgit — alltså realiter riktat till hennes föräldrar —, däri han bland annat talar såväl om sitt arbete som om »den gamla Gumman, och hon tycker alls icke om att jag reser bort kan Du veta». Den 16 maj förklarar han sig i brev till doktorin-

160nan Andersson besluten att påbörja sitt nya drama, som han hoppas se fullbordat inom loppet av ett par månader. Den sista dagen i månaden, den 31 maj, avled så »Stassa av Kina». Det måste ha varit en händelse som gjort starkt intryck på Bergman, inte minst på grund av de säregna omständigheter, som voro förknippade därmed. Gamla änkefru Bergman hade länge känt att hon skulle dö. Hon sörjde inte däröver, hon var mätt på år och nöjd att få somna in. Sonsonen har berättat för sin maka, hur det under denna ensamma månad med den döende farmodern en gång hände, att han kom in i hennes rum och fann henne halvsittande i sängen med en

tallrik gröt framför sig. Vid hans glada överraskning, som naturligtvis tog sig uttryck i den förhoppningen, att hon nu skulle bli frisk igen, svarade gumman: »Du kan väl inte önska mig så illa som att jag nu behövde komma tillbaka till livet igen och gå igenom allt en gång till!» Episoden erinrar om Lostmans dödsbädd i Blå Blommor och utgör på så vis en illustration till den Bergmanska fantasiens sätt att arbeta: verklighetsstoffet en fridfull gammal gumma och en tallrik gröt, dikten en cynisk, elak gammal gubbe och en salt sill.

Hjalmar Bergman har i ett brev till Hans Larsson, citerat av Ruben G:son Berg, på sitt paradoxala sätt uttalat den meningen, att varje människa dör, när hennes tid är inne, när hon själv vill det. En upplevelse kunde styrka honom häri och det var Jeanna Bergmans död. Hon förklarade under denna avtynandets månad, att hon ville gratulera sin son på hans födelsedag och se honom och svärdottern än en gång. Dagen innan de anlände, den 30 maj, yttrade hon: jag vill leva tills i morgon. Kamrer Bergman och hans hustru kommo hem på morgonen den 31, kamrerns födelsedag. De besökte den gamla, hon tog ett omsorgs-

11

161fullt farväl av dem och tackade dem för allt; ett par timmar senare var hon död.

Den sommar som följde blev betydelsefull för Hjalmar Bergman ur den synpunkten, att han nu trädde i närmare förbindelse med August Lindbergs familj. Mellan Lindberg och kamrer Bergman bestodo gamla relationer alltsedan den tid, då Lindberg bereste landsorten med sin skådespelartrupp. Bland annat hade den energiske kamrern, betrott ombud för försäkringsbolaget Skandia, en gång tagit en försäkring på alla truppens med-havda grejor. Det råkade bli eldsvåda, och Lindbergs ekonomi var räddad tack vare Bergmans förtänksamhet. Lindbergs bodde om somrarna vackert och fritt på Dalarö, och denna vår skrev Fredrique Bergman till Augusta Lindberg och frågade, huruvida inte Hjalmar kunde få bo en tid i hennes familj. Han var dyster och nedstämd — det var givetvis ögonsjukdomen och farmoderns död, som härvidlag spelade största rollen — och behövde komma i en familj, där det fanns ungdom, och där han kunde få någon omväxling.

De båda flickorna Lindberg, av vilka den äldre, Greta, var student, och den yngre, Stina, vid detta laget endast 16 år, underrättades om, att det skulle komma en ung, mycket lärd herre från Örebro, som de skulle ta hand om och roa på bästa sätt. Särskilt gällde denna uppmaning den äldre av systrarna. Den unge mannen hade inte varit länge i familjen förrän båda, inte minst den yngre, voro på det klara med, att han var förfärligt tråkig.

Hjalmar Bergman var vid denna tid, enligt fru Stina Bergmans utsago, rent fantastiskt blyg. Han stod som en stod i det hörn, där man ställde honom, talade så litet som möjligt, och blev han tvungen att yttra sig, flög en högröd sky över ansiktet. Emellertid måste vistelsen på Dalarö ha gjort honom gott, ty

162fru Bergman kunde i brev rapportera, att hans humör var starkt förbättrat vid återkomsten till Örebro.

Den tystlåtne och sällsynt blyge ynglingen levde emellertid också ett annat liv än det sällskapliga. Dessa terminer i Stockholm före och efter andra Florensresan måste helt säkert ha varit poetiskt produktiva. Bland hans papper finns exempelvis en liten enaktare, möjligen betitlad »I Florens», som måste dateras till något av dessa tidiga år. När han på hösten 1904 (1/11) skriver hem från Stockholm — där han då bland annat åhör Levertins föreläsningar — kan han meddela, att han den 23 oktober lämnat in M a r i a Jesu moder till Bonniers förlag, men ännu ej fått något svar. Beträffande ett annat stycke han har liggande, Förrädare, kommer fru Lindberg att göra en framstöt hos Gustaf Fredriksson för att få det antaget på Dramatiska teatern. Det är sålunda tydligt, att bekantskapen med August Lindberg inbragt honom en del taktiska fördelar, och att förhoppningarna äro i växande. I samma brev kan han berätta, att Ellen Key gått igenom båda styckena replik för replik och satt sina anmärkningar — denna ynnest troligen också ett verk av Lindberg. Ellen Key hade emellertid gett ett mycket gynnsamt slutomdöme om Maria: »Borde på vissa ställen vara mera concentrerade är stort i tanke, stort i poesi och stort i originalitet. — På hvilket pappa L. tyckte man kunde anlägga en hel sockerfabrik.» Vad Förrädare beträffade, önskade hon vissa strykningar — fru Lindberg däremot ansåg, att vid ett uppförande borde det få förbliva som det var.

Det är troligt, att Maria, som Hjalmar Bergman tydligen själv ansåg för det bästa av de två, skrivits på sommaren

detta år. Det »dramme nouvelle», som han berättat om i brev till doktorinnan Andersson, syftar möjligen på detta skådespel.

163I Italien,

Denna hans tidiga produktion bör behandlas utförligt i annat sammanhang; för vårt biografiska syfte må det vara nog att påpeka, att Maria urgerar en uppfattning av den heliga historien, som 1904 måste ha tett sig som en stor dristighet. Böök kallar det en så taktlös djärvhet av en tjugoåring, »att man endast kan häpna». Noga taget fyllde Bergman detta år tjugoett. Sedan dess har publiken hunnit bli härdad: mer än en författare har tagit itu med bibliska ämnen i enbart en smalspårig avsikt att chockera. Man torde kunna frita Bergman från varje sådan avsikt. Fastän kommen från en i religiöst avseende tämligen indifferent, ehuru konventionell, miljö, hade han tydligen tänkt mer över religiösa ting än de flesta; hans ingående kännedom om katolskt liv, där inte endast bibelberättelserna utan även traditionen och legenderna spela så stor roll, hade eggat hans fantasi att söka nå fram till den historiska verklighet, ur vilken kristendomens och kyrkans gigantiska träd växt upp. I ett brev

164till professor Böök strax efter publiceringen av den ovan citerade essayen har Bergman själv — enligt vad brevmottagaren välvilligt meddelat mig — i emfatiska ordalag betygat att han gått till verket under gripenhet. Dramat vittnar också om pietet och djup beundran för Kristusgestalten; emellertid är även Marias roll mycket framträdande. Det är Marias förbindelse med en »främling norrifrån», hennes hotande vanära och det hat till judarnas stadgar, som kominer henne att fostra sin son i opposition mot det bestående, som är dramats huvudmotiv, ehuru visserligen inte det enda och allt överskyg-gande. Den rika fantasi, som här opererat, har styrts av en illusionslös tanke. Denna Bergmans hänsynslösa, okonventionella syn på sina händelser och människor tycker gärna betraktaren står i kontrast mot brevens i alla avseenden sonligt lojala ton, liksom den dramatiska behärskningen och »förmågan att sätta massor i rörelse» (Böök) står i motsättning till den mentala naivitet, som skymtat hos studeranden i Florens två år tidigare. Det är tydligt att Bergman under sina studieår genomgått en hastig, ja imponerande mognadsprocess: han besitter kunskaper, intellektuell skärpa (föredragen), säker och detaljrik verklighetsuppfattning.

Det lär sedermera ha varit Bergmans uppfattning, att den reservation, varmed hela hans ungdomsproduktion bemöttes av vissa kritiker, hade sin orsak i deras reaktion inför Maria, Jesu moder. Han ansågs för en taktlös experimentator. I vilken mån denna uppfattning är riktig, är svårt att avgöra. Den torde innebära en överdrift, då dramat av allt att döma gick tämligen spårlöst förbi. Ruben G:son Berg anför, att Levertin vid sin anmälan av Solivro trodde att det var fråga om en debut.

Vilka egenskaper Maria än hade var det ju tydligt, att det inte gärna kunde komma att »gå». Kamrer Bergman fick släp-

165pa till tryckningskostnaderna, men på våren 1905 kom dock förstlingsarbetet ut. Det är sannolikt att debutanten tillbragte denna vår i hemstaden. I brevet av den 1 november hade han ställt detta i utsikt och förklarat sig ämna börja med »en äfventyrsro-man, som för närvarande i hög grad sysselsätter mig». Denna roman var utan tvivel det verk, som kom ut påföljande vår, S o -livro, prins av Aeretanien.

Den sommar, som nu följde, återkom Hjalmar Bergman till Lindbergs på Dalarö. »Han var nu enrollerad i famljen, han valen av oss», säger fru Stina Bergman. Emellertid är han redan i slutet av juli tillbaka i Örebro, varifrån han skriver och tackar doktor Andersson, som han även hunnit gästa, för senast. Det är unionsbrottets upprörda sommar — han är tacksam för den vänlighet, »som gjorde en allvarstung, vrång och politisk tid ganska behaglig».

Det var denna sommar, som hans tredje Firenzeresa beslutades. Efter allt att döma hade man ett helt framtida reseprogram uppgjort. I ett brev från Rom i oktober påpekar Bergman, att en då påtänkt sjöresa blir »en liten förskola till atlantresan nästa höst». Själva Amerika låg således inte utom ramen. Denna gång gällde det utom uppehållet i Firenze, som Bergman älskade, även en rundresa till några större italienska orter samt Tunis. Den företogs i sällskap med stadsläkaren i Örebro, dr Sundelius, familjens granne i sparbankshuset. Efter fem dagars

uppehåll i Florens, dit man anlände i medio av oktober, reste de två turisterna över Rom och Neapel till Tunis; återvägen gick bland annat över Palermo, Syracusa och Messina. I Pisa skildes de åt, och Bergman återvände till Firenze, där han skulle tillbringa julen.

Tunisresan är betydelsefull så till vida, som det var Hjalmar Bergmans första beröring med Orienten.

166»Tunis», skriver han 6 november, »är som Ni kan tänka, en mycket intressant plats. Större delen af staden är fortfarande arabisk. Små och väl förgallrade hus där haremsdamerna vaktas. Och så finns det stora bazarer, öfvertäckta små gator med öppna bodar, där de sitta och arbeta och sälja. Där har jag köpt julklappar åt Er, systrarna och småungarna. Men det må ni tro var ett lefverne. Man får gå in i ett inre rum, och där får man sitta och dricka kaffe en stund tillsammans med värden. Så frågar han, hur ens vördnadsvärde fader mår — modern bryr han sig inte om! — och så frågar han, hvarifrån man är. Och då han så får höra att man är från Sverige, blir han mycket glad och förklarar att den svenska och den arabiska nationen städse varit de skönaste vänner. Sen visar han sina saker, och då man frågar efter priset, säger han att vänner emellan finns inga pris. Slutligen kryper de emellertid fram och så börjar en ohygglig prutning, och efter många om och men får man ett pris, som »ska upprätthålla vänskapen mellan nationerna». Då går man till en gubbe, som sitter hopkrupen vid kassakistan och lämnar honom ungefär hälften av sista priset, och sen gubben efter något betänkande och under personalens verop stoppat pengarna i kistan, anses affären vara uppgjord.»

1 detta brev har man redan ett stycke Hjalmar Bergmansk kvickhet. Endast en gång- har han i sin diktning använt ett österländskt motiv — i Vävaren i Bagdad — men han blev Tusen och en natts svenske översättare, och tecknar i inledningen till denna översättning en om inlevelse och självsyn vittnande österländsk bildserie.

På hösten 1905 blev den sjuttonåriga fröken Stina Lindberg bjuden av fröken Eva Bonnier att följa med på en rekreationsresa i Europa. De båda damerna voro ute i 3/4 år och besökte Tyskland, Österrike och Italien. Ingenting var naturligare än att man gjorde en visit även i Firenze, och att man där sammanträffade med den unge lovande författaren. Det torde ha varit så sent som i december: i mitten av november hade Hjalmar Bergman åter inträffat i staden. Innan man åter avreste, hade emellertid de båda ungdomarna i all hemlighet överens-

167I Italien.

kommit att på våren sammanträffa i Paris, dit den unga damen skulle bege sig för att studera sång.

Det är troligt, att en av huvudanledningarna till Firenzere-san var Bergmans önskan att åter få tillbringa en tid i Savo-narolas stad. Redan under sin allra första vecka i staden hade han ju beslutat att ägna den märklige munken ett drama, och hans historia hade han ingående studerat. Ingenting hade dock blivit av — vad man nu vet — men tanken trängde på. Solivro var färdig; i Stockholm gick Fredrique Bergmans bästa vän, fröken Alma Hedberg, omkring till förläggarna för att få det antaget. Det var svårt, men det gick till sist. Den 27 december 1905 skriver Bergman från Firenze till sin vän doktor Andersson: »Har Hugo hört att Ljus skall ge ut min nästa bok? Bon-

168nier sade nej, motiverande med genrens ålderdomlighet. Men direktör Koppel skrifver mig: at Ljus med glaede paatager sig at udgive et arbejde, som vist ikke kommer at blive ubemaerket. Ja den som lefver får se.» Solivro var således inte endast färdig, den var även placerad. Det var tid att ta itu med Savonarola-stoffet. I det nämnda, för övrigt i sin helhet mycket intressanta brevet heter det om denna sak:

»För närvarande sällskapar jag med fra Savannarola. En märklig man det, klok i mycket och galen i något. Mindre dåre än de kloka, men galen nog att offra sig för den stora dårskap som kallas Kristus. Och så gick han upp i rök. Brann upp inifrån och utifrån och lämnade efter sig jämnt så mycken aska, som behöfdes för att fylla luckan efter en stor man. Och då röken steg till himlen, vädrade Gud Fader och nös och änglarna sjöngo prosit. Och därmed var Guds kämpes historia all.

Får nu se om jag kan komma öfverens med den gode frate[r]n. Och hvad däraf kan komma.»

Uttalandet är intressant inte minst ur den synpunkten att det visar Hjalmar Bergman i kamp med sitt stoff. Det var — eller rättare sagt blev — inte hans vana att arbeta så. Hans motiv vecklade ut sig själva för hans inre syn, han

skapade visionärt, bemästringen av materialet skedde på det omedvetnas plan. Här rådde dock det i hans produktion tämligen enastående rörhållandet, att huvudgestalten var historisk. Savonarola är ur denna synpunkt hans tekniskt mest påfrestande verk: han måste hålla sig till den historiskt fastställda verkligheten. Uttalandet ger oss också hans av starka kontraster sammansatta uppfattning av Savonarola : beundran men häpnad, sympati men markerat avståndstagande. Man kan också se, hur han på en gång fängslas och repelleras av det religiösa momentet: hängivenhetens skönhet står mot det illusoriska i dess föremål. Ty Bergman hade i Maria Jesu moder sökt göra upp med något, som han i sin ung-

169domliga, men med tidens vetenskapliga strömningar överensstämmande skepticism ansåg vara en illusion. Han hade i sina föredrag visat sig vara naturvetenskapligt skolad. Han hade i sitt väsen ett pessimistiskt drag, som tvang honom att se intigheten där andra människor sågo livsvärden. Attityden är ungefär den, att han fängslas av Savonarolas tro, medan han har en ungdomlig lust att visa sig överlägsen mot dess föremål.

Bland doktor Anderssons efterlämnade papper finns en dikt av Hjalmar Bergmans hand om den firenziske munken, han kallar honom där Savannarola. Doktorinnan vill erinra sig, att dikten kommit i brev, och maskinskriften tycks överensstämma med breven från denna tid, varför man väl kan våga antaga, att den bifogats det ovan citerade brevet. Dikten är intressant, den är djärv och drastisk och tar särskilt sikte på gestaltens styrka och patos. Det är en historisk hyllningsdikt besläktad med Snoilskys, men även i stil med dem, som Ossiannilsson några år förut (1900, 01, 02) skördat så mycken ära av. Men den versifikato-riska skickligheten är ej densamma.

GIROLAMO SAVANNAROLA.

Du slår tillbaka din capuchon från ögon som blodiga brinna. Din värld har blifvit för usel och trång för allt hvad de längta att finna. Din värld är ynklig och ful och fal. Från dig den ryckte och slet och stal din frid.

170Du slår tillbaka din capuchon med händer som fumla och famla. De manat guds vrede gång efter gång — nu må Mediceerna ramla! Du formar din tunga till ödande ord. Nu blifve din herres vilja förspord kring all världen.

Du slår tillbaka din capuchon från pannans djupsvarta vrede. Nu ve den arge, som ond och vrång kan täfla själf med den lede! Girolamo spänner sin styrka till strid — nu kommer den helige starkes tid öfver världen.

Du slår tillbaka din capuchon från brännande ögon och skälfvande mund. Hör upp, Medice, med fester och sång — — nu kommer den — domens stund! —• Se bröstet häfs under munko-dok och musklerna spännas att bryta ditt ok öfver Florens.

Du slår tillbaka din capuchon

från blickens heliga vrede.

Och orden kastas i djärfva språng

mot syndernas stinkande rede.

Och folket klagar i skräck och sorg;

af ångest förryckta

de draga kring gator och torg;

och Mediceerna flykta.Girolamo — fäll ned din capuchon — och hör, hur det jublar, ditt folk! Och hör, hur det skallar, din herres namn — och hör, hur du kallas hans tolk!

Girolamo — fäll ned din capuchon — — Se lågorna svinga mot himlen och bringa

din gloria Förste —• Florentias störste — — — Girolamo--fäll ned din capuchon-----

I trots av den brottning med Savonarola-motivet, som tydligen ägt rum under Firenzevistelsen, blev det, så långt man känner, ingen munkskildring av. 1 stället måste Bergman relativt snart ha gripit sig an med Blå Bio m 111 o r , som kom ut året därpå. Med viss säkerhet tillkommo vid denna tid ett par italienska utkast, V ä n t a n och Guido och G i s m o n d o , som han placerade i tidskrifter.

Våren 1906 tillbragtes dels i Firenze, dels i Paris, som avtalat var — med Stina Lindberg. Det var den av skalderna besjungna tid, då kärleken ännu måste hållas hemlig för anförvanter och vänner, och den manliga parten var tjugutre år, den kvinnliga aderton. Det torde inte lida tvivel, att reminiscenser från april månad 1906 gå igen i de inspirerade Paris-skildring-arna samt väl även i ungdomspsykologien i Jonas och H e -1 e n många år senare.

1 mitten på maj reste Hjalmar Bergman till Ems, där föräldrarna vistades.

Sommaren blev omväxlande.. Några veckor tillbragte han tillsammans med August Lindberg på Gotland. Efter Gotlands-

172sejouren följde han denne till Dalarö, där han bodde i en stuga, som Lindbergs hyrt åt honom. Umgänget var givetvis livligt, och stämningen glad. »Vi hade ju så småningom upptäckt, att han kunde skratta», säger fru Bergman.

Aret 1906 var arbetsfyllt för Hjalmar Bergman, det kan man förstå redan av den anledningen, att 1907 är tryckåret för tre av hans arbeten. Blå blommor kom först, därefter följde de två dramerna Det underbara leendet och Familjens renhet, sammanfattade i en volym under titeln Två dramer. Även denna bok kom på Ljus' förlag, och kan av en bestämd anledning näppeligen vara författad under våren 1907. Denna vår befann sig nämligen Bergman för fjärde gången i Italien. Han gjorde i april och maj en resa tillsammans med dr Sundelius och ännu en läkare, dr Fornmark, till Grekland och Mindre Asien. Från denna resa ha vi ett brev, som omtalar, att han under den vistelse i Firenze som föregått färden — alltså senast i mars 1907 — författat ett drama till »Iduns täflan». Men detta drama är intet annat än »Fru Wendlas kedja», som 1908 uppfördes på Dramatiska teatern, men som aldrig kom i tryck. Det förefaller sålunda ganska sannolikt, att de båda, som utgåvos, varit författade redan tidigare.

Ännu i slutet av mars är han kvar i Firenze. De båda läkarna inträffade i Bologna den andra april, och där möttes reskamraterna. Därifrån gick färden över Brindisi till Korfu, där man stannade flera dagar. Över Olympia, Patras, Korint styrdes kosan till Athen, som man likaledes tog grundligt. En visit i Konstantinopel blev kortvarig. Återresan gick över Budapest, och i Wien skildes Sundelius och Bergman åt som goda vänner, trots att tydligen en del smärre sammanstötningar ägt rum under färden. Fornmark hade tidigare lämnat sällskapet. Från Wien reste Bergman till Nürnberg, som han enligt ett brevkort fann »ut-

1731 Grekland 1905 i sällskap med stadsläkare Sundelius, Örebro.

märkt», för att slutligen i medio av maj över Berlin vända kosan hemåt.

Att döma av de fåtaliga brev från denna resa, som jag haft tillfälle läsa, sjuder han nu av arbetslust. Han betonar gång på gång", att han längtar hem och att han är trött, men han skämtar om att det skall bli »arbete i sparbankshuset i sommar», och han är noga med att få markiser i fönstren i sitt rum, när han kommer hem. Resultatet av denna verksamhetsiver är möjligen pojkboken Junker Erik.

Det hela knippe av böcker, som Hjalmar Bergman, redan nu besatt av sin egen skapande förmåga, publicerat under loppet av några år, bilda en brokig provkarta på ämnen och stilar. So-

174]ivro är en sagoberättelse, en fantastisk äventyrshistoria med sagan som inspirationskälla, Blå Blommor är en med modern realism återgiven brott- och vansinneshistoria från vår egen tid och Bergmans egen bygd. Här förekommer till och med vad som är sällsynt i hans produktion, en smula landskapsskildring. Av Två dramer är det ena fornordiskt, ämnet är Yölundssagan, det andra ett realistiskt nutidsdrama med anknytning till 80-talet. Fru Wendlas kedja har tagit ämnet från Karl XII:s tid, det är kriget med Norge som är den omedelbara bakgrunden, och Junker Erik slutligen är en historisk skildring från Sveriges medeltid. Man märker granneligen, att det är en författare med ovanliga krafter, som här söker sig fram i sagan och historien för att finna sig själv och sitt område, det rätta sättet att uttrycka sig. Hjalmar Bergman måste redan nu ha märkt, att han kunde få ett uppslag att nysta upp sig, var han än grep det. Man märker vidare, att det är en personlighet som håller på att

kristalliseras ut: över en grund av pessimistisk livsbetraktelse, stundom stegrad till ångest, ett slags ångestbetonad besvikelse över att livet inte har mer att bjuda, röra sig fantasiens gestalter i brokig utstyrsel och i uppfinningsrika turer, ibland under en förvillande illusionistisk efterhärmning av verkligheten, ibland i en sträng stilisering, som är sagans ; alltid med lätthet. Enstaka infall av graciös kvickhet kunna väl i den mörka omgivningen göra ett halvt makabert intryck, men äro äkta. Den unge Hjalmar Bergmans konstnärliga profil är ännu mjuk i konturen, men linjen uppvisar en klar egenart.

Ytterligare två verk böra räknas till ungdomsarbetena utöver de ovan nämnda. Det är Savonarola, tryckt 1909 och troligen tillkommen under våren 1908, samt Amourer, tryckt och utgiven 1910. Den sistnämnda kom visserligen senare än Hans nåds testamente, med vilken en ny period av hans

175författarskap går in, men dess sju noveller äro tillkomna under en längre tidrymd och i samma mån som Savonarola frukten av hans italienska resor.

De två verken visa honom i full behärskning av uttrycksmedel, som i lika hög grad äro hans egna som senare under mäs-taråren. Redan nu kunde så rika och fylliga, förstående och uppskattande recensioner skrivas som John Landquists om båda de nämnda böckerna. Om Amourer hette det: »(Hans konst) älskar den sammansatta och förtegna stämningen och den inträngande och överraskande själsskildringen. Den flanerar kring det alldagliga för att plötsligt öppna utsikter över det sällsynta, över de oberörda källdjupen i själen. Bergman har en förmåga att i all dess nakenhet blotta passionslivet i människan, så att vi rycka till . . . Det händer att hans människor bakom den automatiska själen, präglad av livets vana, okänslig och valkig, den själ de själva tro på och andra se i deras ansikte och rörelser, ord och handlingar, gömma en annan, ömtåligare och renare, stoltare och vekare, vildare än någon vet.»

Savonarola visade väl inte alla dessa sant Bergmanska egenskaper, den var kanske alltför bunden av det historiska stoffet, men det är trots detta en beundransvärd bok. Det är en konstnär, en själsskildrare, en kännare av skillnaden mellan vara och synas, som skrivit den. Den är ett ståtligt mästarprov.

Sommaren 1907 blev Hjalmar Bergmans och Stina Lindbergs förlovningssommar. Även denna sommar bodde han i en stuga på Dalarö, det var också härute, som ceremonien ägde rum. Det kom helt enkelt en dag, då den unge försynte författaren frågar fröken Lindberg, om de två inte borde göra en visit i stån. — Vad skulle vi göra där? — Ja, köpa ringar till exempel.

176Ett oceremoniöst frieri. När Hjalmar Bergman kom hem till Örebro, lade han endast fram sin vänstra hand med det nva fingerguldet. Det var hans sätt att berätta den viktiga händelsen. Han hade inte omtalat den i sina brev!

Om en gräns, en milstolpe i Hjalmar Bergmans produktion betecknas av Hans näds testamente, så betecknar hans giftermål i augusti 1908 en milstolpe i hans liv. Han bosätter sig ett år i Bergslagen — i villan Nordomå strax intill Lindesberg —, men redan hösten 1909 flytta makarna till Rom, och därmed är den tillvaro på resande fot inledd, som — med korta, nödtvungna undantag — karaktäriserar hans och hans hustrus liv ända fram till hans död.

VI.

<

1908 kan överhuvud taget betecknas som ett betydelsefullt år för den unge författaren. Det är slutåret för den ungdomsperiod, som vi här velat fixera, han står i begrepp att inträda i ett nytt skede, äktenskapet. Han fick i februari detta år sitt drama Fru Vendias kedja uppfört på Dramatiska teatern, och blev i detta sammanhang vederbörligen uppmärksammad och intervjuad — även om pjäsen inte rönte någon framgång att tala om — varför 1908 även ur synpunkten av offentlig framgång är ett viktigt år. Vi äga från just denna tidpunkt ett mycket lyckat fotografi, och en intervju i Svenska Dagbladet den 23 februari sätter oss i stånd att bedöma, hur han tedde sig för yttervärlden.

Vad dramat beträffar, uppfördes det under själva invigningsveckan för den nya Dramaten. Orsaken till denna hedersamma placering var, att pjäsen, som Bergman avsett för Iduns tävlan, kom under ögonen på August Lindberg, som i stället

12

177ordnade med att den i sin egenskap av svenskt original kom under övervägande för detta celebra tillfälle. Den fick mycket skiftande omdömen i pressen och teaterchefen Michaelson måste i en intervju den 28 februari urskuldande förklara, att den dock hörde till »de främsta och mest lofvande» av de insända svenska pjäserna.

Författaren var givetvis själv upprest till generalrepetitionen, och blev då uppsökt av signaturen K—s (Kaifas) i Svenska Dagbladet. Om pjäsen fick denne inte många upplysningar, men det har onekligen ett betydligt intresse att notera hans intryck. Hjalmar Bergman, vilken redan hade ett halvt dussin verk bakom sig, var tydligen inte den han väntat.

Vi ha svårt att tro, — heter det — att vi stå framför en författare, som redan har skrifvit sex stora verk, af hvilka fyra skådespel och två romaner. Det ungdomliga ansiktet frestar att gissa åldern till några och tjugo år, och några för dramatikern karaktäristiska drag söka vi där förgäfves.

Det friska, runda, rödkindade och gemytliga ansiktet och den stora, fylliga, välmående gestalten påminner snarare om typen för en lefnadslustig ung student utan djupare intressen än om den skarpsinnige dramatiske byggmästaren, psykologen och själsanalystikern.

Denna samtida karaktäristik kan med utbyte jämföras med Hans Larssons förut återgivna minnesporträtt från 1901. Likheten är slående.

Fru Vendias kedja uppfördes endast tre gånger. Hur än dess mottagande blev hos publik och kritik, måste det hela givetvis anses vara en uppmuntran för en ung författare. Han hade icke »slagit igenom», men han hade dock rönt uppmärksamhet. Jämsides med de gynnsamma pressomdömena om hans senaste arbeten måste händelsen dock verka i riktning att stärka hans självförtroende.

*

178Hjalmar Bergman 1908.

179Vid varje behandling- av ungdomsarbetena måste starkt framhållas de romantiska drag, som tydligen ännu attrahera den unge författaren. Intryck även från Almquist äro icke sällsynta i hans ungdomsarbeten. Det har då sitt intresse att anteckna, att han vid denna tidpunkt faktiskt — om också bara för en kort period — ansattes av »nvbyggaridéer», som närmast ha ett stycke av Almquist.

Hösten 1907 bodde familjen S:t Cyr ännu kvar på Mellerud, men det var bestämt att man skulle arrendera Kägleholm, det gamla de la Gardieska godset i norra Närke, förresten just den trakt som kan antas ha föresvävat Almquist i hans Jaktslottsskildringar. Sent på hösten, troligen i oktober, kom Hjalmar Bergman resande till Mellerud, besatt av en stor idé. Han hade resonerat med sin unga fästmö om saken i Stockholm, där han då tillbragt en tid, men hade inte lyckats få henne entusiastisk. Nu skulle han i alla fall tala med sin syster och svåger, vilkas bistånd han behövde. Han ville bli torpare!

Idén var den, att ett torp skulle lösryckas från Kägleholm, och där, i omedelbar grannskap till släktingarna, skulle den 24-årige författaren bli jordbrukare och slå sig ned med sin unga hustru. Att hon inte ville vara med på saken fann han ofattligt, men menade det antagligen vara ett övergående hinder. Under utslungande av innehållsdigra repliker om att när hon, som skulle vara hans stöd, inte ville förstå honom, fick han väl fara till sin syster, lämnade han Stockholm för att huvudstupa resa till Mellerud.

Han fann emellertid systern om möjligt ännu mindre entusiastisk. Edgar S:t Cyr var bortrest, hon fick ensam söka övertyga honom om det vanvettiga i företaget, men förgäves.

— Det är en omöjlighet, sade systern Elna. Du varken kan

180eller orkar ta itu med lantbruksarbete, Stina kanske ännu mindre . . .

Det var att tala för döva öron.

— Y a r f ö r säger du det är omöjligt, var broderns svar. Du säger ju inte varför.

Han skulle föra ett härligt och lyckligt liv där på torpet. Han skulle bruka jorden och idka skriftställeriet bredvid. Det skulle bli en ren idyll. Han var både förtvivlad och ond, mätte golvet med långa steg, var ömsom ironisk och ömsom upprörd.

Slutligen kom svågern hem. Här skulle han få råd och stöd. Men Edgar S :t Cyr var en praktisk man, och han sade givetvis bestämt ifrån att drömmen var omöjlig. Det skulle inte gå. Och märkvärdigt nog, säger fru S :t Cyr, trodde Hjalmar honom ögonblickligen. Han böjde sig genast, gjorde knappt några invändningar, och man talade inte mer om saken.

I stället köpte kamrer Bergman våren 1908 en liten gård med namnet Kantrotorp utanför Nora, där de nygifta skulle bo — utan lantbruk. Han planterade till och med fruktträd där. Men av någon anledning kom paret Bergman efter giftermålet aldrig att flytta dit. De bosatte sig i stället på Nordomå, och Kantrotorp såldes.

*

Hans personlighet hade under dessa år, då han sällan varit hemma, men ofta utomlands, genomgått den naturliga frigörelseprocessen från hemmets miljö. Från att ha varit mer beroende av hemmet än många andra, i det att han där hade sina egentliga vänner, har han frigjort sig — om också ännu ej ekonomiskt — vid en yngre ålder än de flesta studenter. Vid 25 års ålder gifter han sig. Från denna tid är det endast med mycket långa mellanrum han sätter sin fot i fädernestaden. Han väljer ett

181annat och friare liv än det stillsamt borgerliga i småstaden. När han återvänder dit, är det i sin dikt. I den meningen släppte denna miljö aldrig taget om honom. Någon verklig hemkänsla fick han heller aldrig mer på något ställe på jordklotet, om man undantar den lilla sommaridyllen Segelholmen utanför Dalarö, där han och hans maka hyrde en villa från och med 1917. Men det var bara en sommarbostad.

Hans önskan att vara självständig hade endast stärkts genom den ringa uppmärksamhet, som ägnades Maria — säkerligen mötte han också en del amper kritik. I brevet till doktor Andersson 27/12 05 är han frän och sarkastisk: »Själv blir jag för hvar stund allt mer okänslig för folks omdöme om min konst. Det intresserar mig blankt inte. — Hade jag en lifränta, skulle jag gömma mig här och ge människorna fånen. — Men jag har ingen lifränta.» Det var tydligen svårigheten att få Solivro placerad, som åstadkom detta lilla utbrott. När sedan Solivro rönt en så uppmuntrande kritik av den store Levertin, som fallet blev, konsoliderade detta säkerligen hans självkänsla. Han var en i viss mån erkänd författare. I hemstadens viktigaste tidning. Nerikes Allehanda, hade den anmälts av dess litteräre expert, Närkesskalden Levi Rickson (Jeremias i Tröstlösa), och fått vackra lovord. Levi Rickson har berättat mig det dramatiska händelseförlopp, som utspelade sig en morgon på Nerikes Allehandas redaktion sedan han fått Solivro till genomläsning och dragit igenom den på en natt. Kamrer Bergman ringde på morgonen upp redaktören, Carl Malmrot, för att fråga om boken skulle anmälas. Det skulle den, det var till och med nästan gjort, Rickson hade läst den och tycktes inte missbelåten. Knappt voro orden uttalade, förrän det blev alldeles tyst i trådens andra ända. Malmrot ropade hallå några gånger, men måste till sist lägga på luren. Några sekunder senare kommer sparbankskamrern ru-

182sande upp på redaktionen, han har tillryggalagt de få stegen tvärsöver gatan i fyrsprång, får en vink om var Rickson befinner sig, störtar in i dennes rum och får ett samtal mellan fyra ögon. När han hör, att Ricksons omdöme går i gynnsam riktning, blir han lättad över all beskrivning, torkar svetten och andas ut. Det var uppenbarligen en angelägenhet, som i vikt övergick allting annat.

Breven från 1905 äro fortfarande mycket lojala, smekorden äro något mera sällsynta, men lysa inte helt med sin frånvaro. Hjalmar Bergman tigger brev nästan lika ivrigt som fyra år tidigare, men anlägger däremot inför Hugo Andersson en mera stolt enstöringshållning:

När man är så här på aflägsna vägar, blir man ju mer eller mindre bortglömd. Det kan inte hjälpas, och inte gör det mig stort ondt. Kanske snarare motsatsen. Men kommer så ett bref med en hälsning, så kan det häller icke hjälpas att man blir glad.

Vill man söka föreställa sig den lovande författarens yttre habitus vid denna tid, har man främst att gå till porträtten. De visa en storväxt ung man med gryende mustascher och en yvig konstnärskravatt; ögonlocken äro tunga, det ligger ett tungsint drag kring munnen. Han var tystlåten, men diskuterade gärna, skämtade ofta och roligt i den trängre kretsen, gjorde kvicka anmärkningar, gav ett försynt och sympatiskt intryck. Han var ytterst barnkär, det finns förtjusande kort och hälsningar till släktingarnas barn. Han vann sina närmastes hjärtan med små uppfinningsrika, försynta uppmärksamheter; de kunde i följd härav — som Hans Larsson skrev för sin egen del — »inte ta fel på hjärtelaget». Bergmans anhöriga visste, att han tidvis var starkt nervös. Synen var alltfort dålig. Doktorinnan Andersson berättar, att han ibland kunde gå fram och tillbaka i

183rummet, oförmögen att hålla sig stilla, vred ibland händerna och var förtvivlad. Härtill bidrog utom de sporadiska ögon-smärtorna även en del annan nervvärk. Med sin morbror doktorn brukade han uppenbarligen tala om sin neurasteni. Det heter i det brev, jag redan förut citerat:

A, kära Hugo Christian, vårt lilla samspråk vore väl alls inte fullständigt, ifall jag icke anförde något angående min hälsa! Nåväl: mina ögon förse mig någon gång med lite värk, men på det hela taget äro de dock rätt hyggliga.

----Men neurastenien den är allt svår ibland, mycket svår. Ni är

allt ett kuriöst släkte, ni läkare, för allting sorger ni från tuberkel till skoskaf; men åt neurastenien rycker ni på axlarna. Och likväl tar den så många lif och så mycken lycka. Hvad menar ni egentligen ? Tror ni kanske, att axelryckningar är något slags serum mot neurasteni.

Tro ni det, så kan jag stå till tjänst med en liten upplysning:

Ni tar fullständigt miste.

Bergmans anmärkning mot läkarna har ju i anmärkningsvärd grad förlorat i aktualitet sedan den nedskrevs, men den vittnar om att kapitlet var ofta debatterat, samt att det var ett allvarligt problem för honom som skrev.

Den mörka dager, som trots den livliga fabuleringen vilar över både Solivro och Blå Blommor, vittnar otvivelaktigt om inre strider. Man må ju betänka, att den sistnämnda boken kom ut året efter hans lyckliga vår i Paris. Han var kvick och rolig i umgänget, han var människorna tillgiven, han var kanske till och med lycklig i sitt yttre liv, men kämpade uppenbarligen med en åder av tungsinne — och med stunder av obetvinglig ångest. Närhelst han grep djupt i sitt inre för att skapa ett större arbete, kom det oemotståndligt i dagen. Ungdomen, säger Solivro, vill finna sig själv, den är på jakt efter den källa, vars vatten det dricker. »Och plötsligt bryter den fram, källans djupaste våg. Fylld av siam, fylld av orenhet, fylld av allt, som är afsky

184och förskräckelse». Men Solivros författare skriver till sin vän Hugo Christian — och det är första gången, som motivet »döden före döden», om vi så få uttrycka oss, skymtar hos Hjalmar Bergman:

»Hvad — — arbetet angår, vill jag omtala, att dess namn är: Solivro, Prins af Aeretanien. Och det är icke skrifvet för det släkte, som är, än mindre för det som skall komma.

Det är skrifvet för de döda som ännu lefva.»

Men Hjalmar Bergmans anhöriga och vänner — det har hans systrar berättat — kunde inte nog förundra sig över, att denne angenäma, försynta, vänliga och tankeklara unga man skulle skriva saker, som för det första voro svåra att genomskåda — men för det andra hade ett egendomligt drag av hemskhet och skräck.

13 185 Bouppteckningar från borgarhem i stormaktstidens Örebro.

Utgivna av GÖSTA BERG och KURT JONSON.

HUR LEVDE de män, som drevo borgerlig handel och näring i Örebro under Sveriges stormaktstid? Hur hade de sina hem inredda i de torvtäckta trähusen som lågo samlade kring slottet och kyrkan vid bron över Svartån? Var det endast armod som härskade i denna stad, där borgarna under en lång följd av år endast med stor svårighet kunde erlägga sina ordinarie kontributioner till den svenska statskassan? Hade inte handeln med tackjärnet och transite-ringen av spannmål till Bergslagen likaväl som kronans nyanlagda gevärsfaktori tillfört staden några rikedomar, åtminstone hos enskilda borgare?

På sådana frågor är det inte lätt att få något svar. Knappast några byggnader finnas kvar från den tiden och även det bevarade urkundsmaterialet är sparsamt, splittrat och många gånger svårt att tolka. En av de viktigaste källorna äro bouppteckningarna, sådana de enligt stadslagens bestämmelser ägde rum åtminstone efter mera framstående borgares dödsfall, understundom också i andra sammanhang. Det har därför förefallit mo-

13 186Skål av masnrbjörk, med inläggningar av benknappar. 1600-talet. Örebro läns museum inv. n:r A 288.

Stolsdyna av vitt skinn med tryckt och målat mönster i brunt, rött och blått. Från Malungs socken, Dalarna. Nord. mus. 205,451.

tiverat att här framlägga några sådana dokument till belysning av folklivet i 1600-talets Örebro. Ur det ganska begränsade materialet av bevarade inventariehandlingar (i Uppsala Landsarkiv) ha de utvalts för att illustrera hem av olika burgenhet och härrörande från skilda epoker under tidevarvet. Det har inte ansetts nödvändigt att i detalj förklara olika termer och uttryck som förekomma i handlingarna, då läsaren säkerligen rätt väl kan orientera sig i innehållet. Ej heller ha utgivarna inlåtit sig på någon normalisering av den i många fall högst inkonse-kventa stavningen, liksom inte heller fel i summeringar etc. blivit rättade.

Den äldsta av dessa handlingar är från år 1635 och upprättad efter en viss Lars Jönssons hustru Margareta Eriksdotter. Detta bo ger icke intryck av att vara särskilt burget och kunde i själ-

13 187Faktorimästaren Casten Otter med sin familj. Defekt målning å Otterska epitafiet, nederländskt arbete från 1600-talets mitt. Epitafiet hade ursprungligen sin plats »på pelaren wid Drottningestolen» i Nikolaikyrkan. Örebro läns museum inv. n:r 2937.

va verket vara ett ganska typiskt exempel på ett normalt borgerligt hem i den tidens Örebro.

Så är däremot knappast fallet med arvsskiftet efter den rike handelsmannen Hans Meinick 1657. Han är efter allt att döma den verklige storborgaren. I den äldre tryckta litteraturen finnes Meinick knappast omnämnd av någon annan än J. F. Bagge, som i sin Beskrifning om Upstaden Örebro (1785) meddelar att han ligger begraven i Nikolaikyrkan. J. A. Fahlroot meddelar i Garphytte järn- och alunverks historia (1786) att Hans Mennichen jämte två borgare i Stockholm 1639 erhöll privilegium å Garphytte silverbruk.

Hans Meinick var gift med Brita Otter, som var äldsta dotter till ledaren för gevärsfaktoriet i Örebro Casten Otter och född 1621. Båda makarna Meinick dogo 1657. Casten Otter, som var med vid den meinickska bouppteckningen dog för övrigt även han 1657. På grund av att Örebro saknar kyrkoböcker från 1600-

13 188Den andra damen från höger bör vara Brita Otter, Casten Otters äldsta dotter, gift med Hans Meinick.

talet så när som på en mantalslängd från 1697, ha ytterligare uppgifter om makarna Meinick ej kunnat anskaffas utan ingående forskningar i stadens arkivalier i övrigt från denna tid.

Icke heller borgmästare Johan Luths bouppteckning från år

1673, förrättad i anledning av hans andra hustrus död, kan betraktas som på något sätt avspeglande gängse förhållanden. Detta bo är, som vi skola se, grundat på en solid förmögenhet; i detta hänseende har den gode borgmästaren knappast haft många konkurrenter i det dåtida Örebro.

Johan Luth var borgmästare i Örebro från 1649 till sin död

1674. Han var gift två gånger, först med prästdottern Anna Andersdotter Canthera från Stora Mellösa och andra gången med Anna Jonsdotter Carlgren, vilkens farfar är den äldste kände stamfadern för göteborgssläkten

Ekman. Sonen Johan Luth tillhörde bergsstaten och slutade sina dagar som bergmästare i Falun. Han adlades 1719 under namnet Molnstjerna, men hans ätt som utdog med honom själv introducerades aldrig på riddarhuset. Jämte sonen Johan fanns i första giftet fyra döttrar: Kri-

13 189stina, Elisabet, Anna och Ebba. Elisabet var gift med kyrkoherde Jöns Westhius i Bettna och därefter med hans efterträdare kyrkoherde Magnus Sandberg. Anna var gift med vaktmästaren i kammarkollegium i Stockholm Peter Balck. Dottern Ebba hade omkommit genom drunkning före 1673. Kristina var tydligen också hon gift eftersom hon i bouppteckningen kallas hustru.

I andra äktenskapet föddes sonen Jonas, som även han omkom genom drunkning samt dottern Elisabet, kallad Lisken, gift med skolmästare Samuel Alstrin i Kristinehamn, och dottern Maria, först gift med sin mors halvbrors son kapten Peter Ekman, sedan med kommissarien Hager och sist med löjtnant Anders Lindbom.

Slutligen ha vi organisten Michael Dedick, hos vilken bouppteckning äger rum 1699 i anledning av att han skall träda i nytt äktenskap. Hans namn förekommer i 1697 års husförhörslängd, men utöver namnet lämnas inga ytterligare uppgifter om honom. Säkerligen kan han ifråga om samhällsställning, ekonomiska förhållanden etc. ungefärligen jämföras med våra dagars läroverkslärare.

Den som gör sig mödan att med omsorg genomläsa de här framlagda dokumenten skall snart nog finna att de innehålla mycket värdefulla bidrag till kännedom om livsföringen bland borgerskapet i det dåtida Örebro. Om den fasta egendom som kunde ingå i förmögenheterna lämna de visserligen endast undantagsvis närmare uppgifter. Det allmänt förekommande beståndet av jordbruksredskap, av årder, harvar, hökärror etc., visar som väntat kunde vara, att jordbruket den tiden var en viktig näring också för stadsbon. I samma riktning pekar innehavet av boskap, om också antalet kor, får, svin etc. inte är överväldigande. I organisten Michael Dedicks bo upptagas 7 st. åkrar i Norra gärdet och 3 st. i det Södra, vilka hörde till gården i staden. Den

13 190Lock till sängvärmare (sängbäcken) av mässing. 1600-talet. Örebro läns museum inv. n:r 740.

Rödmålad träpokal med inskrift: »När Tönnan Ran / Kände Mig / Kvinna / och Man / när Hon inte l V ill rinna / Kiänner mijg / hvarken man eller qvinna. 1689.» Örebro läns museum inv. n:r 991.

jord som borgarna ägde att bruka var nämligen här som i andra svenska städer uppdelad i »gärden», i vilka varje jordägare hade sina lotter. Av intresse är den antydan, som i Dedicks bouppteckning ges om en planerad gatureglering i staden år 1699. Under århundraden var en genomgripande planreglering en aktuell fråga för Örebro. Dedick ägde emellertid utom stadsegendomen även en gård i Hovsta, som han f. ö. inköpt av en bekant pistolsmed vid faktoriet, Daniel Roloff. På samma sätt förefaller borgmästaren Johan Luth ha ägt gården Lovön i Stora

13 191Mellösa socken, om man får döma av den omständigheten, att han där ägde boskap vid sin bortgång. Dessa lantegendomar påminna om det då och senare gängse förhållandet, att borgarna ofta förvärvade mindre eller större gårdar i städernas omgivningar.

Beträffande byggnaderna erhåller man de mest detaljerade upplysningarna i arvskiftet efter den rike Hans Meinick år 1657. I huvudbyggnaden måste ha funnits ett rikt möblerat vardagsrum, »Storstugan», ett utrymme kallat »Norra Kammaren», som ävenledes har använts för bostadsändamål, »Norra Löftet», använt till förvaring av skinn, seltyg, tavlor, laggkärl m. m. men även försett med ett par sängar, samt en »framkammare», vid bouppteckningstillfället förvaringsrum för stolar, tavlor och skinn. Härjämte funnos på gården källare med källarstuga, där en vagn och några slädar voro uppställda, fähus och stall samt »gatubod». Den senare ger en intressant bild av inventarierna i en dåtida handelsbod. Man sålde här tydligen tyg, salt, tobak, papper, järn och allehanda järnkramvaror.

Ännu större var borgmästare Luths bostad år 1673. Här fanns följande möblerade rum: Stora Salen, Salskammaren, Hörnkammaren och Borgmästarens sängkammare. De båda senare voro rätt sparsamt möblerade. Härförutom talas även om en »nattstuga» (samma utrymme som »salsnattstugan»?), alltså ett rum i andra våningen på samma byggnad eller möjligen i en särskild byggnad i gården.

Om inredningen och möbleringen av bostäderna äro uppgifterna långt fylligare. Med förvåning konstaterar man i flera fall hur modärna och up to date dessa hem måste ha tett sig. Påfallande är detta särskilt beträffande organisten Dedicks hus, där ett sådant praktstycke som den »fransyska sängen» bland den lösa egendomen upptages till högsta priset. Om dess utse-

13 192Mortel av järn med stöt. D. E. N. 1648. Örebro läns museum inv. n:r 2115.

Spegel i s. k. hopplistram från tiden omkr. 1700. Örebro läns museum inv. n:r 2212.

ende ger bilden av en liknande pjäs i Nordiska museets samlingar någon föreställning. Dedick ägde också flera musikinstrument, en spinett, ett klavikord och två fioler, en grupp av föremål som i de andra inventarierna lysa med sin frånvaro.

Rikedomen i ett hem som Hans Meinicks är påfallande och kommer till synes redan i det stora innehavet av guld, silver och reda penningar, men man var i detta hus välförsedd med all denna världens goda. Se blott på de 28 par lakanen eller de 7 bäddutrustningarna! Här fanns det också målade porträtt, »konterfej» som de kallas på tidens tungomål, och t. o. m. skulpturer (»13 st. Små Beläter»).

Konstverk funnos också i]Michael Dedicks bo. både kungaporträtt och tavlor med religiösa motiv. Av särskilt intresse

13 193är ett »Scillerie med ett lijk af ett Barn», en den tiden mycket uppskattad genre, och ett »Musikalisk Conterfej».

Likartad med den Meinickska kvarlåtenskapen är eljest borgmästare Luths, genom sina många konkreta detaljer förtjänt av ett alldeles särskilt intresse. Man kan här på nästan varje rad finna upplysningar, som ge glimtar av det dagliga livet och som tillsammans forma en påtaglig bild av detta storborgarhem, sådant det tett sig både under vardagens mödosamma arbete och i festens glada ögonblick.

Det dominerande intrycket man erhåller vid studiet av handlingarna är som redan antytts en ganska stor burgenhet. En sådan är alldeles särskilt påtaglig beträffande Hans Meinicks dödsbo, men gäller givetvis även borgmästaren Johan Luths. I det förra boet lämna de panter, som innestodo vid dödsfallet — i huvudsak bestående av guld och silverpjäser samt smycken — en antydan om tidens primitiva kreditgivning, i vilken bankernas roll uppbars av de stora handelshusen.

Slutligen kunna vi inte underlåta att peka på de upplysningar, som handlingarna lämna också om det andliga intresse och den icke föraktliga bildningsgrad, som kunde vara till finnandes i ett par Örebro-hem på 1600-talet. Både i Hans Meinicks och Johan Luths bouppteckningar upptagas sålunda efter tidens förhållanden icke obetydliga bokbestånd. Särskilt värdefullt förefaller den sistnämndes bibliotek att ha varit.

I borgmästare Luths bibliotek fanns endast ett fåtal religiösa arbeten, bland dem en latinsk bibel. Flera av den latinska litteraturens mästare voro representerade på originalspråket såsom Plinius, Livius, Tacitus, Seneca och Julius Caesar. Märklig är även förekomsten av ett flertal franska böcker som Voyage de France med flera.

I sin egenskap av jurist hade borgmästare Luth anskaffat en

194Tennflaska med skruvlock, åttkantig. Tillverkad av Johan Johansson, Stockholm, 1705. Nord. mus. 133,056.

ingalunda föraktlig samling juridisk litteratur. Så höll han sig med upplands-, östgöta- och hälsingelagarna, sannolikt den upplaga av dessa lagar som kom ut 1650, vilken edition även innehöll Konunga styrilse. Utom Messenii lagbok på latin fanns också en svensk lagbok.

195Säng med klädsel av grön sammet. 1600-talets senare del. Från Viks slott, Uppland. Nord. mus. 195,996.

196Åtskilliga historiska arbeten hörde till Luths bibliotek. Där fanns Kung Gustavs krönika och Johannes Magni historia liksom en fransk historiebok.

Hos Hans Meinick dominerar den religiösa litteraturen, vilket ju är naturligt, då de flesta böcker som utgåvos

tillhörde denna genre. Utom svensk bibel, psalmbok och andra andaktsböcker funnos även ett flertal dylika på tyska. Även ett par historiska arbeten funnos i samlingen, nämligen dels en historiebok dels en svensk krönika, som väl inte gärna kan vara någon annan än örebrosonen Olaus Petris oppositionella framställning av vår historia till och med Gustav Vasas regering. En märklig bok i samlingen var också den Specula mundi, som för sin tid var ett praktverk.

Åtminstone Johan Luths boksamling är både till kvalitet och kvantitet av en sådan art som man icke är van att finna i 1600-talets borgarhem i landsorten. De båda bokförteckningarna visa sålunda, att den kvartett bokvänner i det nutida Örebro, vilkas bibliotek skildrats på annat ställe i denna volym haft förnämliga föregångare för 300 år sedan.

197I.

Anno 1635 den 8 Decemb: Bleff Detta Effterschreffna vptecknatt altt hwadh som fanns i förrådh Och för Ögon, hoos Lasse Jönssons Hustru: Margreta Erichzdotter: Och Desse effter:ne wore Dijt förordnade att öffuersee Benchtt Oloffsson och Lasse Perszon Rådmän: sampt Per Christopherss:n Stadzschriff :r.

2 st:n Sölffkeder

1 Ib 5 mk:r allehanda slagz

2 faat stå her i Pantt för I 1 Stoop i Pantt för 5 mk

Mäszing 16 mk:r mz Stakar, Bäcken och fatcransar .... 10 D:r

1 gryta om — 7 mk :r |

1 gryta om — 8 mk :r .... 1 Ib 5 mk 8 D 12 öre

1 gryta om — 10 mk :r J 1 Bränne Wijns Panna mz Pipor .... om 1 Ib 5 mk ;

1 liten ösekärel om 2 mk 24:öre

1 Ösekättel om — 5 mk :r står i Pant för 2D 2D

1 Ny gryta om — 3 Kannerum .... 2 D

1 Brukad om — 4 Kannor

2 Brukade om — 2 Kan :rum huar 1........................ 4 D

1 Brukad om — 1 Kan.)

1 Järn Mortill .... 1 D 5 öre

1 Halster 1 Litet

I 12 f:r Hwete .... 3 D:r

Spann :1 | 20 f :r Rogh ....

| 20 f :r Rogh Miöl ....

Sänge Kläder och annatt.

1 vnder Bulster med Elgz Brudd .... 2 D

1 gam vnd. Bulster med Brudd .... 1 D 16.

1 gam vnd: Bulster med fiäder .... 1 D

1 gam Huffuud Dyna med Eng: war .... 2 D

1 Liten Huffuud Dyna vtan waar .... 24 öre

1 Nytt Wäffuet Täke... 8 D

1 Ny Hwit Ryia .... 6 D:r

7 all :r Nytt flamsk .... 10 D:r

1 Wäffuet Täke .... 5 D:r

2Yi st :n Halffslittna Åkläde .... 7 D 16 öre

mk

1 ib 17 mkr 23 D 4 öre

Kåppar

Järn

198

Theen

10 D

12/ör.

45 D5 st :n Halff Slittna Hyende .... 2 D:r 16.

1 Bäncke Dyna Nött om . . 6 all :r .... 10 D

1 gam Bäncke Dyna Om . . 2y2 all :r .... 1 D 16.

5 st:n Sköna Örnegåt mz Waar ....{ \ ^

ö \ 3 st :n 12 D :r

2 st:n Örnegåt vtan Waar .... 2 D 16.

9 st :n Lerofftz lakan .... 30 D:r

10 st :n Blagarns Lakan .... 6 D :r

2 st:n Lerofftz Dukar .... j J ? !? 'r

\ 1—5 D :r

2 st:n Lerofftz Handklede mz lijster .... 4 D :r

3 st:n andra slagz Blag :Handklede .... 1 D :r

1 förlåt mz 3 språngede Lijster af Leetegarn, mz 3 Waffun vti .... 6 D:r

1 Hwijt förlåt mz 3 Lijster och 2 Waffun vti .... 4 D

1 gam förlåt och 2 Språnglijster och 4 wäfne Letegarn .... 3 D

151 D 8 öre

Qwinne gånge Kläder

1 Brun Camlotz Kiortel ....20 D:r

1 Buratz Kiortel ....40 D :r

1 Swart Trycktt Saijns Kiortel ....8 D :r

1 Rödh Kärsins Kiortel ....12 D:r

1 Brun en Dub: Dammask Tröija ....4 D :r

1 Halff sijdens Kassiacka ....16 D :r

Boskap.

1 Koo .... 10 D:r

3 gam : Swijn .... 6 D :r

1 vng Swijn .... 1 D :r

Alleslagz Boohagz Redskap.

1 Ny Höö Wagn .... 2 D 16.

1 par skodd hiul Nött .... 4 D

2 par oskodda gam .... 1 D

1 Ny Höö Kärra vtan hiul... 2 D

1 half Nöd Säckekärra .... 1 D

1 Plog mz Bijll Nött — förnött................................ 16 öre

1 Ny Harff .... 3 D

1 Häste ålder vtan Bijll .... 16 öre

3 st :n Nyia Kälckar .... 24 öre

1 long Släda .... 16 öre

1 par Skackler .... 8 öre

1991 gam: Seela mz tyg .... 8 öre

3 st :n Läder reep Nött .... 3 D:r

1 par Wäfflor]/2 Nött .... 8 öre

1 Oxe ook mz Tyg .... 16 öre

1 Kaar om 4 Spn Nött .... 1 D 16

2 gam: Kaar om 2 Tr .... ID 16

2 gam: Såar 8/öre

3 Ölfat .... 1 D 16.

2 Ölltunnor .... 24.

12 st :n Skräpe T:r .... 2 D 8.

1 Mååletunna .... 1 D

3 st :n Ständer .... 1 D 16.

2 Baketrog .... 16.

2 Måle fierdinger .... 16.

4 skräpe f :r .... 12.

1 Lock Tijna .... 1 D

2 Små Naffrar .... 8.

4 st :n Lijar mz orf .... 1 D

1 fote Ring .... 24.

1 fyra Cant Steke Panna .... 1 D 8 öre

1 Steke Panna 12/öre

1 Eldgaffel ....i......................... 8 öre

2 st Rijffuor .... 6 öre

4 st:n Kijstor mz låss

1 .... 6 D 1 .... 3 D 1 .... 2 D 1 .... 1 D 16.

1 Kijsta vtan låss.. 8 öre

3 Skijffuor ....

1 Wändestool ....

1 Carmestool ....

1 Heel Säng ....

2 halfue Säng:r ....

1 T :ne Lock ojärnnad .... 16 öre

1 Nytt Skott Näät i Pantt för 6 Ib Järn ....

1 par skodda Dyngegreper .... 16.

2 Skärer .... 8 öre

Kannor Stop och talrick :r

och fat ....

infört mz gårdzsens wärderingh.

2 D:r

Summarum

Medh gårdh och Lösören efter Wärderingen förslaget vti Kippar Pen-ninger .... 880 D 26 öre.

200Sölfskedar . . 2 om 5 lodh.

Vpå altt detta föreschrefne, Præsenterade sigh Wälb :te Erich Göstaffson På Örebro Råstuffuo för sittiande Rätten den 3 Augustj 1636. Att allden-stundh han tillförenne vti Rättan tijdh hafuer låtet inskriffua vtj Stadzsens book fram för någon Annan: Och sedan hwad han nu för sin goda wilia moste Swara til: iche alenast den Summan honom enskijltt angår: vtan den store Summan hoos Androm afläggia. Oansett hwadh som i förrådh ähr funnit, ähr der till Wärderat och Hufwudh Summan blifuer intet der med Betaltt, Som ähr till att see in på Handschriften och emot Wärderade godzset: Vndantagandes Medföliande Ränta. Så ähr nu och Detta för den orsak skull ytermera Antecknatt vti Tänckeboken, Att ingen ware sigh ther helst wara kan, Som vtaf Lasze Jönsson haf :r något att fordra, Skall kunna inlåta sigh vti någon Deel, Medh thet som her vti antechnatt och infattatt ähr, Och ingen hafuj machtt att quälia eller klandra.

II.

Inventarium.

Vthi Effterskrefne kallade Godhe Mäns Närwaro, Såsom Well :tt Carsten Otters, Borghmestaren Well :tt Johan Lwts, Borgmestaren Well :tt Tomas Klerikz, Rådman Well :tt Jöns Erichsson, Rådman Well :tt Johan Bengtssons, och Well :tt Otto Kragz sampt Johan Otters Bijwarande, hållet och vprättadt för samptlige Sterbhwset hoos Sahl: Hans Meinicks och Sahl: Hustro Brita Otters Effterlåtne omyndige Erfwinger, som ähre 3 döttrar och 1 Sohn, för-vthan den Eldste som ähr försorgdh och Mangifwen. Actum Örebro den — 8 Aprilis

1657.

Contant Peningar.

Vthj Rijkzdaler, heela och halfwa Swenske sampt Smått Myntt

Rd :r à 6 mk medh 4 ducater giör j Rd :r .... 65 : —

6 st :r Peninger Stoora och små wäga 20% lodh wärderade för .... 9 Rd :r Vhtj Koppar Peninger 1500 D:r 8/öre vthaf hwilken Summa ähr lef-wererat åth Well :tt K :r M :tt Otto Kragh till Cassan Kopp :r

M :tt .... 1216 D:r 11/öre

Befallningzmannen Well :tt Gillius Gilliessons obligation Solf :r M :tt

oppå — Solf :r Myntt .... 208:25:142/5 str

För ofwanstående peninger Swarer M :r Otto Krag vthi sin Rechning.

201Guldh.

3 st:r ...... Guld Käddior Wäger 17l/g lodh wärderade för 137: —

2 st:r ...... Släta Guld Ringar wäga lys l°dh wärderade för 15: —

1 .... släth Ringh af Crone Guldh — få lodh för . . 2J4 : —

1 .... Amulerad Guldringh medh en högh Cantig Demant .... 20: —

1 .... Amulerad Ringh medh 3 st :n Demanter .... 10: —

1 .... Hwit Ammulerad Ringh .... 10: —

1 .... Sahl: Hans Meinickz Signetz Ringh, förährat till Sohn

Otto Meinick.

1 .... demant Ringh medh 1 Sten .... 7: —

1 .... Lijten demant Ringh .... 2: —

1 .... Amulerad Ringh med 1 Rubin .... 4: —

1 .... Lijten Ammulerad Ringh .... —

4 st :n...... Amulerade Ringar wäga 1 få lodh, wärderade

för .... 8 : —

Förgylt Sölfwer. Kopper Mynt

daler öre

1 .... Förgylt Credens medh låck weger 22% lod à 3 D :r .. 68:8

1 .... Förgylt dito medh låk weg:r 22^ lodh à 3 D :r...... 67: 16

1 .... Lijtet dito vthan låck weg:r 13 lodh à 10 mk 32:16

2 st :n____ Rund Passige Skålar 22*4 lodh à 10 mk 55:20

1 .... Rund Passig Skåhl 15 lodh à 2 D :r .... 30: —

1 .... Bäker medh låck 15^ lodh à 3 D:r 45:12

1 .... Bälte weg :r 33^ lodh à 11 mk 92:4

5 st:n.... Skeedhar 16 lodh à 9 mk .... 36: —

1 st :n .... half Förgylt \7få, lodh à 10 mk 42:26

Oförgylt Sölfwer

1 .... Stoor Sölfkanna 108 lodh à 2 D:r ....216: —

1 .... Lijten dito 25 lodh à 7 mk 43:24

1 .... Stoor Solf :r skåhl 80 lodh à 2 D:r ....160: —

1 ....Släth Solf:r skåhl weger 43 lodh à 2 D:r .... 86: —

1 ....Bäker weger 13% lodh à 7 mk 24:2

1 ....Bäker weger 7% lodh à 2 D :r 14:16

24 st:n.... Skeedhar weger 93 lodh à 2 D:r ....186: —

1 ....Confect Skåhl weg:r 13% lodh à 2 D:r 26:16

1 ....Bookbeslagh weger 8% lodh à 2 D:r .... 17: —

202Theen.

6 st:n.... faat Engelst Tehn Nytt weg:r 15 mk à 5 mk 18:24

14 st :n____ dito Hållandz Tehn 1 Ib 15 mk à 1 D:r .... 35: —

13 st :n . ... dito stora och små 1 Ib 10 mk à 1 D :r.............. 30: —

13 st:n .... dito stora och små 1 Ib 4 mk à 28/öre .... 21 : —

5 st :n .... dito 12 mk à 28/öre 10:16

34 st :n____ Tallrijker 33 mk à 1 D :r .... 34: —

11 st:n . ... dito wäger 11 mk à 3 mk 8: 16

2 st :n .... Nya Flaskor 15 mk .... 20: —

1 .... Pijpekanna .... 5 : —

1 .... Pijpestop .... 5 : —

1 .... Half stop .... 3: —

3 st :n____ Stoop à 4 D:r .... 12: —

3 st :n . ... Små Stoop ....

2 st :n . ... Senaps Kaar ....

1 .... Smörask ....

2 st :n .... Salt Kahr ....

1 .... Flaska ....

1 .... Iij ten Kanna ....

3 st :n . .. . Skåhlar ....|

1 .... Smöhrfath ....>8 mk à 3 mk

1 .... Salsser ....J

2 st:n G:e Liusestaker wega 5 mk ....

tveger 12 mk à 3 mk:r

9: —

6: — 4: —

Ketssle Koppar.

1 G:ll .... Kettel weger 35 mk à 12/öre ....14: —

1 ....dito 30 mk à 12/öre ....12: —

1 ....dito 24 mk à 12/öre ....12: —

1 ....dito 12 mk à 16/öre .... 6: —

1 ....dito 13 mk à 2 mk 6: 16

1 ....Skinckepanna 29 mk à 2 mk 14: 16

1 ....Brenwijns Panna 36 mk à 2 mk ....18: —

6 st:n.... Kettlar 25 mk à 2 mk 12:16

1 ....Bäcken 2 Ketlar 2 tratter 15 mk à 12/öre .... 6: —

1 ....Kettel 2 Bäcken 12 mk à 2 mk .... 6: —

1 ....Watupanna 16 mk à 32/öre ....16: —

2 st :n . .. . Fotepannor 12 mk à 2 mk .... 6: —

1 ....Flaska 1 Eldfaat 6j/2 mk ....12: —

2 st:n.... Fotepannor 12 mk à 2 mk .... 6: —

3 st:n________dito 13 mk à 20/öre............................... 8:4

1 ....Nattstaka 1 skopa 6 mk à 20/öre 3:24

203Gryte Koppar.

1 .... Ny Gryta 12 mk à 18/öre 6:24

1 .... dito 17 mk à 18/öre 9:18

1 .... dito 19 mk à 18/öre 10:22

1 .... dito 14 mk à 18/öre 7:28

1 .... dito 13 mk à 18/öre 7:10

IG: ---- dito 11 mk à 18/öre 6:4

IG: ---- dito 9 mk à 2 mk 4:16

1 .... dito 7 mk à 12/öre 2: 20

1 .... dito 5 mk à 12/öre 1:28

1 .... dito 5 mk à 12/öre 1:28

1 .... dito 2 mk à 12/öre ....—: 24

1 .... Mortare 14 mk à ....4: —

1 .... Hws Klåcka 3 mk à ....4: —

Mässingh.

8 st:n____ Bäcken, 1 Kettell 15 mk à 2 mk 7:16

1 .... Durchslagh .... 4: —

1 .... Ny Kettel 4 mk .... 4: —

1 .... Bäcken 3 låck \y2 mk 1:16

2 st :n_____ Stakar 4y2 mk .... 4: —

2 st: n_____ dito 4^ mk .... 4: —

1 par dito Zy2 mk .... 3: —

1 par dito 5 mk ....10: —

2 st:n.... G: Kopperformer 28 mk à 12/öre 11:6

1 .... Ny dito 1 ib à 1 D ....20: —

Jern.

1 ....Jerngryta om 3 Kan :r ....2: —

1 ....dito om 2 K :r 1: 16

1 ....dito Ny om 2 K :r 2:16

1 ....dito medh låck om 2y2 K :a ....3: —

1 ....Lijten dito om 1 y2 K :a 1:24

2 ....Steekepannor 1:16

1 ....Halster för ....2: —

2 ....Steekespeet ....2: —

1 ....Stekepanna medh Låck .... 4: —

1 ....dito mindre för ....2: —

204Dwkar.

1 ....drels dwk 2 bredder om 8 al :r Bredden 16 al :r à 5 mk 20: —

1 ....dito om 16 al :r à 5 mk:r ....20: —

1 ....dito om 6^ al :r à 5 mk :r 8:4

1 ....dito om al:r à 5 mk:r.......................... 9: 12

1 ....dito om 8 al :r à 3 mk :r .... 6: —

1 ....dito om \9y2 al :r à 5 mk :r 24: 12

1 ....dito om 12 al :r 1 Bredd à 3 mk:r ....36: —

1 ....dito om 10 al :r à 5 mk:r ....25: —

1 ....dammask dito om 4 al :r l]A q:ter ....35: —

1 ....drels dwk om 4 al :r à 5 D :r ....20: —

1 ....dito om 10^2 al:r à 5 mk 13:4

1 ....dito om 13J/2 al :r à 5 mk 16:28

1 ....dito om 11 :r à 5 mk 14:22

1 ....dito om 18 al :r à 5 mk 22: 16

1 ....G:1 dito om 9l/2 al:r .... 4: —

1 ....dito om 3 al :r à 2 D:r .... 6: —

1 ....dito om 3 al :r à 2 D :r .... 6: —

1 ....dito om 3 al :r à 2 D :r .... 6: —

1 ....dito om 6 al :r à 1 D :r .... 6: —

1 ....dito medh Lerfft om 7 al :r a 17: 16

1 ....Lerftzduk med öfwersömslister 14 al :r ....16: —

1 ....grof dito om 8 al :r à 3 mk :r .... 6: —

1 ....dammask duk medh Lerft om sijdorne ....15: —

1 ....Grof dito om 8 al :r à 3 mk :r .... 6: —

1 ....dito om 7 al :r à 3 mk 5:8

1 ....dito om 7y2 al :r à 3 mk 5: 20

1 ....dito om T]/z al :r à 3 mk .... 5 : 20

1 ....dito om 8l/2 al :r à 3 mk .... 6: —

1 ....dito om ly? al :r à 3 mk .... 5: —

1 ....dito om 8y al :r à 3 mk .... 6: —

1 ....dito om 8 al :r à 3 mk .... 6: —

1 ....dito om 8 al :r à 12/öre .... 3: —

1 ....dito om 8 al :r à 2 mk .... 4: —

1 ....dito om 6 al :r à 2 mk .... 3: —

1 ....dito om 8 al :r à 12/öre .... 3: —

1 ....dito om 8 al :r à 12/öre .... 3: —

1 ....dito om 9 al :r à 12/öre 3:12

Handkleden.

1 ....Dammask Handklede om 6 al :r à 2 D :r ....12: —

1 ....dito om 6^4 al :r à 28/öre 5:22

2051 ....dito om 6 al :r ....

1 ....dito om 6% al :r ....

1 ....dito om 6*4 al :r ....

1 ....dito om 6 al :r ....

1 ....dito om 5 al :r à 20/öre ....

1 ....af Lerft om 7 al :r à 12/öre ......

1 ....dito grof drel om 5J/2 al :r à 1 mk

1 ....dito om 5Yi al :r ....

1 ....dito om $y2 al :r ....

1 ....dito om Sl/2 al :r ....

1 ....dito om 5y2 al :r ....

4 st :n . . . . dito hwartera 6 al :r ....

1 ....dito om 6 al :r ....

28/öre

à 1 mk

5: 15 5:22 5:22 5:22 3:4 2:20 1: 12 1: 12 1:12 1:12 1:12 9: — 2:8

Sallweter.

24 st :n . . . . drels dito à 5 mk ....30: —

18 st :n . . . . dito à 5 mk 22: 16

4 st:n.... dito af damask drel à 4 D :r ....16: —

24 st :n . . . . dito grofwa à 20/öre ....15: —

7 st :n ... . dito à 3 mk 5:8

5 st :n . .. . dito à 3 mk 3: 24

Laakan.

1 Par Laakan om 19 al :r à 1 D:r .... 19: —

1 Par dito om 19 al :r à 1 D :r ....19: —

1 par dito om 22^ al :r à 1 D:r 22: 16

1 par dito om 28^ al :r à 5 mk 35: 20

1 par dito om 19 al :r à 1 D:r ....19: —

1 par dito om 2}>y2 al :r à 3 mk 16: 12

1 par dito om 22^ al :r à 5 mk 28: 20

1 par dito om 22y2 al :r à 2 mk 11:8

1 par dito om 16 al :r à 12/öre .... 6: —

1 par dito om 19 al :r à 5 mk 23:24

1 par dito om 20 al :r à 1 D :r ....20: —

1 par dito om 22y2 al :r à 5 mk 28: 20

1 par dito om 27 al :r à 3 mk 20:8

1 par dito om 24 al :r à 3 mk ....18: —

1 par dito om 25J4 al :r à 3y> mk 22: 10

1 st :e dito om 12% al :r à 3 mk 9:18

1 st:e .... dito om 9 al :r à 1 D:r .... 9: —

1 st :e ____ dito om 17y2 al :r à 1 D :r 12:16

2061 par dito om 20 al :r à 12/öre 7:16

1 st:e .... dito om 10 Y\ al :r à 3 mk 8:2

1 par____ dito om 17^ al:r à 20/öre 10:30

1 par dito om 17 al :r à 20/öre 10:20

1 par dito om 17 al :r à 20/öre 10:20

1 par dito om 21 al :r à 14/öre 9:6

1 st :e dito om 1 il/2 al :r à 3 mk 10:4

1 par dito om 16 al :r à 12/öre ....6: —

4 par Dito om 64 al :r à 12/öre ....24: —

Örnegåtswahr.

1 par örnegåtzwahr medh öfwersöm och Knyttningh ....12: —

1 par dito medh öfwersöms Hufwor ....12: —

1 par dito medh öfwersöhm .... 8: —

1 par dito medh Knyttningh .... 6: —

1 par dito medh Knyttningh ....12 : —

1 par dito medh Bunden Knyttningh ....8: —

1 par dito medh Bundna Hufwor .... 6: —

1 par dito medh Hufwor .... 5: •—

1 par dito .... 6: —

1 par dito medh öfwersöhm .... 8: —

1 par dito .... 8: —

1 par dito medh Bundna Hufwor .... 5: —

1 par dito medh öfwersöms Hufwor .... 5: —

1 par dito .... 8: —

Sänge Kläder.

:o 1. Vnder Bållster medh Engelst wahr ......

1. Hufwudh Bållster ....

2. st :n Örnegåth ....

1. dunbädd ....

1. g:t swart Täcken ....

:o 2- 1. Vnderbålster ....

1. Hufwudh Bållster ....

2. st :n Örnegåt ....

1. dunbädd ....

1. g:t swart Täcken ....

:0 3- 1. Vnder Bolster ....

1. Hufwudh Bolster ....

2. st :n Örnegåth ....

1. Hwitt Täcken ....

88: —

72: —

40: — 207N:o 4. 1. Vnder Bollster .

1. Hufwud Bollster

2. st :n Örnegåth . . 1. Hwitt Täcken . .

n :o 5- 1. Vnderbolster ...

1. Hufwudbolster .

2. st :n Örnegodt . 1. Ny Nööt Täcken

K;o «, 1. Vnderbolster ...

1. Hufwud Bolster

2. Örnegodt ......

1. Hwit Rya ......

N:o 7. 1. Vnderbolster ...

2. Hufwud Bolster

2. Örnegodt ......

1 Rödt Täcken ..

Gångekleder.

1. Swart Dammask Kiortel ....100: —

1. Släth Sammetz Tröija ....100: —

1. Swart Armesijns Kiortel ....48: —

1. Kafftz Tröija ....48: —

1. Kappa af Sijden Grofgrön ....56: —

1. Brun Tursnels Kiortel ....32: —

1. Brun Brokadts Tröija ....32: —

1. Kappa af Grofgrön ....32: —

1. Rödh Kerssins Kiortel ....32: —

1. Grön Crono Rasks Kiortel ....24: —

1. Brun Makeijers Kiortel sijden ....32: —

1. Attlask Tröija Slijten ....10: —

1. Sijden Grofgrönt Förklede ....20: —

1. Grofgröns Tröija ....16: —

1. Groffgröns Kassiaka Fordrat ....32: —

1. Swart Manfolkz Kappa ____ 16 RD:r ....64: —

1. Swart Jacka medh Trijp fordrat ....40: —

1. Atlask Tröija och 1 par Swarta Kledz böxor ....48: —

1. Grå Kledningh Jacka och Böxer ....32: —

1. swart öfwerkijkz Tröija ått gåssen ....

1. Grå gam:l Kappa medh Knappar ....20: —

1. Swärdh Sölfwererat medh swart gehengh ....16: —

208

32: — 48: — 32: — 32: —1. Grå Hatt medh swart Bandh ....3: —

1. Swart Hatt för ....16: —

1. Jacke Foder af Räfskin ....10: —

1. Ny Sabbelskins Mössa 24 Rd :r ....94: —

2. st:n Looskin och 7 Stycken Räfwar 20 Rd :r ....80: —

Förläten.

1 .... Nytt af Grönt Saijen för ....40: —

1 g:ll .... Dito af Saijn för ....16: —

1 .... Blåå Dito för 16:-

1 .... Lijnwäfwar förlåth ....2: —

1 g:ll .... Grönt Dito för 2:16

1 .... Grönt Dito i Stoora Stugun för ....20: —

1 g:ll .... Dito grönt i framkammaren för ....8: —

Bordhdwker eller Kleden.

1 .... Bordklede ....12: —

1 .... Sängetäcke ....4: —

2 st:n____ Hwita och 1 Rödt Täcken à 4 D:r ....12: —

4 st:n .... Kaffts Örnegodtz Hufwer à 2 D:r ....8: —

Ränckedynor.

1 .... Grön Bänckedyna Ny — 6 al :r ....12: —

1 .... Dito Ny om 6 al :r ....12: —

1 .... dito Gam :11 om 3y2 al:r ....3: —

1 .... Dito G :11 för ....4: -

1 .... Skindyna för ....2: —

Hyender.

2 ----st :n Hyenden af Plys Nya à4D:r ....8: —

2 st:n.... Sömmade Hyenden à 6 D :r ....12: —

3 st:n g:11 af Flamsk à 3 D:r ....9: —

2 st:n.... aff Flamsk à 2 D:r ....4: —

Bibliotek. Desse Böcker äro Sonen Otto tillfallne emot Modrens kläder.

1 ....Swensk Bijbel in Folio .... 32: —

1 ....Historie Book in Folio ....

1 ....Albertus Crantius in Folio ....

1 ....Augzburgiske Confession in folio ....

1 .... G :1a Testamentte på Tyska in q :to ....

1 ....Specula Mundj in qvarto ....

13

2091 .... citera Luterj in qvarto ....

1 .... Swensk Crönika in q :to ....

1 .... vigandj Postilla in octavj ....

1 .... Jgidj Hortulus Mulectis ....

1 .... Jungfrus Spegel ....

1 .... Johan Arens Pardjs Lustgårdh . .

1 .... Apotemata in octavo ....

1 .... diversorium Samaritanum ....

1 .... Tolf Andlige Betrachtelsse ....

1 .... Tysk Bönebook ....

1 .... Manuale Sveticum ....

1 .... Tysk Paradis Lustegardh ....

1 .... Tysk Handebook ....

1 .... Tysk Handebook medh Evangelier

1 .... Om ett Christeliget Lefwerne ...

1 G: 11 . ... Swensk Psalmbook ....

1 .... Tysk Psaltare ....

1 .... Horonoij parsionalj ....

1 G:1 ____ Tysk Psalmbook ....

1 .... Lijten Swensk Bönebook ....

1 G:1____ Andeligh Wattukella ....

Linkläder.

10 st:n ....Skorttor deltes emellan barnen.

Stolar. N :re Carn :r

5 st :n .... Stohlar à 2 D:r .... 10: —

Sänger. N :re Carn :rn.

1 .... Sängh Vp i Norre Cammaren .... 6: —

Jern Redskap. Norre Cammaren.

2 st :n .... Wåfle Jern à 3 D:r .... 6: —

1 .... Eldgaffel Sönder .... —: 16

1 .... Spegel medh 2 Låck .... 4: —

Skåp.

1 .... Skåp i Norre Carn :n .... 6: —

1 .... Lithen Lådha medh Låås .... 2: —

210J Norra Låffte Skinvaror,

4 st :n . . . . Små Sämskskin .... drengen Joen 2 st :n

2 par .... Lahrfoder .... 1 par åt Olle Poike

3 st :n . . . . Klippingar ....

2 st:n .... Hwitt Lädher ....

8 st :n . . . . Barka Hudar .... 48: —

1 .... Biörnehudh .... 8: —

1 par .... Wäsker .... 4: —

2 st :n .... Sehlar .... 3: —

4 st :n . . . . Nya Sehle trä à 1 mk .... 1: —

1 .... Ny Såå .... 2: —

1 .... Hållans Korgh Stoor .... 4: —

2 par .... Törnar .... 4: —

4 st :n____ Bettlar .... 1: —

14 st :n .. Söllier .... 1:—: 24

1 .... Loketygh .... 8: —

1 .... Fierdingh medh Tehnskruf .... 2: —

1 .... Häckla .... 1: —

Jster .... 13 mk. |

Noch .... 23 mk. | à 1 O/öre mk......

Noch .... 12 mk. |

9 st :n . . . . Stoora Cuntenfeij ....

6 st :n . .. . Små Taflor med Carmer.............................

1 .... Stoor Tafla Ner j stugun, ...

13 st:n .. Små Beläter ....

2 st :n . . . . glaes medh Låck ....

1 .... Stoor Swart Ny Spegel (Otto tagit till sig) .... 24: —

2 .... Contenfej i Söre Nastugun, ...

1 st :n . ... Sledha ....

2 st :n . . . . Sänger ...... sägs af H. Catharina, att dhe höra gården till

1 .... Stenkafle .... 20: —

1 st :n .... Fothringer i Bryghuset .... 2: —

1 .... Rustkaar 6:

2 .... Gwhlekar 8:

1 .... Rust Tina 1:

2 st :n .... Små Kar 6:

1 T:e .... Såå 1:16

211Vthi Stora Stugun.

12 st :n g:lle .... Stohlar ....24: —

1 .... Sängh ....8: —

3 st :n . .. . Gröna Skåp ....60 : —

1 .... Grön Kista medh Footh ....10: —

1 .... Nyt Flaskfoder om 12 flasker ....16: —

1 .... Gröndt Skattull ....24: —

1 .... Litet Ekeskrin medh förtent beslagh J Kyrkian ......

1 .... Dubbelt Ekebordh ....32: —

1 .... Gröndt Bordh Täcke al :n ....12: —

Vthj Kielarestugan.

1 Klädd Beslagen wagn medh alt behör | 40 D :r Otto K.

1 .... Techt wagn af Träwerke, Vndergiehl | Anammat och till

medh Juhl till Tvvenne wagner obe- I sigh taga skall

slagne ....| ....40: —

2 st :n . ... gambla Sleder ....6: —

2 par .... oskodda Nya Juhl ....8: —

1 .... oberedh oxehudh ....7: -—

1 .... Slipsten ....4: —

Vthi Framkammaren.

3 st :n ... . Taflor ....12: —

1 .... Stoor Spegell förgylth ....12: —

1 .... Gröndt Skrin medh Tehn Beslagh .... H. Catharina bekommit

1 .... Eke Skrin medh Tehn beslagh ....8: —

2 st :n____ Stolar ....4: —

4 Par .... Skodda Juhl på Lågen ....32: —

1 .... Höö Kierra 3:

1 .... Dyngekierra 4:

Vthi Päähusett

5 st :n .... Koor 4 st :n .... Owiger 2 st :n . . . . Små Dito

Vthi Stallet.

6 st :n . .. . Reep à 6 mk .... 9: —

4 par g :11a Bastewäflar ....

4 st :n . . . . Wärk Sehlar ....

1 .... Sadel och Betzel .... 12: —

1 .... Häst Swart .... 20: —

3 st :n____ Hester .... 40: —

212Vthj Kiellaren,

3 st:n.... Faat om 2 T:r Ruhm .... 12: —

5 st:n.... Femfierdingz faat .... 1?: —

1 .... Femfierdingz Dito .... 3: —

2 .... Halftunnor ....4: —

Vthi Gatuboden,

7 al :r . .. . Swartbrunt Klede ....77: —

3 al :r . .. . fint Swart Klede à 13 D:r ....39: —

1 yA al :n . . Rött Klede à4D:r ....5: —

4 lodh. . . . Brunt Silkij ....4: —

6 dusin . . Knappar ....6: —

2 al :r .... Dwelck à 3 mk 1:16

12 al:r.... Swarta Lijster 1:16

\y2 al:r . . Bulldan à 3 mk 1:4

36 al :r .... Blaggaren à 1 mk ....9: —

27^ al :r .. Wallmar à 14/öre 12:1

8 böcker.. Papper à 20/öre ....5: —

20 skålpm . Toback à 1 D:r ....20: —

3 T:r . .. . Löös Packat Salt à 11 D:r ....33: —

3 st :n . . . . Musquete Plåtar ....

8 Ib ..... oss. Jern à 20,/öre ....5: —

1 skepltj . . Täcke Tern ....11: —

1 .... Såge Weff ....4: — m

5 st:n .... Såge Nåhler om 3 lt>: 15 mk à 2 D:r 7: 16

1 .... Odugsse Sågebladh ....2: —

1 .... Jernstöör ....2: —

1 .... Nytt Backetrågh ....—: 16

2 st :n . . . . Greepar à 4/öre ....—: 8

6y2 gångh .. Hesteskoor à 12/öre 2:14

4 st :n . . . . Nafrar g :le à 1 mk ....1 : —

4 Par .... Hoof Tygh à 6 mk ....6: —

19 gånger.. Hoofslagare Söm à 2/öre 1:6

100 st:n .. Balliä Spijk 1:-

5 gånger. . Bruddar à 2^/öre ....\2y2 öre

2 par .... Döre Jern à 6 mk ....3: —

1 .... Döre Låås ....2: —

300 st :n .. Lächtspik à 3 mk 2:8

5 st :n . . . . Skåfwel Jern à 4/öre ....—: 20

1 .... Banneknif ....—: 16

1 .... Pindare medh Lodh ....8: —

213iy2 al :r .. Swart Klede à 12 D:r ....30: —

1 gam :11. . Jern wiggh ....

1 .... Nättie draggh ....2: —

1 .... Slipsteen ....6: —

Förtekningh Vppå dett Pantte Guldh och Sölfwer, som fanss i Sterbhuset hoos Sahl: Hans Meinichz den 8 Aprilis A:o 1657 som föllier Nembl:

1. Lijtet Gammalt drufwe Credentz förgylt wäger 20^< lodh, Panttsatt af Fordom Bookhollaren Andhers Larsson för ....

1. Credentz förgylt wäger 19% lodh, sammaledes Panttsatt af Andhers Larsson för ....

1. Jungfruw Förgylt af Sölfwer wäger 11% lodh, Panttsatt af Andhers Larsson för ....

1. Guldh Kädh wäger 3% lodh, Panttsatt af Andhers Larsson för ....

1. Ammulerad Ringh wäger lodh, Panttsatt af Andhers Larsson för ....

1. Lijten Förgylt Sölfwerkanna wäger 30% lodh, Panttsatt af Fordom Be-fallningzmannen Pedher Johansson för ....

2. Ammulerade Demante Ringar Pedher Johanssons ....

1. Ammulerad Ringh Pantsatt af Pedher Johansson wäger lodh ......

1. Pärladh medh 5 st:n Stijfftor wäger 4% lodh ....

1. Par Stora Tehnstakar och 1 Handh faath medh Kanna, 1 förlåth och 1 gemeen Trips Bordh dwk sampt 1 Flamskt Bänckeklede så och 1 Jnlagdt Skrijn, Panttsatt aff Pedher Johansson för ....

1. Hwit Sölfwer Kappe wäger 71/- lodh Panttsatt af Fogden Johan Johansson för ....

A :o 1657 den 8 Aprilis vttaget af det Jnventario som då j Bårgmestarnes och Twenne Rådmäns Närwahro holtz till Boolagetz dagelige Brwk, Hwilket Jagh Vndertecknadt tå Fullkommeliget Bythe skall hållas Stycke från Stycke Richtigdt igen lefwererar Nembl:

Sölfwer.

1. Sölfwerskåhl wäger .... 43 lodh.

1. Sölfwer kanna wäger .... 108 lodh.

6 st:n Sölfwer Skedhar medh Apostla Nampn, den ehna ähr Skafftet aff 1. Sölfwerbäker wäger .... 13% lodh.

214Tehn.

\y2 Dusin Faat Stoora och små wäger medh 4 st. Zaltzer 2 tb 14 mk. \y2 Dusin Tallriker onda och godha weg:r 17 mk. 4 st:n Saltsser 2 stora och 2 små, 1 Tehn Kanna. 1 Stoop. 1 Half Stop. 1 Tehn Skåhl.

1 Salt Kaar.

Messingh.

2 st:n Bäcken. 4 st:n Staakar.

Koppar.

2 st:n Foot Pannor wäger tillhopa ....12 mk.

1 lijten Koppargryta medh 2 fötter weg:r ....5 mk.

1 Koppar ÖseKiettell wäger ....5 mk.

1 Koppar Påtta wäger ....4 mk.

1 Brennewijns Panna medh Pijpor .... 1 Ib 16 mk.

1 Koke Kiettel wäger ....12 mk.

1 lijten Koppar Kiettel weger ....3 mk.

1 Skopa weger ....2 mk.

1 Mortel medh Stööt weger ....4 mk.

1 Nattstaka wäger ....3 mk.

1 Stoor Sundrigh Koppar Tratt ....

Sänge Kleden.

N :o 3 och 4 ____ 2 st :n____ Vnder Bollstrar . . .

2 st:n.... Hufwudh Bolstrar „ ^ jer

4 st :n . . . . Örnegådt ....

2 st :n . . . . Hwita Täcken 1 öfwerdragen wagn medh alt sitt behöör Wärderadt för .... 40 Rd:r

Att detta afskrefne Jnventarium är collationerat, och lijka lydande widh sielfua original conceptet, wittna vndertechnade

Actum Örebroo d. 24 Augusti A:o 1657.

Johan Lwt

Jöns Erikson.

Detta så Sant wara wittnar

Otto Kraagh. Jacob Pålssån. Johan Bänghetson.

215III.

Anno 1673 d 29 october wore wij undertecknade kallade och ombedne på ett Arfskiffte utj Sahlige framledne Borgmästarens Johan Luthz Sterbhus Emällan hans Efterlåtne Enckia, Modren Hust:u Anna Joensdotter och Hans Barn fyra lefwande Barn af första kullen, och en dotter död; Nembl. nu i lifwet, Sonen. Johan Johanson luth

Dottren Hust :o Christina luth. Anna. och Elizabett Luth, Så och Sahl :e Ibba luth som dödh ähr sampt af Andra kullen Jonas Johanson luth, Elizabett luth, Maria luth, och såsom den första kullens Möderne war uthaf Sahl :e fadren framledne S :r Johan luth, A :o 1667 d. 8 Novemb:r utj gode mäns Närwaro Jnventerat och afyttratt, som utj samma åhr uprättade arfskifftez längd finnes, den närwarande, så myndige som omyndige, intz mer Skall kunna eller willia Disputera, utan mera i Störste Honeur Ehrhålla för sin Sahl :g faders egen hand Jempte Secret undersättia Altså Emedan samma Inventarj persedlar utj Stärbhusett innestå för de 4 barnen som då omyndige woro, Nembl J. Jbba, Johan luth, J. Anna och J. Elizabet luth, uthlefwererades af Stärbhusett af modren detta Dato effter Spesification, som föllier

Gull bohr wara 6l/2 loo 3/16 quintin ähr 274 D :r. Her pä Hust:u Christina luth 1 Ring om 1 loo \]/2 quintin à 10^4 D.

quintinen .... D 57: 14

Behållit som nu lefuererades barnen 2 loo 1quintin D 99:24 Differerar på gullet som mz andre persedler restit: 117: 12 274:28

Sölfwer.

1 kantig Kanna om 63^2 loo à 10 mk ....D 158:24

1 Solf :r Skåll om 50 loo à 10 mk ....D 125: —

1 förgvlt Kanna 39 loo à 3 D ....D 117: —

1 Kanna med Ran 31 loo à 3 D ....D 94: 16

1 förgylt Käd 12 loo à 3 D ....D 36: —

1 förgylt Skeed 4 loo à 3 D ....D 12:— 543 : 8

En förgylt Remmare 16loo à 11 mk .... D 44:22

5 St: Huita Skeedar om 19 loo à 2 D .... D 38: —

1 förgylt Skee om 4 loo à 3 D .... D 12:— D 637: 30

Dessutom Hust:u Christina Luth bekommet effter egen be-

kennelse 81 lo Huit Solf :r à 2 D loo belöper .... D 162: —

Det öfrige Sölferet beståendes i Summan 637 D 30/öre Koppar Mynt participera de fyra barnen, à 159 D 15 öre Koppar M :t på wardera delen.

216Theen

10 talrikar wägit 11 mk:r à 5 mk ....D 13:24

6 St. gamble fatt wägit 16 mk :r àlD ....D 16: —

10 St. behåldne fatt wägit 1 ft 7 mk :r à 5 mk .. D 33:24

1 Kanna om 6 mk:r à 5 mk ....D 7: 16

1 Stoop om 4 mk:r à 5 mk ....D 5: —

1 kantig Halfstopflaska mz ett Salseer ....D 3:— D 79: —

Dessutom Hust :u Christina luth bekomet på sin anpart 11 mk:r

à 5 mk:r ....D 13:24

Än twenne Reesor Hust:u Christina bekomet ....D 7: —

Noch 1 saltkar och bekommet ....D 1: 28

SmidKoppar.

En Kättell 18 mk:r à 20/öre .... D 11:28

En Brenewinspan. med pipor 3 mk) 21 •

wägit i hopa 1 Ifo 8 mk :r à 3 mk \ En ösekettell mz Jerngrepe och 3 Kopper låk 8

mk:r à 20/öre .... D 5:

En mullöga med fatering 4 mk à 3 mk 3:

En Kopparkanna om 5 mk:r àlD 5:

Dessutom Hust :u Christina lut bekomet för detta

1 Koppar potta om 6 mk:r à 3 mk:r .... D 4: 16 D 50: 12

Jern Redskap.

En aflång Stekepanna med 3 andre små.......... D 6:

Ett Halster) D 3*

ett fyrfatt j

En Jern gryta ....) .... D 4.

En skall af mohr restitueras ännu . . • / En ägörn .... |

En blek tratt .. > Hust:u Christina lut bekomet D 3: D 16: — En Jern fiskpan j

MalmKoppar

1 gryta om 1 Ib 9 mk:r .... D 27: —

1 Dito om 11 mk:r > 1 ^ 1 mk................ D 15:24

1 Dito om 10 mk :r |

Dessutan Hust :v Christina luth bekommet 1 gryta

om 11 mk:r à mk:r .... D 8:8

1 mässings Kättell och 1 Bäcken om 5 mk ...... D 4: 16

3 St. Stakar .... D 12:— 1) 67: 16

217Linkläder.

2 St. grofwa Borddukar à 3 Alner ....D 6:

3 St: Salweter à 1 D \ D 6*24 5 St: Dito à 3 mk /

1 Dräls Hankläde ....D 4:16

1 bord Duuk medh 3 gamble lisser ....D 5 : 16

Der i Ellofwa Al. lärfft

1 Bordduuk 6}i Al lång med 3 Sömmade lister .. D 11: —

1 par Knytningslakan ....D 20: —

4 St. lakan ....D 21: —

Hust :v Christina bekomet 1 Dräls duk om

5 Alner............ .... D 16) D 22: —

1 grant drels Hankläde .... D 6)

1 Sydd örnegåts Huf ....D 5: —

I lakan och ett örnegåtz wahr ....D 4: —

1 örnegåtz wahr ....D 2:— D 107:24

Säng Kläder

Hust:v Christina luth bekomet En upredd Säng med dess til-

behör för .... D 80: —

Noch en filt .... D 8: —

1 St. flanss à 3^4 Al....................................D 3: —

1 St. om 8 Al..D 10: —

1 St. Dito 3 Al..D 2: —

1 St. Dito 6 Al..D 9: —

1 flamsk hvende ....D 2: —

1 twess Bänke Dvna om 5 Al.) D 14:_

1 twess om ....6 Al. f

1 Hwijt Ny filt ....D 12: —

1 Nv Hwijt Rva ....8: —

1 gämmel Hwit filt (borta) ....D 4: —

2 Skinfällar ....D 8: —

1 gammelt åkläde (borta) ....D 3: —

3 St. Stoolhyende à3D ....D 9: —

3 St. gamble Dito (ett Hvende borta) ....D 3: —

3 St. Skinhufdebolstrer ....D 10: —

1 Hufdebolster westgötewahr (borta) ....D 4: —

5 Örnegåt mz wästgöte war (2:ne borta) ....D 10:

2:ne goda under bolstrar à 25 D ....D 50:

2:ne gamble bolstrar à3D ....D 6:

16 Alner wästgöte wahr à 3 mk :r................................D 12: D 179: —

1 blått Sparlakan .... D 12: \

1 Sparlakan af blommerat atlask................ D 40:)

218Vtj Beredskap och Boskap

så in i Staden som uthom Staden befinnes löpa på Barnsens Deel

effter den förrige uprättade Bytes längd .... D 135:16

D 1872: 18

Effter uthpröfvande befins wara borta i gull, lijn och Säng Kläder till Summa .... D 151:4

Till des refusion tagas af den halfpart som fadren borde Erfwa effter sin Sahl. dotter Jungf :u Jbba luth, som på Hennes Andeell i lösören belöper 317 D 26 när skulden afdragen ähr Ty af drages den halfpart der af som

beløper till 158 D 29l/i öre på fadrens Andeel. Den andre halfdelen effter sahl :g Jungf. Jbba til faller hennes quarlemnade 4 Syskon som ähr 158 D 29J/2 öre hwar af belöper på hwart barnet 39 Dahl :r 23 öre ähr Altså Barnsens heela arff i lösören effter sin Sahl :g Kära moder och Sahl :g Syster til förståendes på hwart barnet af de fyra effterlemnade Nembl. 357 D:r 27 öre Koppar M :t. När gälden effter Jnventariumett 283 D 15 öre ähre afdragne. Men i fall någon oförmodelig skuld ännu här effterblifwa yppatt och skiäligen kan bewisas wara giord i deras Sahl :g Moders tidh måste barnen och så pro-porsionaliter bestå och betala.

Effter lots kastande blef De 3 barnen, gullet och Sölfwret tillwägit och skifft dem emällan, Nembl.

Sonen Johan luth. En liten gulkedh om 2

loo q..........................D 99:24

En förgvlt Kanna 39 loo D 117: —

En förgylt Skee ....D 12: —

En Skeed med Krone

Knap ....D 8: —

En Skeed half förgylt . . D 6:24

loo Småt Silf:r .... D 3:6

Summa D 246:22

Jungf :u Anna luth

En Solf :r skåll 50 loo .. D 125: —

En Kanna med Ran .... D 94: 16

En förgylt Sked ...... D 12: —

En Hwit Skeed 4 loo .. D 8:-

En Hwit Sked iy2 lo .. D 5: — Ett loo smått Silf :r

knapt wägit .... D 2:6

Summa D 246:22

Jungf :u Eliszabett luth.

En kantig Kanna af Sölf:r wegit 63^ loo à 10 mk D 158:24

En förgylt Käd med Knap .... D 36: —

En förgvlt Remmare .... D 44: 22

En Hwit Skeed 3% loo och % quintin............. D 7:8 D 246: 22

219Johan Luth

6 fatt | 3 talrikar | 21 mk :r

1 flaska 1

2 Små trinna Steekepannor

1 litett Kopparlåk.

Teen.

J Anna luth 5 fatt |

4 talrikar >wäg. 21 mk 1 Stoop JA. 1 litett Koperlåk 1 liten trin Stekepanna.

J. Elisabeth luth.

5 fatt 3 talrikar 1 Salseer 1 Kanna

22^ mk :r

Koppar, Mässing, Jern Redskap.

Johan luth

1 Malmgryta 11 mk:r 1 Jerngryta 6 kanrum 1 färdig Brennewijns-panna wägit mz pipor 28 mk :r 1 Jern fvrfatt.

Elizabet lut

En Koppar Kättell 19 mk :r

En Koppar Kanna 5 mk :r

En Koppar Kättell mz låk och Krans 8 mk :r

En malmgryta 10 mk :r

En mässings liuse-stake mz 3 piper

Anna luth.

En Stoor malmgryta

om 29 mk :r 2 gamble mässings Kättlar

1 Kopper Mullöga

2 Stakar 1 Halster

Johan luth

1 underbol-ster N:o 1. beräknas . D 25: 1 Hwit fijlt D 12: 1 Sömmat

Hyende . D 3 1 flamsk 8

Al....... D 10

1 Skin Huf-dedyna .. D 3:11

Säng- och Lijn Kläder. J. Anna luth

En under-

bolster . . D 25 En Hwijt

Rya ..... D 8

Ett flamsk

3K Al .. D 4 Ett Hyende

grönt ... D 3: En Skin Hufdedyna D 3:11

J. Elizabett luth

En blomme-rat atlask

förlått .. D 40: — 16 Al bol-

sterwar . D 12: Twenne gamble under-

bolstrar . D 6: Ett grönt Hyende . D 3:

2201 Skinfäll

N. 1 .... D 4:

1 Örnegått

N. 1 .... D 2

6 Al. flamsk D 9

2 Hyende . D 3

D 71: 11

En twess [-bänkedyna-] {+bänke- dyna+} .. En twess om 6 Al En blå för-

lått ..... D 12:

Ett örnegått N. 2 .... D 2

D 71: 11

D 14:

En Skin-

fäll ..... D 4:

Ett örne-

gåth .... D 2: En Skin-Hufde-

dyna .... D 3:11 Ett St. Flamsk 3 Al ...... D 1:

D 71: 11

1 lakan med knytning

om ...... D 10

1 godt lakan D 8 1 gammal

bordduuk D 3 1 Ny Salwet D 1 1 gammal Dito ..... D —: 24

D 22:24

En duuk 3 sömmade

lister ____D 11

2 gamble lakan ..... D 6

1 g. bordduuk .... D 3

1 Ny Sal vet I) 1 :

2 grofwa

Dito ____D 1:16

D 22: 16

Ett Knyt-nings lakan om .. D 10: 1 lakan Dito D 6 1 Dräls Hankläde .... D 4: 1 Ny Sal vett D 1 : Tuenne grofwa

dito ..... D 1: 16

D 23: -

Af Boskapen och Beredskapen kommer ännu Barnen att bekomma på sitt möderne 135 D 16 öre belöper på hwart Barnet 27 D 3 öre Effter J. Jbba igenom döden sedermera afgik bytes hennes deell fadren och barnen Emällan à 13 D \7l/> öre hwardera hwaraf barnen hwardera participera 3 D 12 öre att Summan på hwart barnet belöper 30 D 15 öre. Hwar uthaf H :o Christina luth och sin deell bekommer, men i de öfrige lösören haf:r hon

för detta sin deell af sahl :g fadren uthbekommet.

Till ofwanskrefne de 4 Barnsens möderne i Boskap och Beredskap ähr dem tildeelt som föllier

3 St Koor à 15 D ....D 45

1 Häst ....D 30

4 St. ungswijn ....D 8

1 färdig Reedsall af Rysseläder med Hvlster och pij-

stoler och Skabrak ....D 32

Den bäste läder Seele ....D 6:28 121:28

221Modren och Barnen ähre sams att Koorna blifwa quare i Sterbhuset öf :r wintern till foders.

A:o 1673 d 30 octob:r Jnventerades och wärderades Lösören effter Sahl :g Borgmästaren fi :r Johan Luth då befans som Effter föllier:

Sölfwer.

En Stor Skall medh låk om ....93% loo à 10 mk :r D 234:12

Ett förgvlt Stoop ....45 loo à 3 D ....D 135: —

En Hwijt Solf :r Kanna om .... 100 loo à 10 mk .. D 250: —

En Kanna förgvlt innan .... 102 loo à 11 mk .. D 280:16

En förgvlt Tummell .... 12^ loo à 11 mk .. D 34:12

En bägare förgylt innan om ....9 loo à 10 mk .... D 22:16

En Hwitt bägare ....7/2 loo à 10 mk .. D 18:24

En Bägare bräckelig....................Sy2 loo à 2 D --------D 11: —

En BuleSkåll ....\\y2 lo à 2 D .... D 23: —

En liten förgvlt Skål innan..............3loo à 10 mk :r .. D 9: 12

Säxton Hwita Skedar ....55 loo à 2 D ....D 110: —

Tre St. förgvlta Skedar .... \0y2 loo à 10 mk. . D 26:K

NB Ett litet krusslåk _

456. lod. D 1155:4

NB Sölfrett Står till gäldens afbetalning.

1 gammal Signetz Ringh .... D 10:16

Koppar.

En Jnmurat Bryggepanna 2>y2 th à 15 D ....D 42: 16

F.n Brennewijns panna Ny Koppar 2l/2 }†> à 20 D . . I) 50: —

En Kättell 18 mk à 3 mk ....D 13:16

En gammall öse Kättell 5 mk à 20 öre ....D 3:4

En fotepanna 4 mk :r à 1 D ....D 4: —

Än en fotepanna 3 mk à 24 ör ....D 2:8

En Skopa Zy2 mk ....D 4: —

2 :ne gamble Koppar låk 2 mk :r ....D 1:8

En liten Söndrig Tratt ....D —: 16

En mässings Kättell Sy2 mk :r ....D 2:16

En liten Ny Dito 3 mk:r ....D 3: —

En Dito om 2 mk :r ....D 2: —

3 St. Sängepotter ....D 5:16

1 St. Durkslag ....D 2: —

2221 St. fyrfatt af mässing ....D 3: —

1 stoor Liusplått af messeing ....D 10: —

2:ne Bäcken ....D 3: —

1 Liusplått ....D — :24

1 låk utan grepe ....D —: 16

2 :ne Mässings Refiern ....D 1: —

1 Koppar Reefiern ....D — :8

1 Bricke fat af Messing ....D 2: —

2 Stora MalmStakar ....D 5: —

1 Dito Mindre ....D 2: —

1 Mässings Mortell mz Stööt ....D 4:16

1 Malmgryta om 11†> 2 mk :r ....D 13:24

1 Dito om 12 mk :r ....D 7:16

1 Dito Noch om 12 mk:r ....D 7:16

1 Dito Ny om 8 mk:r à 3 mk ....D 6: —

1 Dito Söndrigh 8 mk:r à 2 mk ....D 6: —

1 Dito noch om 8 mk :r à 20/öre ....D 5: —

1 gammal gryta medh Jernfötter 5 mk :r ....D 1 : 28

1 liten gryta behållen om 5 mk :r 20 ör ....D 3:4

1 liten Dito 3 mk :r ....D 1:16 D 218:12

Then.

12 St. Stora fatt wägit 3 th 1 mk à 5 ......) D 122 - 16

12 St. mindre wägit 1 Ib 17 mk:r à 5 ....)

12 St. gamlla Dito et salseer 1 th 12 mk :r .....\ ^ j p 42

Brutitt teen 2 Stakar 2 flaskor 1 Stop 10 mk

28 St. Brutna talriker 1 tt, 10 mk :r à 1 D...................D 30: —

1 par wredne Stakar något Stötte ....D 6: —

1 par mindre Dito Nya ....D 5 : —

2 Kanneflaskor à 5 mk :r i wikt huardera à 1 D mk D 10: — 1 Dito wägit 4 mk:r à 1 D

....D 4:

1 fyrkantig Krydde låda ....D 1:8

1 gammelt Rijtatt fatt 2 mk :r ....D 2:

1 Bleck Stierna .... D 1

1 Eggost Korg .... D 24 D 2:24 D 225:16

1 Blekörn .... D 16 -

1 blekhare .... D 10

Lin Kläder.

N. 1 En drels duk 17^ Al. à 6 mk:r ....D 26:8

N. 2 En drels duk 17^ Al. à 6 mk:r ....D 26: —

N. 3 En Dito 16 Al. à 5 mk:r ....D 20: —

223N. 4 En Dito 16 Al. à 5 mk:r ....D 20: —

N. 5 En Dito 18 Al. à 5 mk:r ....D 22:16

N. 6 En Dito 16 Al. à 1 D ....D 16: —

N. 7 En Dito 9l/2 Al. à 1 D ....D 9:16

N. 8 En Dito 5% Al. à 2 D ....D 10: 16

N. 9 En gammal % Al. à 12 öre ....D 4:16

N. 10 En gamel 6 Al. à 16 öre ....D 3: —

N. 11 En Dito 6l/> Al. à 1 D ....D 6:16

N. 12 En Dito 9^ Al. à 16 öre ....D 4:24

N. 13 En Dito 6 Al. à 12 öre ....D 2:8

N. 14 En Dito 4 Al. à 12 öre ....D 1:16

N. 15 En Dito 5% Al. à 12 öre ....D 2:2

N. 16 En Dito 6 Al. à 12 öre ....D 2:8

N. 17 En Dito 6 Al. à 12 öre ....D 2:8 D 179:26

N. 1 Ett Hand Kläde 7% Al. à 24 öre ....D 5:20

N. 2 Ett Dito 6% Al. à 24 öre ....I) 5:2

N. 3 Ett Dito 7 Al. à 24 öre ....D 5:8

N. 4 Ett Dito Sy, Al. à 12 öre ....D 2:2

N. 5 Ett Dito 7% Al. à 12 öre ....D 2:29

N. 6 Ett Dito 5/2 Al. à 16 ....D 2:24

N. 7 Ett Dito 7 Al. à 16 öre ....D 3:16

Ett Dusin salveter à 3 mk:r ....D 9: —

Trätton Dito à 1 D ....D 13: —

Ätia Stycken grofwa Dito à 16 öre ....D 4: — D 60:21

N. 1 Ett par Lakan 16 Al. à 1 D ....D 16: —

N. 2 Ett par Dito 16 Al. à 1 D ....D 16:-

N. 3 Ett par Dito 16 Al. à 28 öre ....D 14:-

N. 4 Ett par Dito 16 Al. à 24 öre ....D 12:-

N. 5 Ett par Dito 14 Al. à 28 öre ....D 12:8

N. 6 Ett par Dito 16 Al. à 24 ö ....D 12: —

N. 7 Ett par Dito 15 Al. à 1 D ....D 15: —

N. 8 Ett par Dito 16 Al. à 1 D ....D 16:-

N. 9 Ett par Dito 16 Al. à 24 öre ....D 12: —

N. 10 Ett par Dito 16 Al. à 1 D ....D 10: —

N. 11 Ett par Dito 17 Al. à 24 öre ....D 12:24

N. 12 Ett par Dito 16 Al. à 12 öre ....D 6: —

N. 13 1 lakan 8 Al. à 1 D ....D 8: —

N. 14 Ett par grofware 16 Al. à 12 öre ....D 6: —

N. 15 Ett par Dito 16 Al. à 8 öre ....D 4: —

N. 16 Ett lakan med öf :r söm 8 Al. à 12 ör............D 3:— D 175: —

224Ett par Örnegåttz Hufwor af Slissing och öfwersöm .... D 5 : —

Ett par Dito wästgöte lerfft mz Knytning ....D 6: —

Ett par gamble Dito wästgöte lerfft ....D 2: —

Ett Dito Enkelt utan Knytning ....D : 16

2 :ne Blaggars Hand Kläde.

Sänge Kläder.

N. 1 En underbolster ....D 30

N. 2 En underbolster ....D 20

N. 3 En underbolster ....D 12

N. 4 En underbolster ....D 16

N. 5 En underbolster ....D 12

N. 6 En underbolster ....D 8

En Hufdedyna N. 1 ....D 5

En parcumz Örnegåt N. 1 ....D 5

Ett par Dito N. 2 N. 3 medh Dammaskhufwer à 6 D D 12

N. 7 En underbolster ....D 16: —

Ett örnegåt N. 4 ....D 2: —

Ett Dito ...... N. 5 blått blommeratt ....D 2: —

En Ikorn Skinfäll med gammalt Dammask täcke................D 20: —

En wargskinsfäll medh grönt frijs täcke ....D 24: —

N. 1 En Ny Hwijt filt ....D 12: —

N. 2 En Ny Hwijt filt ....D 12:-

N. 3 En Dito ....D 10: —

N. 4 En Dito ....D 8: —

N. 5 En Dito ....D '0: —

Ett Rödt täcke el :r filt ....D 4: —

Ett Rannigt bordtäcke 2y2 Al. à 6 mk ....D 3: 24

En grön Rask förlåt 6 Al. med Kappa \]/2 Al. à 5 mk :r D 9: 12

Ett Bortäcke grönt och Rannigt Al. à 5 mk :r...........D 2:21

Ett Dito färgh om 5 Alner à 1 D ....D 5: —

En Turkz Tapett ....D 16: —

En flamsk Tapett gamelt ....D 12: —

N. 1 Ett St. flamsk 7l/4 Al. à 3 mk:r ....D 5: —

N. 2 Ett St. Dito brett 6 Al. à 5 mk:r ....D 7: 16

N. 3 Ett St. Dito gammalt 6 Al. à 16 öre ....D 3: —

En stuff prålsakt ....D 2: —

En flamsk bänkedyna 6% Al...D 12:-

En Dito med fieder och Swart Kardewans foder om 7y2 Al. D 18: —

Ett par Hyende med guhl Kersing och sydde à mk:r . . D 5

Ett par af flamsk Dito ....D 5

Ett Enkelt Sömmat ....D 4

Ett grönt Sydt Hyende ....D 1 : 8Utj Boskap och Beredskap

5 St. Sköna Koor à 20 D ....D 100: —

3 St. Dito någott Sämre à 15 D ....D 45:

2 St. fåhr à 3 D ....D 6: —

2 St. Hästar à 30 D ....D 60:

4 St. gamble Swijn à 4 D ....D 16: —

4 St. unga Dito à 2 D ....D 8:

4 St. grijser à ID...D 4

1 Åhrs gammell fole ....D 10

2 St: Harfwar ....D 4

2 par gamble Hiul à2D ....D 4

1 St. Slipe Steen med weeff ....D 2

1 St. Danziger Släde med Biörnhud ....D 10

1 St. Calloss ....D

Brygghuset

Ett Råste Kar ....D 4:

Ett gälekar ....D 2:

Ett Dito ....D 2:

Ett gammelt Dito ....D 1:16

En Jernpanna ....D

Ett par Hiull ....D 2:

En Spijs Häll ....D 6:

Ett par upstånnare ....D 6:

2 St. Jern Störar à 1 D ....D 2:

1 St. Knosser ....D 1: —

2 St. Skänor ....D — :8

1 wänare Nafwer ....D —: 16

1 Rifpinne nafwer \ q _

1 fästpinne Nafwer j

1 Sadell medh Rysseläder foder Hylster och pistoler med alla

dee til! lydande requisiter ....D 32: —

1 Släde Seele Heel färdig ....D 6:28

1 Läder Seele ....D 4:

NB. på låtha 1 Koo och 7 getter ....D 30: —

NB. Boskap ifrån Löföön ....

Barnen.

Effter Lothkastandet bekom Siu barn Emoot Modrens lika Anpart Effter-skrefne persedler

226Theen.

B talriker } 11 19 mk:r 3 Stakar

2 flaskor en om Stop och en

mindre 2 Egge moot

Kopper och Mässing. En Brennewinspanna med Hatt och pijpor weger

2/2 th .... D 50: —

En ösekettell af Koppar.. D 3: — En Ny Mässings Kettell.. D 3: —

En Skopa .... D 4: —

En Koppergryta à 12 mk :r D 7:16

En Dito .... D 5: —

En Dito .... D 3:4

En gryta i Köket ...... D 4: —

En mässingstake .... D 2: 16

En Dito . ... D 2: —

En mässings Refiern .... : 16

Ett Dito Kopper ....: 8

Ett Iak utan grepe ....: 16

En mässingsplåt .... 1 : 24

Ett Beken .... 1 : 16

Ett fyrfatt .... 3: —

En Sängepotta.......... 1: 24

En mässings Kittell .... 2: Ett litett låk och en tratt : 16 Barnsens Sängkläder.

1 wnderbolster .... D 20

1 filt .... D 10

1 underbolster .... D 12

1 Bolster .... D 16

1 Bolster .... D 8

1 parkums örnegått . . . . D 5 1 Örnegått mz dammask-

huf .... D 6

1 Dito gammelt .... D 2

1 wargskinsfäll .... D 24

1 filt .... D 12

1 grå filt .... D 10

1 breedt St. flamsk . ... D 7: 16

1 Bord täcke .... D 5: —

1 litett Dito .... D 2:21

1 Stuf prålsackt .... D 2:

1 gult Hyende .... D 2:16

1 flamskt Dito .... D 2: 16

1 St. flamskt .... D 3: —

1 St. Sömmat Hyende . . D 4: — 1 grönt gammelt Hyende D 1 : —

1 Benkedyna .... D 12: —

Barnsens Lijn Kläder

1 par lakan .... D 16

1 par Dito .... D 14

1 par Dito .... D 12

1 par Dito .... D 12

1 par Dito .... D 16

1 par Dito .... D 12:24

1 par Dito .... D 6: —

1 par Örnegåtzwahr af

Slissing .... D 5: —

1 Drels duk .... D 26: —

1 Dito .... D 20:-

1 Dito .... D 22: 16

1 Dito .... I) 9:16

1 Dito gammell .... D 3: —

1 Dito gammell .... D 6:16

1 grof gammell Duck .... D 2:8

1 Dito .... D 2:2

1 Handkläde .... D 5:20

1 Dito .... D 5:8

1 Dito .... 1) 2:24

6 Salveter .... D 6: —

6 Dito Sämbre .... D 4:16

4 Dito grofvva .... D 2: —

Barnagodsett byttes Sålunda i Siu Deler till barnen som Effterföl:r Brennewinspannan inlöser Modren till sine 3 Små barn belöper 50 D i Siu deler à 7 d Ay2 öre på hwart barnet kommer altså de 4 Barnen af förste kullen att få der af .... D 28: 18

227Effter Lothkastandett tilfallit.

T I Johan Luth 2 fatt \ (Talrikar . . 2 St: /

1 Koppar grytta 7:16

1 staake 2:16

1 Hwijtt filt ....12: —

1 Örnegååt medh Huuff .... 7: —

1 stycke flamesk ....3: —

1 Flamsk Hyen 2:16

1 paar Lackan ....14: —

1 p:r Dito 12:24

3 Sarffueter 2:8

Förvthan Thenet är

Summan D 63 : 16

Maria Lwth 2 fat) 2 talrikar/

1 Flaska ....5 D.

1 Fyrfat ....3: —

2 Sarffueter ....2: —

1 grå filt 10:

1 Ränkedyna ....12: —

1 g. Hyen 2:16

1 par lakan ....16: —

1 p:r Dito ....12: —

2 Sarffueter 1:16

Förvthan Teenet är

Summan 64 D

H. Christina Lut 4 teenfatl 1 Talrik /

1 staake ....3: —

1 K: grytha ....4: —

1 Sängepåtha 1:24

1 låck och tratt ....—: 16

1 Bålster ....20: —

1 Hyen ....4: —

1 Drälzduck 26:8

1 Duk ....3: —

Förvthan Thenet är

Summan D 62:16

Lisken Lwth 2 fatt \ 2 talrikar|

1 stake och lijthen flaska .. 4: —

1 Ösekiättell 3:4

1 lååk ....—: 16

2 äggemoot 1:8

1 Sarffvet ....1: —

1 Bålster ....16: —

1 Örnegåt ....2: —

1 Bordtäcke ....5: —

1 Nv Sarffuet ....1: —

1 Drälzduk ....20: —

1 Handklädhe 5:20

1 groff duk 2:8

2 Sarffueter 1:16

Förvthan Teenet ähr

Summan 63:8

Jonas Lwth 2 Teenfat \ 2 Talrikar)

1 mässingzstake 2:16

1 grytha .... 3 : —

1 Kiättell 2:

1 plåth .... — :24

2 Reeffjärn .... —: 16

1 Sarffuet .... 1: —

1 Bålster .... 12: —

1 Örnegåt ....5: —

1 st. flamesk 7:16

1 Drälzduk 22: 16

1 pr. lakan 6:

Förvthan Teenet är

Summan 62: 24

228Anna Lwth 3 Teenfatt \ 2 talrikar f

Noch itt g. smält fatt 2: 16

1 Kop :r grytha........................5 : —

1 staake ....2: —

1 Salvet ....— :24

1 Wargskinsfäll ....24: —

1 pr. Laakan ....16: —

1 Duk 6: 16

1 pr. Örnegåtzwar ....5: —

2 Handklädhe ....' 2: 24

Förvthan Teenet ähr

Summan 64:16

Elizabet yngre 2 Teenfatt) 2 Talrikar|

1 Mäsingzkiätel ....3: —

1 Koppar skopa ....4: —

1 Räcken 1:16

1 Reeffjärn .... — :8

1 Salvet ....1: —

1 bålster ....8: —

1 Hwit filt ....10: —

1 bordtäcke 2:21

1 stuff prålzsakt ....2: —

1 g. Hyen 1:8

1 Duk 9:16

1 pr lakan .... 12: —

1 Handklädhe 5:8

1 g. Duk 2:2

2 Salveter .... 1 : 16

Förvthan Teenet är

Summan D 63:31

Böcker befans

N: 1.

Carpzovius in folio af

twenne band .... D 30

Calpinus Divers lingvar D 16

plinius in Folio .... D 8

Latinisk Biblia Reg.q :to D 24 Titus Livius in Regalj 8vo D 6 Julij pacij institutiones D 5 Dissertationes politice in

Cornelium Tacitum . . D 4 En Fransk Book in trium

lingvar .... D 5

Monita politica Lipsj in

quarto .... D 5

Mathej vesembegj Juris

Sivilis .... D 5

Phelisis Ridem Bæchij promtuarium Exequi alj tuenne band .... D 8

Gesnerij Disputationes in

8.vo .... D 4

Martj Kämnitij De Exa-mine tridentino pars Se-

cunda et Ters :a ...... D 8

Refumius i Genesin . . . . D 2

Fabij quintilianij ...... D

Aff Institutionum oratoriorum .... D 4

Gellijz Noctes Atticæ .. D 3

Consionum de Tempore \ 1-16 ludovicus granaten /

prossessus Juritalis in 8.vo D 2: 16

Epistolæ Junj .... D 3

Historia arctoæ paulinj . . D 5

Machia wellus .... D 2:16

J Messenij lagbok på latin D 3 : —

Jnstitutiones Justinianj .. D 3: — Republica Semancæ . .. . D 2: —

229

Barcklaius .... D 1:16

Speculj Audicarum ..... D 1:16

Le Secretare Almod . .. . D 1: 16

Vowage de France ...... D 1: —

Brensius in Exodum . . . . D 1 : —

Opera Ciceronis Le Frans D 1: —

Bornetj partitionum poli-

ticarum .... D 1: —

Uplands östgöte och Hälsinge Lagen .... D 4: —

Lipsius de Constantia . . D 1: —

S 173

N. 2.

Corpus Juris i twenne

band .... D 30

Locj Communes in folio D 16 Kung Gustaf Krönika in

fol.................D 12

Symbolum melitis chri-

stianj .... D 4

Kemnitius in quarto de duabus Naturis in Christi .... D 4

Egædj postilla Hunnij . . D 5 Cathechismus Egædj på

tyska .... D 5

Besoldus synopsus rerum D 2

Georgi Beatj Juris ...... D 4

Johannes Boding in re-

publ: .... D 5

Conradus Theologiæ

Calvinistar .... D 4

En Fransk Historiæbok . . D 5 Monita politica lipsj in

quarto .... D 3: —

Polibj licort Historia .... D 3: — Cornelius Tacitus in

8tavo .... D 5: —

Martinj Kämnitij locij Communis i Tuenne

Band .... D 10: —

prælectiones Gesnerj in

Esaiam .... D 4: —

praxis prudencie politice . D 4: —

Melchcorj Junj moralium D 3: —

politia althusj .... D 4: —

Hypolytj acollibus ...... D 2: —

Jnstitiones Justinianj . .. . D 5 : —

Keckermannj Disputation. D 3

Johannes Magnj Historia D 5: — Sckultetij lickpredikningar

på dydska .... D 3: —

politica arnisæj .... D 3: —

Senesæ Opera 2 :ne band D 5 : —

Julius sæsar .... D 3: —

Memories de Roan ...... D 1 : —

Bodinjz Metulus .... D 1: —

Fülvij Sabinj de verbis

Antiquitatibus .... I) 1: —

Grammatica Lücilossj .. I) —: 16

Flavius De remeditarj . . D 1 : —

Cathecismus Roman . .. . D 1 : —

penu proverbialj .... I) 2: —

En Swensk lagbok ...... D 4: —

S 173

Sterbhusett.

Dessa böcker hafvver samtelige Barnen af förste kullen, Effter gifwit och förärt till Jonaz Lut förutan Kung Gustavj Crönika Hust :o H. Christina luth bekomet.

232Jnrede i Husen. J H :r Borgmästarens Säng Kamer

1 Säng med paneell och pall .... D 4: —

. litett bord .... D 2:16

1 liten Kista medh Jernbeslag .... D 3:

J Matt Kammaren.

1 litett bord .... D 1: 16 I

maatskoop ....6:— D 9:16

i gammell Kista .... ^ 2: J

J Stora Stugan.

1 Bord säger Dragbord .... D 16: —

1 Stoort Skåp .... D 40: —

1 lijten trekantig Skifwa .... D 1 : 16

5 St. Conter faij

1 K. Gustaf Adolf ....D 73: 16

2 D. Christina ....

3 K. Carl Gustaf .... Id 16: —

4 H. Jacob pontuson . . ..

5 H :r Axell Oxenstierna ....

J Hörn Kammaren.

1 Säng med paneell och fotepall .... D 4: —

1 Bord .... D 2; —

J Stora Salen.

1 Långbord .... D 3: —

1 Dito i Sals Nastugan .... D 3: —

1 Säng med paneell .... SJ/2 D) 7: 16

1 Dito utan panell .... 2 D / D 12: 16

J Sals Kammaren.

1 Säng med paneell ....L 2

1 Stoor Kijsta i Boden .... D 12

1 Mangell .... D 6

14 St: Stoolar à 6 mk:r .... D 21

231Gång Kläder.

1 Klädningh af Tuj-snäll Kofft och byxor wärderat först, något

Slitin ....D 60: —

1 gammell Sidentygz Kofft .... D 6

1 Siden Liftröia .... D 12 ^

1 Rannig polnitz yllen troia .... D 10 " —

1 Skin foder af lo och Räfskin .... D 10

1 Swart Mårdskinsmössa ....D 12: —

1 gammelt Mässings urwärk ....D 20: —

1 Swart Sorgekappa ....D 40:

1 Swart fijn Hatt medh Sölff :r band ....D 16:

Kläderna Byttes till:

förste Barne Kullen

1 Sorgekappa .... D 40

1 Hatt med band ...... D 16

1 Mårdskinsmössa ...... D 12

1 Rannig yllenströia .... D 10 1 gammell SidenKofft . . D 4

D 82:

Andre Kullen. En Swart Siden Klädning

Kofft och byxor ...... D 60

Ett Skinfoder .... D 10

En Siden liftröia ...... D 12

D 82:

Af HusgeRåds saker eller Jn Reede i Stugan Kameren och NatStugen kommer Modren med sine 3 St. Barn.

1 flaskefoder . \ D 12'_

2 Korgar .....)

1 Dragé bool ....D 16: —

7 Stolar ....D 10:16

1 Säng i Sals Natt Stugan med paneel ....D 5: 16

1 Säng i Säng Kämern ....D 4: —

1 3 kantig Skifwa i Stugan ....D 1 : 16

mangell ....D 6: —

maatSkåp ....D 6:— D 61: 16

De 4 första Barne Kullens tillfallande Jnrede i Stugan Kamrar och Natt Stugor.

7 St. Stolar à 6 mk ....D 10: 16

1 Säng med pall och panell i Hörn Kammern .... D 4: —

1 litett Bord i sängKammaren ....D 2:16

1 liten Kista i sängkammaren ....D 3:

1 målat långbord ....D 3:

1 Salz Nat Stugen opanelat Säng ....D 2 •

2321 Säng i lille Nattstufwe Kamern ....D 2:

7 St. Conterfäj ....D 16:

1 Stor Kista i Boden ....D 12:

1 Bord i Hörn Kammer ....D 2 :

1 Kista i Mat Kammeren ....D 2:

1 Bord ibid ....D 2:

1 Bord i Salz Kammaren ....I) 3:

1 Stort Skåp ....D 40: ü 104: —

Bodskapen bytes sålunda att af de 5 St. Kohr som quarre ähr i Staden gifwes till en recognision till de 3 :ne Små

barnen af Andre

Kullen Tre St. Kohr à 20 D .... D 60

J Anseende till deras uppehälle i deras Späda åhr.

Dett öfrige deeltes. Modren medh sine 3 :ne barn tillfallit.

1 Ko .... D 20

1 Hest kalles bocken........ D 30

2 gamble Swijn à 4 D ...... D 8

2 grijser .... D 2

7 låte getter .... D 15

2 St. Tackeierns upstånd :e ..I) 6

1 Harf .... 1) 2

1 Jern Stöör 11 1

1 gäle Kahr .... D 2

En läder Seele ....D 4

Låthe Krän ....D 15

1 Slipe Steen ....D 2

2 gamble Svvijn ....D 8

1 Rost Kahr ....D 4

1 Knoster ....D 1

1 Spishell ....I) 6

1 gäle Kahr ....ü 2

Till de 4 Barn af förste Kullen

1 Koo ....D 20

1 fole ....D 10

2 ungswijn ....D 2

1 Danziker Släde medh biörnhud ....D 10

1 Harf ....D 2

1 Jernpanna ....D 4

1 Jernstör ....D 1 :

1 par gamble wärk Hiull ....D 2:

3 St. Nafwrar ....D 1 : 1) 52

Emedan såsom wisthhusett befins af Ringa wärde och Blåttatt ty tager En-kian 1 Stut af Boskapen widh Löföön till Släckte Creatur, Der Emoot Skall båda de yngste Dottrana af förste Kullen i sin omyndig-heet till uppehälle niuta af samma Löföss Bodskap en jemnlik godh stut effter stiufmodren afsäger den uthur sitt hushåldh.

Af wäfwen som åhr under linwäfwarens händer partisipera Barnen effter quota.

233Af 3 fämningar wedh på landett åttniuta och Barnen sin deell proporsio-naliter. Den öfrige Löföös Boskapen

som intz ähr upfördt på Jnventarium tillika med andre Mobilier Hafwa Arfwingarna som anpart att Ärfwa quoto som dett öfrige.

Än befunnit i Kökett. 5 St. Jerngrytor om \H Kanrum 1 Skafftpanna .....|

der af modren .... 10 Kannerum

och barnen af förste kullen .... 4 Kannerum

1 Hallster modren 1 Halster Stiufbarnen

1 Rund Stekepanna modren 1 Rund Stekepanna barnen.

1 Steeke Speet modren

Sängh af Oskipto medh All dess tilbehör Effter fulla Nöie Haf :r modren till sin fordeel bekommet

Otröskat säd som befins i ladan åligger dem å begge sidor aftröska och effter proportion deela.

Att sålunda ähr på detta Arfskiftett passerat och aflupitt betyga wij under-teknade. Actum ut Superius.

Anna Jons Dhoter Högtbedröfut Enkia

Casper Håffman Johan Luth på mine och mine

i lijka måtto på mine Swegerskors Systrars wegnar

wentrnar hafuer vnclerschrifuet, T TT ,

Jean Hanssohn

Attes:

Thomas KlenSmä. Jacob Anderson

Johan Bengt son

IV.

Præsent: Örebro d. 3 Junii 1699.

Inventarium som aff os undertecknade vprättades uthi orgenistens mest:r Michael Dedicks Huss, effter han täncker inträda uthi annat gifftermåhl och befanss som här effter följer Nembl :n.

234V ti gården Här I Staden. Kopp:r mt.

1 Reckebulster aff Hållandz war med 2 :ne örnegåt af parkum, en

hufwudyna af Hållans war och en dunbädd tillsammans ....80: —

1 sparlakan af Brunt Sars till en fransösk sängh, bestående af 6 wåder och dubbel sänghkappa med franssar, 4 st: Crepiner och

enkelt sängtäcke af samma slagh ....100: —

1 st: målat fransösk sängh med swarta speglar på sidorne ....10: —

6 st: stohlar öfwerdragna medh blomerat Trip och wredna stollpar

à 7 D:r ....42: —

1 st: Länstohl öfwerdragen med samma slagh ....10: —

4 st. Trästohlar wita à 24/ ....3: —

Sahl: Konungh Carl den 10:des Conterfej för ....11: —

Grefwe Magni furstinna Dito ....8: —

Sahl: hustruns mormors Conterfeij ....6: —

1 st: Scillerie med ett lijk af ett Barn ....6:—

1 st: Crusefix Scellerie ....3: —

1 st: Musikalisk Conterfej gl :t ....2: —

7 st. små Taflar som presenterar Christi pijna ....1 : 16

1 st: lijten tafla Sahl: Drottningh Ullrickas begrafningh ....—: 16

1 st: Kamfoder ....2 : —

2 st: Tafletter Swarta 1:16

2 st: stora messingz liusplåtar 1:16

1 st: mässingz sängebäcken 4:16

1 st :gl: messingz bäcken lite ....6: —

1 st: lijten swart spegel ....1: —

1 st: Elldgaffell med en Elltångh ....3: —

1 st: skååp med 2 dörar ....—: 24

3 st: små Confect skåhlar ritade ....9:—

1 st: owalt bordh med foot och låda under ....6: —

1 st: Dito 4kantigt med et skååp under ....4: —

1 st: lijte aflångt stenbord med foot under ....4: —

2 st: gl :a Korgsängar ....2 : —

1 st: Jernkakellungh ....24: —

1 st: Brettspell . ...2: —

Sielfwa gården i staden med 10 st: åckrar 7 st: i det norra och 3

st: i det Södra giärdet om 2 tunneland; och Ehuru wäll gården står under den fahra, att den uthstackade gaterättningen lärer

gå derigenom, doch likwäll uthföres ....1000: —

På Landet wid des gård Hostaby Silfwer

10 st: skiedar wäga 30 lod à 2 D:r 16/ ....75: —

235Teen.

10 st: faat Hållantz Ten wäga 2 ft à 5 mk:r........................50: —

4 st: Dito samteen 12 mk:r à 28/ 10: 16

1 y2 dussin Tallrickor ängelst Tenn wäga 1 It) 6 mk:r à 1

D :r 8 öre 32: 16

12 st: Dito samteen wäger 15 mk:r à 28/ 13:4

1 st Teenskåhl ....3 : —

1 st: liten skåhl 1:8

1 st: qwarters stoop 1:16

1 st: lijten Tenflaska ....1: —

2 st: wackra liussestakar ....4: —

1 st: Saltkaar 1:16

1 st. Saltseer ....—: 12 118:22

Koppar.

1 stoor Koppar Kiettel wäger l]A ib à 24 ör 37:16

1 st: Dito wäger 10 mk :r à 24/ 13:16

1 st: bränwinspanna med hatt wäger 1 Ib à 24 öre...............15: —

1 st: skafftpanna ....3: —

1 st: Dito lite mindre ....2: —

1 st: Dito kullriger ....2: —

1 st: Koppar Tratt ....1: — 74: —

Messingh.

1 st: gl. messinghz Kiettell wäger 4 mk:r...............................2: 16

1 st: fyrfaat ....3 : —

1 st: stärkejern .... 1 : —

1 lijten liussplåt ....—: 24

l st: Dito gammall ....—: 16 7: 24

Malm.

1 gl: gryta om 7 mk :r à 12 öre 2:20

1 st: mortill medh stööt wäger 3 mk :r 2:8

1 staake 1:8 6:4

Blecksaker.

1 st: durckslagh af Bleck ....— :24

1 st: Stierna och en Hare 1:16

1 st: Ref Jern och en Söndrig Lyckta ....—: 8 2: 16

236Jern Redskap.

6 st: grytor stora och små för ....12: —

2 st: skafftpannor ....2: —

1 st: lång stekepanna 1:8

1 st. Trind Dito ....— :20

1 st: gl :t trint Halster ....—: 20

1 st: stärkejern ....—: 16

1 st: stekespett...—: 20

3 st: liussaxor ....—: 24

2 st: gl: skinnslefwor ....—: 16

1 st: Jernstöör 1: 16 20:12

Husgerådz Saker och Redskap.

1 st: Senapz qwarn ....1: —

ett Hållandz steenfaat Blått ....—: 12

3 st: Swänska steenfaat och 3 st: Skåhlar ....—: 24

1 st: Kruka ....—: 6

1 dusin Tallrickar ....—: 8

1 lijte Hörnskåp 2:16

1 Dito gammalt matskåp ....2: —

1 st: lijte skååp ....2 : —

1 st: fallbänck medh bord 2:16

1 st: lijte owalt bord 1:16

3 st: Kistor à 6 D:r ....18: —

1 st: natt låda aff Ek ....3: —

4 st: stohlar ....3: —

1 st: skrifskattull gammalt ....2: —

1 st: gl. spegell ....3:—

1 flaskefoder uthan låås med 4 stora och en lijten flaska utj 5: —

ett gammalt hussuhr ....30: —

en wällkomma af massuhr 2:

1 Kappe Dito ....—: 24

2 Kannor och 2 stoop ....—: 24

1 gammal Skiäs och släde, heel ofärdige doch för Beslaget

skull ....8: —

4 st: Ryssar ....1 :

1 st: Skrinda ....3 : —

1. långsläde ....

1 par gl. Skodda Kiälkar 1: 16

1 par oskodda Dito ....1 : —

1 st: arbetz wagn med Jul och tilbehör ....24: —

2371 st: grinkiärra med Jul ....4: —

1 st: Dito med en Säck-Kiärra hel ofärdiga ....2: —

2 st: plogar med bill ....5 : —

1 st: oxeåhlder ....2: —

2 st: gl: Harfwor ....5: —

4 par Juhl onda och goda ....16: —

1 st: slipesteen ....3: —

1 st: manngell ....10: —

1 st: Häst åhlder 1:4

1 st: inmurat Jern panna ....10: —

Allehanda Hussgeråd såsom gl :a Tunnor Tijnor Kar och stånner Troug och Wannor, öfwersåg och till det högsta kunde Estimeras att uppföras för ....10: —

en huusklåcka af mässingh 1:16 190:8

Linkläder:

1 par Hussläroffts lakan ?>y2 al :r långa behåldna ....10: —

1 par Dito uthsletne ....3: —

1 Dito gröfre sönder ....1: —

2 st: Hand Kläde små något sletne ....2: —•

2 st: Dito gröfware à 24 ör ....1 : 16

3 st: Sarweter à 16 ör ....1 : 16

1 st: hufwuduuk af Damas dräll g :1 ....2: —

1 st: grofft laakan ....2 : —

1 st. drälss duuk Sletin om 5 al :r ....5 : —

1 st: Dito gl. om 3 al:r ....2: —

1 Dito sletin om 3 al :r ....2: —

1 st: duuk af Korndrell Sl/2 aln...6: 28

1 st: duuk om 3 al :r gl: och sletin ....2: —

1 st: Dito något större men utsletin ....2: —

1 Dito mindre någott bättre 2:16 45:12

Sängkläder.

1 lijten rekebulster med 2 Hufwudynor wässgiöte war sletin 12: —

1 st: fårskins fäll ....5: —

1 st: wit filt ....5: —

1 st: hufwudbulster wästgiöte w ahr 2:16 24:16

238Boskap.

1 st: Swart Häst ....30: —

2 st: oxar något magra ....50: —

2 st: Koor ....30: —

2 st: Dito för ....28: —

4 st: gl: fåår à 4 D :r ....16: —

2 st: lamb à2D:r ....4: —

1 st: Sugga och 2 st: grijsar för ....6:— 164: —

1 st. spånråck .... 3 : —

1 st: Dito för .... 4:— 7: —

Kläder.

1 swart mantoo gammall.

1 swart Tröya gammall

1 swart Krage af Knyttningh.

1 gl :1 swart sidenkappa.

1 mössa med Tafzhufwa.

1 axelltafft ....

1 syskrin............

1 gl: Tafftz Hufwa.

Effter som desse persedler ähro mest garnbla och Sahl: hustrun war af lijten Statur så att ingen kan dem nyttia, fördenskull lembnades desse kläder till Enda dottren Barbro Dedick.

1 Spinett.

1 Clancordium

2 st: fioler med foder.

kunde eij häller för något wä[r]die utsättias effter dhe da-ligen till husetz Nyttia och Barnens information brukas.

Fast egendom.

Effter fastebrefwet af den 16 Junij 1696. kiöpt del uthi Hostaby aff smeden mester Daniel Koloff och derföre

utgifwit medh uthsädet som det och nu fåår .... 350: —

Dito Yz :del af Måns Larsson i Örebro som des kiöpebref f af d: 13 Augusti 1698 utwissar och derföre gifwit, för-uthan det at måns Larsons Swärmor skall åtniuta i sin lifztijdh 1 T :a rough åhrl :n .... 220:— 570: —

239Effter Förpantningz brefwet Dat:t Stockholm d. 14 Nov: 1693. hafwer H :r Dedicks föräldrarLändt Contant på åh :t Jntresse som des fasta egendomb står i underpant för 2000:

Summa 4660:4.

Giäld Och Skuldh.

utlii Örebro Kyrkia länt uthan pant .... 200: —

utj Örebro Banco på gåhlebrefwet ländt .... 400: —

Till Måns Larsson i Örebro som resterar på Kiöpebrefwet 70: —

S 670:—

Sedan såsom giäld och Skuld är afdragen skulle fuller komma till bytess fadren M : Michel Dedickh och dess Barn af första kullen emillan 3990 D :r, men han som en rätsinnig och Wälbetänkt fader behiertat derass tillståndh och således hafwer uplåtitt dem de 2000 D Km :t han hooss sina föräldrar på årl :t intresse hafwer at fordra oafkortat för sitt rätta möderne, men der gården her i Staden gienom gaturättningen skulle komma at rubbass, förbehåller han sigh, det måtte då af Barnens möderne emot honom proportionaliter brista. Således wara befunnit och afgiort verificeras med behörigh un-derskrifft Datum Örebro d: 19 Maj 1699.

Som kallade Bytesmän underskrifve Jacob Barckman. Arffvid J. E. Roman.

Förteckning över medlemmar i Biblioteksstyrelsen, fr. o. m. 1932 Biblioteks- och Konserthusstyrelsen:

Gumælius, G. W., kontraktsprost, teol. och fil. d :r

1861—1877, ordförande 1861—1877 Gumælius, Arvid, telegrafkommissarie, redaktör

1861—1863, sekreterare 1861—1863 Westerling, L. G., kamrer

1861—1865, kassaförvaltare 1861—1865 Rohloff, C. A., bokhandlare

1861—1875 Bohlin, Ahr., bokhandlare

1861—1864 Strömberg, J. E., rektor

1861—1863 Bogren, A. G., lektor

1864—1873, sekreterare 1869—1870 Strokirk, Knut, kamrer

1864—1879, kassaförvaltare 1865—1879 Fagerström, P. J., bokhandlare

1865—1867 Öman, V. E., fil. d:r

1865—1870, 1878—1883, sekreterare 1865—1869

Herlén, Erland, adjunkt 1867—1870

Sandahl, A. G., adjunkt

1871—1876, sekreterare 1871—1874

Westelius, L., handl.

1871—1888, ordförande 1877—1885

Ihre, A., fil. d :r, läroverksadjunkt 1874—1882, sekreterare 1875—1882

Brydolf, A. P., bokhandlare

1876—1918, kassaförvaltare 1879—1915, sekreterare 1897—1899, ordförande 1916—1918

Bellinder, A., lektor

1877—1884

Starck, Manfred, rektor

1880—1916, sekreterare 1882- 1885, ordförande 1886—1916

Jakobsson, Henrik, lektor

1882—1889, sekreterare 1886—1888 Hahn, Anton, fabrikör

1884—1907 Pettersson, P., bokhandlare

1885—1893

Linder, H. F., fil. d :r, läroverksadjunkt

1888—1896, sekreterare 1888—1895 Ahlén, Konrad, läroverksadjunkt

1890—1920, sekreterare 1909—1917, ordförande 1918—1920 Quennerstedt, A., regementsläkare

1894—1895 Sahlin, E., lektor

1896—1899 Grandinson, K. G., lektor

1897—1902 Borg, Harald, lektor

1900—1914, sekreterare 1900—1909

242Steffen, Richard, lektor 1903—1906

Ljungquist, K. E., skonåtlare

1907—1920, v. ordförande 1920

Söderberg, N. E., fil. d :r

1908—1911

Axner, Karl, inspektör

1911—, v. ordförande 1921—

Lindström, Viktor C.son, lektor

1915—1919, v. ordförande 1916—1919

Sandwall, Fredrik, lektor

1915—1928, sekreterare 1918—1920, ordförande 1920—1928

Östling, Albert, chefredaktör 1918—1935

Aqvist, Ernst, direktör

1920—, ordförande 1932—

Andersson, Gustaf, typograf

1921—

Wallerstedt, Jenny, skolföreståndarinna 1921—1927

Andersen, Otto E., överlärare

1928—1934

Sandsjoe, Gustaf, lektor

1929—

Schneider, Viktor, borgmästare

1929—1931, ordförande 1929—1931

Siösteen, Nils, rådman 1929—1931

Bergner, Erik, lasarettsläkare 1932—

Kjellander, N. E., sparbankskamrer 1932—

243Mattsson, K. V., gjutare 1932—

Olssön, Folke, folkskollärare 1932—

Andersson, Filip, skoarbetare 1934—1936

Lundberg, Gösta, möbelsnickare

1936—

Persson, Oskar S., verkstadsarbetare

1937—

Fr. o. m. 1921 har bibliotekarien fungerat som sekreterare /. Norelius 1921—1935, H. Wieslander 1936—, Bil. II.

Översikt över bokbestånd, utlåning och anslag.

År Bokbestånd Uti. bd. Anslag från staden Anslag från staten 1865 801 4.4931) 300:— 1870 1.350 250:— — 1875 2.895 300: — 1880 — 3.480 500: — 1885 5.248 500: — 1890 4.811 800: -2) — 1895 4.790 1.000: -3) 1900 4) 1.000:—6) — 1905 — 7.958 2.400:— — 1910 3.600 25.223 3.500: 1915 6.850 34.084 4.377:89 400 1920 9.009 56.781 18.729:90 400 — 1925 12.300 82.452 16.917:07 400 — 1930 18.534 76.954 20.604:64 7.350 1932 22.209 104.851 37.519:16 6.840 — 1933 25.465 153.717 38.849:43 4.900 — 1934 27.949 153.010 40.496:13 4.725 — 1935 29.335 151.9936) 43.777:43 4.550 1936 34.194T) 157.1486) 48.638:10 16.360 288)

1) Under 11 mån.

2) Därav 300: — till hyresbidrag. :i) Därav 500: — till hyresbidrag. "*) Journalen ofullständig.

5) Vartill kommer 500: — från Örebro Sparbank »till läsestugor».

(i) Inkl. utlåningen på lasarettet.

7) Vartill kommer Mörnerska samlingarna med c :a 10.000 nummer samt c :a 5.000 band ännu icke behandlad litt.

8) Inkl. centralbibliotekets anslag.

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på http://runeberg.org/orebib75/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/runeberg-orebib75.

Filen skapad 2018-12-17 14:28:51.727484